

PANEVĖŽIO LOPŠELIO–DARŽELIO „PASAKA“

**IKIMOKYKLINIO UGDYMO
PROGRAMA**

KARTU SU PASAKA...

Panevėžys
2019 m.

Programą rengė:

Direktoriaus pavaduotoja ugdymui, priešmokyklinio ugdymo pedagogė – metodininkė
Grażina Atraškevičiūtė

Priešmokyklinio ugdymo pedagogė-metodininkė Diana Krikštaponienė

Meninio ugdymo pedagogė-metodininkė – Dalia Samuolienė

Vyresnioji meninio ugdymo pedagogė–Laima Ramanauskienė

Vyresnioji priešmokyklinio ugdymo pedagogė – Laima Striukienė

Priešmokyklinio ugdymo pedagogė–Diana Paškauskienė

Ikimokyklinio ugdymo pedagogė-metodininkė–Jurgita Daraškevičienė

Vyresnioji ikimokyklinio ugdymo pedagogė–Aistė Striogienė

Vyresnioji ikimokyklinio ugdymo pedagogė–Janina Jarašūnaitė

Turinys

I. Bendrosios nuostatos	
1.1. Vaikai ir jų poreikiai.....	5
1.2. Pedagogų ir kitų specialistų pasirengimas	6
1.3. Įstaigos savitumas	6
1.4. Tėvų, vietos bendruomenės poreikiai.....	7
1.5. Požiūris į vaiką ir jo ugdymą.....	8
II. Ikimokyklinio ugdymo principai.....	9
III. Tikslai ir uždaviniai.....	10
IV. Ugdymo turinys, metodai ir priemonės.....	10
4.1. Sveikas vaikas	
4.1.1. Kasdieninio gyvenimo įgūdžiai.....	13
4.1.2. Fizinis aktyvumas.....	18
4.2. Orus	
4.2.1. Emocijų suvokimas ir raiška.....	23
4.2.2. Savireguliacija ir savikontrolė.....	27
4.2.3. Savivoka ir savigarba.....	32
4.2.4. Santykiai su suaugusiais.....	37
4.2.5. Santykiai su bendraamžiais.....	44
4.3. Bendraujantis	
4.3.1. Sakytinė kalba.....	48
4.3.2. Rašytinė kalba.....	57
4.4. Smalsus	
4.4.1. Aplinkos pažinimas.....	63
4.4.2. Skaičiavimas ir matavimas.....	70
4.5. Kuriantis	
4.5.1. Meninė raiška.....	79
4.5.2. Estetinis suvokimas.....	94
4.6. Sėkmingai besiuogdantis vaikas	
4.6.1. Iniciatyvus ir atkaklus.....	104
4.6.2. Tyrinėjimas.....	108
4.6.3. Problemų sprendimas.....	113
4.6.4. Kūrybiškumas.....	117
4.6.5. Mokėjimas mokytis.....	124
V. Vaikų ugdymo pasiekimai ir jų vertinimas	
5.1. Pasiekimų aprašo nuostatos.....	129
5.2. Vaikų pasiekimų bei pažangos stebėjimas.....	129
5.3. Vertinimo dokumentavimas.....	130
VI. Naudota literatūra ir informacijos šaltiniai.....	130

PRITARTA

Panevėžio miesto savivaldybės tarybos
2019 m. birželio 17 d.
įsakymu Nr. VĮ - 154

PATVIRTINTA

Panevėžio lopšelio-darželio „Pasaka“
direktoriaus 2019 m. gegužės 10 d.
įsakymu Nr. V-73

*Regėjau vienasyk,
kaip skrido vaikas.
Prieš tai jis žaidė vienas sau,
kažką kalbėjo,
statė, įrodinėjo, ginčijosi, barės.
Staiga pašoko,
griebė baltą plunksną,
kuri styrojo ismeigta į smėlį,
sušuko: "Jeigu taip – aš išskrendu!"
Ir ką jūs manot? Jis tikrai išskrido.*

J. Marcinkevičius

I. Bendrosios nuostatos

Švietimo teikėjo pavadinimas: Panevėžio lopšelis–darželis „Pasaka“.

Lopšelio-darželio pagrindinė paskirtis: ikimokyklinio ugdymo grupės įstaiga lopšelis–darželis.

Lopšelis-darželis: vykdo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas.

Mokymo kalba: lietuvių.

Mokymosi formos: grupinio mokymosi forma, įgyvendinama kasdieniu mokymo proceso organizavimo būdu; pavienio mokymosi forma, įgyvendinama individualiu mokymo proceso organizavimo būdu;

Teisinė forma: biudžetinė įstaiga.

Priklausomybė: savivaldybės įstaiga.

Lopšelio–darželio savininkė: Panevėžio miesto savivaldybė.

Lopšelio-darželio savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija – Panevėžio miesto savivaldybės taryba.

Adresas: Sirupio g. 55, LT-36209, el. paštas: ld@pasaka.panevezys.lt, telefonas (8-45) 437579, faksas (8-45) 437579, internetinė svetainė: www.pasakadarzelis.lt

Lopšelio-darželio „Pasaka“ ugdymo programa atnaujinta, atsižvelgiant į šiandienos vaikų poreikius, tėvų lūkesčius ir darželio bendruomenės pasiūlymus. Atnaujinant programą buvo vadovaujama ikimokyklinį ugdymą reglamentuojančiais ir metodinę pagalbą teikiančiais dokumentais: Ikimokyklinio ugdymo metodinėmis rekomendacijomis (2015), Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašu (2014) ir kitais ikimokyklinį ugdymą reglamentuojančiais teisiniais bei norminiais aktais.

Lopšelis-darželis įsteigtas 1971 m. lapkričio 11 d. Veiklos pradžia – 1971 m. gruodžio 20 d. 2009 m. lapkričio 30 d. Panevėžio m. savivaldybės tarybos sprendimu Nr.1-42-13 buvo pakeistas įstaigos statusas ir įstaiga tapo specialaus ir bendrojo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo lopšeliu–darželiu.

Panevėžio lopšelis-darželis „Pasaka“ (toliau–lopšelis-darželis) dirba vadovaujantis įstaigos strateginiais planais, metiniais veiklos planais, Lietuvos respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos teisės aktais, vietos savivaldos ir kitais įstatymais, lopšelio-darželio nuostatais ir kitais norminiais dokumentais. Specialusis ugdymas organizuojamas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka.

1.1. Vaikai ir jų poreikiai

Lopšelyje–darželyje kiekvienas vaikas skirtingas ir kartu svarbiausias asmuo, kuriam sudarytos sąlygos augti ir tobulėti, būti vertinamam. Įstaigoje užtikrinama intensyvi specialioji pedagoginė pagalba (vadovaujantis specialiujų ugdymosi poreikių kriterijais ir įverčiais pagal PPT rekomendacijas), įskaitant tiflopedagogo ir surdopedagogo pagalbą.

Lopšelyje–darželyje „Pasaka“ vaikai turi galimybę reikšti individualų patyrimą, tenkinti savo poreikius: judėti, žaisti, tenkinti savo smalsumą, siekti savarankiškumo, produktyviai ir kūrybingai veikti, jaustis saugiai, bendrauti. Visuose amžiaus tarpsniuose svarbiausias vaiko poreikis žaisti. Žaidimas–tai augančios asmenybės pagrindas, pradžia, be kurios nebūtų įmanomas specialesnis ir platesnis mokymasis mokykloje. Žaisdami vaikai daug greičiau lavėja, žaidimai skatina jų sensorinę, motorinę, socialinę raidą, ugdo mąstymą, fantaziją, kūrybiškumą, iniciatyvą, savarankiškumą ir pasitikėjimą savimi. Žaisdami vaikai pažįsta pasaulį ir mokosi improvizuoti. Žaidimas – tai priemonė leidžianti vaikams išbandyti savo norus, pajusti savo kūno ir kalbos galią.

Atsižvelgiant į įstaigą lankančių vaikų interesus ir poreikius, teikiamos papildomos paslaugos: IĮ „Jurgitėlės amatai“- molio būrelis; VŠĮ Aukštaitijos krepšinio mokykla - krepšinio būrelis; VŠĮ „Robotikos akademija“-technologinis būrelis; Sportinių šokių būrelis.

Lopšelyje–darželyje „Pasaka“ vaikams sudaromos sąlygos:

- ✚ žaisti, kurti, eksperimentuoti, aktyviai judėti, šokti, piešti, dainuoti;
- ✚ integruotis į bendruomenę, gauti specialiąją pedagoginę pagalbą;
- ✚ dalyvauti akcijose, projektuose, parodose, konkursuose, viktorinose, ekskursijose.

1.2. Pedagogų ir kitų specialistų pasirengimas

Įstaigoje dirba kompetentingi pedagogai, gebantys ugdyti šiuolaikinio vaiko kompetencijas, suteikti jam pagalbą, atsižvelgiant į individualius ar specialiuosius ugdymo (si) poreikius, galimybes, išvelgti daromą pažangą, įvertinti pasiekimus, priimti vaiką tokį, koks jis yra. Jų taikomi ugdymo (si) metodai, inovacijų taikymas, bendravimas su šeima ir socialiniais partneriais užtikrina vaikų savalaikę, optimalią raidą, puoselėjant vaiko intelektualines, emocines, fizines ir kitas galias.

Lopšelyje–darželyje dirba 29 mokytojai ir pagalbos mokiniui specialistai, turintys aukštąjį pedagoginį išsilavinimą: priešmokyklinio ugdymo pedagogai, ikimokyklinio ugdymo auklėtojai, logopedai, specialusis pedagogas, psichologas, judesio korekcijos pedagogas, meninio ugdymo pedagogai. Iš jų: 6 metodininkai, 10 vyresniųjų pedagogų, 9 turintys auklėtojo ir logopedo kvalifikaciją, psichologas III kvalifikacinę kategoriją.

Pedagogai nuolat tobulinasi, domisi, generuoja, kuria ir diegia naujas idėjas, reflektuoja vaikų ugdymo kokybę bei veiksmingumą, vertina vaikų ugdymosi pasiekimus bei numato tolesnio ugdymo uždavinius. Pedagogų profesionalumas - pagrindinė kokybiško ikimokyklinio ugdymo sąlyga. Ugdymo procesą praturtinantys specialistai: keramikos, šokio, krepšinio, technologijų.

Dirbdami su vaikais pedagogai ir mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistai:

- ✚ stebi kiekvieną vaiką siekdami jį pažinti ir suprasti, skatina vaiko pasitikėjimą savimi;
- ✚ sudaro sąlygas vaikui atsiskleisti ir tobulėti;
- ✚ kuria ugdančią fiziškai ir psichologiškai saugią aplinką, atitinkančią vaikų amžių ir poreikius;
- ✚ bendradarbiauja su vaiku ir jo šeima;
- ✚ lanksčiai planuoja pedagoginį procesą atsižvelgdamas į kiekvieno vaiko turimą patirtį;
- ✚ stebi kiekvieno vaiko raišką, sprendžia problemas individualiai;
- ✚ ieško dermės tarp tradicinių ugdymo būdų ir naujovių, siekia kokybiškumo.

1.3. Įstaigos savitumas

Lopšelis–darželis „Pasaka“ įsikūręs Aukštaičių mikrorajone netoli socialinio partnerio- Žemynos progimnazijos. Įstaiga turi savo kultūrinės tradicijas, organizuoja tautines, kalendorines šventes, pedagogai kartu su ugdytiniais dalyvauja šalies ir miesto projektuose, akcijose, konkursuose, edukacinėse išvykose. Jau tradicija tapo įstaigoje paminėti Tarptautinę gimtosios kalbos dieną, kurios metu vyksta viktorinos su kaimyninių darželių vaikais, mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų organizuojamas renginys „Mamos seka pasakas“.

Nuo 1996 m. darželyje suburta mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų komanda. Vieni specialistų komandos veikla padeda nustatyti kiekvieno vaiko galimybes, efektyviai ir savalaikiai šalinti raidos sutrikimus. Ugdymo įstaigoje vyksta ankstyvoji sutrikimų diagnostika, kuri įgalina taikyti individualų ugdymą kiekvienam vaikui. Kiekvienas vaikas gauna reikiamą specialiąją pedagoginę pagalbą. Kalbos korekcijos pratybose taikomi kompleksinio ugdymo metodai, būdai ir formos. Ypatingas dėmesys skiriamas garsų analizės ir sintezės mokymui, foneminės klausos lavinimui, žodyno turtinimui, gramatiškai taisyklingos rišliosios kalbos ugdymui. Nuosekliai ir kryptingai lavinami pažinimo procesai (dėmesys, suvokimai, atmintis, mąstymas), smulkioji ir bendroji motorika, formuojami audiovizualiniai ryšiai, ugdoma orientacija, plečiamas akiratis.

2013-2015 m. m. lopšelio–darželio pedagogų komanda dalyvavo projekte „Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtra“ (IPUP) Nr. VP1-2.3.-ŠMM-03-V-02-001 ir įgyvendino ikimokyklinio ugdymo organizavimo modelį, kurio tikslas įkurti grupę įvairiapusių raidos sutrikimų turintiems vaikams ir teikti jiems pritaikytą ugdymą, o tėvams – galimybę atrasti vieniems kitus, susiburti, pasidalyti savo išgyvenimais. 2014 m. įkurtas ugdymo modelis t.y. grupė vaikams su įvairiapusių raidos sutrikimais (autizmo spektro turintiems vaikams) darželyje veikia iki šiol. Grupėje dirbama remiantis pagrindiniais šių vaikų ugdymo principais, kurių svarbiausias – struktūrinis mokymas. Mūsų ugdytiniai yra unikalūs, tad pažinę juos sudarėme kiekvienam vaikui atskirą programą, pagal kurią lavinami ne tik jutiminiai ir pažintiniai vaiko gebėjimai, bet ir formuojami socialiniai-buitiniai įgūdžiai. Šiuo metu grupę lanko 6 vaikai. Su jais dirba visa specialistų komanda: auklėtoja, logopedė, psichologė, masažuotoja, judesio ir meninio ugdymo pedagogės. Kiekviena diena pradedama „Ryto ratu“, nes ši pasikartojanti veikla vaikus ne tik nuramina, padeda sutelkti dėmesį, bet ir formuoja tinkamo elgesio (palaukti, neliesti kito, pasiimti, jei nukrito kas nors, paduoti ir pan.) įgūdžius.

Skatinant įstaigos pedagogus iniciatyviai veiklai ir siekiant ugdymo inovacijų, plėtojame ryšius su socialiniais partneriais: užmezgėme ryšius su organizacija „Raudonos nosys gydytojai klounai“, VŠĮ „Vikingų kaimu“, Žemynos progimnazija, Mykolo Karkos pagrindine mokykla, Panevėžio visuomenės sveikatos biuru, Vaikų ir jaunimo biblioteka (Aukštaičių 4), Panevėžio Gamtos mokykla, Karaliaus Mindaugo husarų bataliono Panevėžio skyriaus kariais. Ryšiai su šiomis institucijomis padėjo ne tik pedagogams skleisti gerąją darbo patirtį, kelti kvalifikaciją bei vykdyti tiek bendrus, tiek įstaigos individualius projektus, bet ir suteikė daug teigiamų emocijų ir išgyvenimų mūsų auklėtiniams.

1.4. Tėvų ir vietos bendruomenės poreikiai

Svarbiausi vaikų ugdytojai yra tėvai. Jie atsakingi už vaiko gerovę, sveikatą ir kokybišką ugdymą, o vaiko ugdymo ikimokyklinės grupės procese dalyvauja kaip partneriai. Su tėvais tariamasi dėl jų vaikų ugdymo tikslų, ugdymosi rezultatų, ugdymo proceso organizavimo, atsižvelgiama į jų lūkesčius bei individualias vaikų galias ir skirtingą ugdymosi patirtį. Ugdymo įstaigoje pripažįstami ir gerbiami šeimų kultūriniai ir socialiniai skirtumai.

Ugdymo programa parengta siekiant tęstinumo tarp ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pakopos. Darželio bendruomenė visuomet stengiasi laiku reaguoti į tėvų poreikius ir lūkesčius vaiko atžvilgiu.

Tėvų lūkesčiai susiję su vaiko ugdymu. Jiems labai svarbu, kad būtų sudarytos geros visapusiško ugdymo (si) sąlygos, kad būtų tenkinami specialieji ir išskirtinių gebėjimų turinčių vaikų poreikiai, teikiama specialistų pagalba. Visiems tėvams yra svarbu: ikimokyklinio ugdymo įstaigos aplinkos saugumas, pasitikėjimas ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikėju, vaiko poreikių tenkinimas. Darželis vaikui yra pirmas socializacijos etapas, išėjimas į visuomenę, kurioje vis kas nors vyksta, apstu įvairių žmonių ir situacijų – šią įvairovę po truputį vaikas ir pradeda pažinti. Tėvai tikisi psichologinio palaikymo vaikui, pagalbos, paguodos, esant sunkumams. Visų aplink esančių suaugusiųjų atsakomybė yra pasirūpinti, kad ta pirmoji socializacijos aplinka, t. y. darželis, vaikui būtų jauki, saugi, draugiška ir mėgstama. Įstaigos pedagogai siekia betarpiško bendravimo ir bendradarbiavimo su šeima: aktyvaus tėvų dalyvavimo vaiko ugdyme, pagalbos padedant pažinti vaiką pirmomis dienomis darželyje, įgyvendinant grupės projektus, dalyvaujant renginiuose. Iškilus sunkumams, ieško bendrų susitarimų, sprendimų, veiksmų plano, vienodų reikalavimų. Priimant vaiką į darželį, šeimos supažindinamos su įstaigos gyvenimu, tradicijomis, taisyklėmis, ugdymo programa ir ugdymosi sąlygomis. Adaptacijos metu tėvai turi galimybę pabūti kartu su vaiku grupėje, dalyvauti ugdymo veikloje ir darželio gyvenime. Bendravimas ir bendradarbiavimas su šeima vyksta abipusiu supratimu ir atsakomybe, pagarba, dėmesiu, geranoriškumu, gerbiant kiekvieno vaiko konfidencialumą.

Atsižvelgiame į tėvų lūkesčius, kurie tikisi, kad darželyje vaikai:

- ✚ **Jausis saugiai.**
- ✚ **Judės.**
- ✚ **Žais.**
- ✚ **Mokysis bendrauti.**
- ✚ **Galės patenkinti savo smalsumą.**
- ✚ **Mokysis savarankiškumo.**
- ✚ **Produktyviai ir kūrybingai veiks.**

Tėvų ir pedagogų bendravimas ir bendradarbiavimas grindžiamas pasitikėjimu, abipuse pagarba, dėmesiu ir konfidencialumu, aktyvia partneryste ir atsakomybe, pagarba vienas kito poreikiams ir interesams. Bendraujant ir bendradarbiaujant su ugdytinių šeimomis, kuriama bendruomenė, įstaigos kultūra, vertybės, tradicijos, užtikrinama ugdymo tąsa ir kokybė.

Bendravimo su šeima formos:

- ✚ individualūs pokalbiai, diskusijos, probleminiai susitikimai;
- ✚ bendri tėvų, vaikų ir pedagogų renginiai: šeimų šventės, vakaronės;
- ✚ grupės ir bendri tėvų susirinkimai;
- ✚ edukacinis tėvų švietimas: medžiaga tėvų lentoje; tėvų dalyvavimas įvairiuose tyrimuose;
- ✚ pagalba įvairiais vaiko ugdymo klausimais: aplankai, bukletai, pedagogo patirtis, praktiški pedagogo patarimai, literatūra, pagalba sprendžiant problemas;
- ✚ vaikų pažinimas: vaikų piešinių ir darbelių parodos, atvirų durų dienos, šeimos ir pedagogų kasdienis, nuoširdus bendravimas, individualūs pokalbiai apie vaiko pažangą.

1.5. Požiūris į vaiką ir jo ugdymą

Sparčiai keičiantis visuomenei bei technologijoms kinta ir požiūris į vaiką, jo ugdymą bei ugdymąsi ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Šiandien vaikai, jų poreikiai ir patirtis yra kitokie, negu suaugusiųjų vaikystėje. Be to, visi vaikai yra skirtingi: vieni auga mieste, kiti kaime, vienų šeimoje kalbama viena, kitų – keliomis kalbomis, vieni auga gerovės, kiti nepritekliaus sąlygomis. Nėra dviejų tokių pačių, vienodai veiklose dalyvaujančių ir patirtį kaupiančių vaikų. Šeimų lūkesčiai ikimokykliniam vaiko ugdymui taip pat nevienodi. Vieniems tėvams aktualu, kad vaikas būtų kokybiškai ugdomas, kad būtų plėtojami jo gabumai ir talentai, kiti tėvai iš ugdymo įstaigos labiau tikisi meilės vaikui ir geros vaiko savijautos, dar kiti tikisi pagalbos įveikiant vaiko socialines ir pažinimo problemas. Tad vienas iš aktualiausių uždavinių ikimokyklinio ugdymo auklėtojams ir kitiems pedagogams – suprasti vaikus, atpažinti jų poreikius, personalizuoti jų ugdymąsi, t. y. kurti kiekvieno vaiko individualumą atitinkančias ugdymo ir ugdymosi situacijas bei aplinkas.

Šiuolaikiniai vaikai vadinami įvairiai – „interneto amžiaus“, Z kartos, skaitmeninių technologijų vaikais. Jie auga su kompiuteriais, internetu, interaktyviomis lentomis, mobiliaisiais telefonais, fotoaparatais, skaitmeninėmis knygomis bei žaislais. Ugdydami vaikus turėtume atsižvelgti į „interneto amžiaus“ vaikų ypatumus tam, kad geriau pritaikytume ugdymo turinį vaikų poreikiams ir mokymosi stiliui.

Ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turintį vaiką grupėje, svarbiausia nepamiršti, kad, pirmiausia, jis yra vaikas, suprasti vaiko galimybes, suteikti jam erdvės būti vaiku – išdykauoti, klysti, nebūti tobulam. Taip pat svarbu nelyginti vaiko ugdymosi pasiekimų su bendraamžių, neturinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, pasiekimais. Vaiko, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymosi kelias unikalūs, todėl jo pasiekimus galima lyginti tik su ankstesniais jo paties pasiekimais. Ikimokyklinio ugdymo auklėtojų kompetencija ugdyti savitai besivystančius ir specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus bei jų vertybinės nuostatos yra labai reikšmingos.

Siekiant teigiamų vaiko ugdymosi rezultatų labai svarbu bendradarbiauti su tėvais (globėjais), švietimo pagalbos specialistais, tikslingai naudojant turimus įstaigos išteklius.

Vaikų ugdymas ir ugdymasis grindžiamas požiūriu:

- ✚ ikimokyklinio ugdymo šerdis yra vaiko gerovė, visuminis ugdymasis;
- ✚ vaikai aktyviai mokosi ir pažįsta juos supantį pasaulį praktiškai bandydami, tyrinėdami, kurdami;
- ✚ veiksmingiausiai vaikai ugdosi aplinkoje, kurioje yra saugus, gerbiamas, kurioje pripažįstama jo nuomonė ir tenkinami jo poreikiai;
- ✚ žaidimas – svarbiausias vaiko socialinio, emocinio ir pažintinio ugdymosi variklis;
- ✚ savo sukauptą patirtį, žinojimą ir gebėjimus vaikai parodo skirtingais būdais – žaisdami, bendraudami, kabėdami, tyrinėdami, sprenddami kasdienes problemas, kurdami;
- ✚ vaiko ugdymas yra integralus, jo fizinio, emocinio, socialinio ir pažintinio ugdymosi sritys yra susijusios ir vienodai svarbios;
- ✚ kiekvieno vaiko ugdymosi tempas yra individualus, todėl vaikų pasiekimai įvairiose srityse skirtingi;
- ✚ vaiko ugdymasis vyksta daugialypiame socialiniame ir kultūriniame kontekste (gerovės ar skurdo sąlygomis, vienkalbėje ar daugiakalbėje, miesto ar kaimo aplinkoje) ir yra jo veikiamas;
- ✚ Vaiko raida yra skatinama, kai jam keliama iššūkių, yra šiek tiek didesni už jo gebėjimus.

Remiantis Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija, kiekvienas vaikas pripažįstamas kaip unikali, besikeičianti, aktyvi individualybė. Jis žaidžia, kaupia patirtį, greitai mokosi, turi savitą pasaulio matymą, kuria savo vertybes.

II. Ikimokyklinio ugdymo principai

Lopšelyje-darželyje „Pasaka” planuojant ugdymo turinį, metodus, parenkant priemones, kuriant ugdymo aplinką, organizuojant ugdymo procesą, numatant pedagoginės sąveikos būdus, bendradarbiavimo su tėvais (globėjais), vietos bendruomene ir socialiniais partneriais formas, laikomasi šių pedagoginių principų:

Bendradarbiavimo – dalintis, keistis patirtimi, bendrauti ir bendradarbiauti visuose lygmenyse - su kitomis institucijomis, šeimomis bei jų nariais, įstaigos bendruomene.

Diferencijavimo – ugdymo procesą grįsti individualių vaiko fizinių, psichinių galių, socialinių ypatybių pažinimu, procesą organizuoti, atsižvelgiant į konkretaus vaiko ugdymo (si) poreikius.

Humaniškumo - kiekvienas vaikas į darželį ateina su sava patirtimi, todėl ugdymas grindžiamas kiekvieno vaiko geriausiai susiformavusiais gebėjimais, sudarant sąlygas tobulinti tas sritis, kurios buvo išugdytos mažiau.

Individualizavimo - atsižvelgti į kiekvieno vaiko patirtį, socialinę kultūrinę aplinką, jo ugdymosi poreikius ir galimybes, interesus, pažinimo stilių, lytį, temperamentą, specialiuosius ugdymosi poreikius.

Kontekstualumo - ugdymo turinį glaudžiai sieti su artimiausia vaiko aplinka, socialiniais kultūriniais jos pokyčiais; siekti, kad vaiko ugdymo patirtys jam būtų prasmingos, aktualios ir įdomios.

Tautiškumo - siekiama padėti augančiam vaikui perimti lietuvių tautos kultūros vertybes, papročius, tradicijas, jas puoselėti ir kartu kurti savo tapatybę šiuolaikinėje visuomenėje.

Tęstinumo – glaudžiai bendradarbiaujant su šeima siekiame, kad vaikai sėkmingai pereitų nuo ugdymo(si) šeimoje ir ankstyvojo amžiaus grupėje prie ugdymo(si) ikimokyklinio ir

priešmokyklinio amžiaus grupėse, atsižvelgiant į vaikų įgytą patirtį ir gebėjimus bei jo ugdymo(si) perspektyvą.

Socialinio kultūrinio kryptingumo - ugdymą grįsti žmogiškosiomis, tautinėmis ir pilietinėmis vertybėmis, orientuoti į vaiko gyvenimui reikalingų socialinių, kultūrinių kompetencijų plėtojimą, tolerancijos ugdymą.

Spontaniškumo - skatinti ir palaikyti vaiką kūrybinėje ir kitoje veikloje, leidžiant laisvai, drąsiai ir netrikdomai reikštis saviraiškos srityje.

III. Tikslai ir uždaviniai

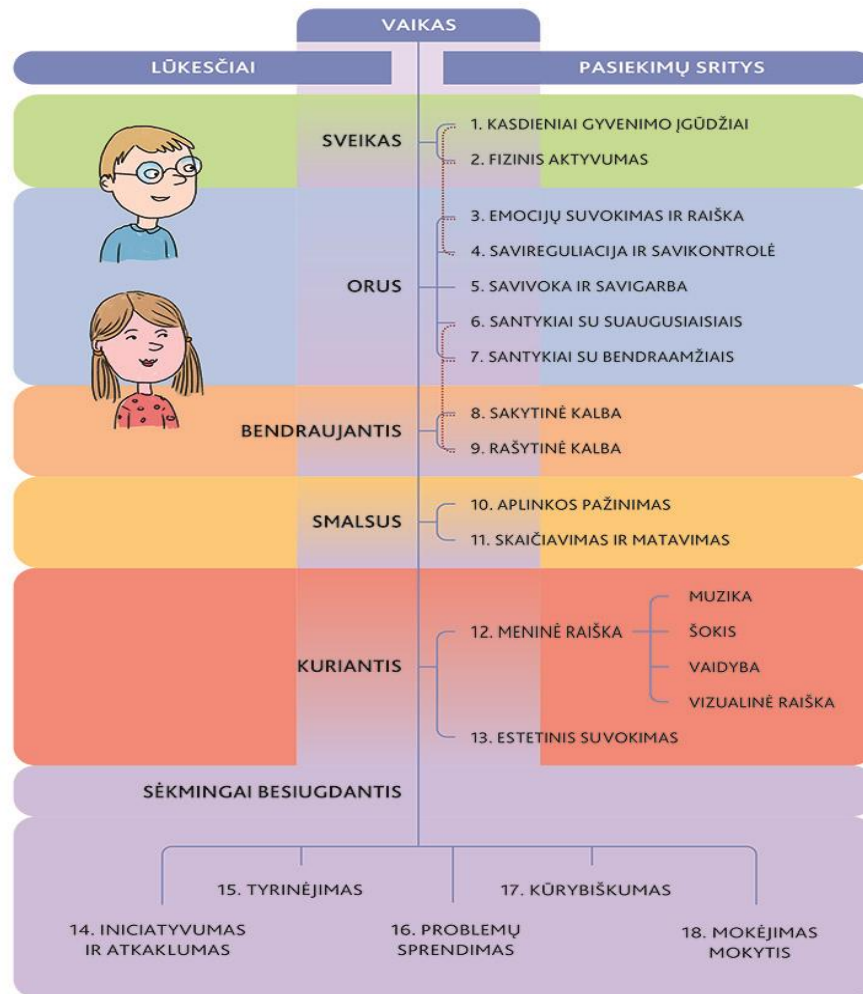
Padėti vaikui išsiugdyti savarankiškumo, sveikos gyvensenos, pozityvaus bendravimo su suaugusiais ir bendraamžiais, aplinkos ir savo šalies pažinimo, kūrybiškumo ir mokėjimo mokytis pradmenis.

1. Bendraujant su šeima išugdyti sveiką, dorą, savimi pasitikintį, kūrybingą ir socializacijos pradmenis įsigijusį vaiką, pasirengusį tolesniam sėkmingam ugdymuisi.
2. Sudaryti palankias sąlygas įvairiapusei vaikų veiklai, padėti jiems atsiskleisti, pajusti bendravimo ir asmeninės kūrybos džiaugsmą, formuoti estetinius jausmus, dvasinį pasaulį, dorovinį išprusimą
3. Sudaryti palankias ugdymo (si) sąlygas vaikams, turintiems specialiųjų poreikių ir sutelktomis specialiųjų pedagogų komandos jėgomis koreguoti, ugdyti ir padėti jiems adaptuotis tarp sveikųjų, patikėti savo svarba ir verte.
4. Skatinti ugdytinių fizinį aktyvumą, saugoti ir stiprinti sveikatą, propaguoti sveiką gyvenseną ir higienos kultūrą.
5. Skatinti visų pakopų ugdymo perimamumą ir tęstinumą, glaudžiai bendradarbiaujant pedagogams, įstaigos bendruomenei ir šeimoms.

IV. Ugdymo turinys, metodai, priemonės

Ikimokyklinio ugdymo programos turinys orientuotas į ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaikų galimybes ir augimą, sudarytos pagal sritis. Ugdydami vaiką, siekiame, kad jis augtų orus, smalsus, bendraujantis, sveikas, kuriantis, sėkmingai besiuogdantis. Vadovaujantis šiais ugdymo siekiais, ugdymosi pasiekimų sritys sąlygiškai jungiamos į 6 grupes (žr. paveikslą). Pasiekimų grupė „sėkmingai besiuogdantis“ vaikas jungia nuostatas ir gebėjimus, susijusius su visomis kitomis pasiekimų sritimis.

Išskirtos ugdymosi pasiekimų sričių grupės atitinka socialinę, pažinimo, komunikavimo, sveikatos saugojimo ir stiprinimo, meninę, mokėjimo mokytis kompetencijas.

Ugdymosi gairėse pateikiamos tik tam tikros galimos vaikų ugdymosi situacijos (veiklos, veiksenos, pedagogo veikla). Pedagogas, pasinaudodamas ugdymo gairėmis pats kuria ir įgyvendina ugdymo turinį, atsižvelgdamas į kiekvieno vaiko ar vaikų grupės ugdymosi poreikius. Ugdymo turinyje pateikti vaiko ugdymosi pasiekimų žingsniai rodo vaiko pažangą nuo gimimo iki šešerių metų. Vaikų nuo gimimo iki trejų metų gebėjimai yra integralūs, vaikų nuo trejų iki šešerių metų gebėjimai labiau diferencijuoti. Dėl šios priežasties santykinai išskiriami du vaiko formavimosi laikotarpiai. 1-3 žingsniuose aprašomi vaikų nuo gimimo iki trejų metų pasiekimai, 4-6 žingsniuose pateikti vaikų nuo trejų iki šešerių metų pasiekimai.

Metinis grupės veiklos planas rengiamas mokslo metų pradžioje, tai - orientyras, nevaržantis pedagogo, leidžiantis jam kūrybiškai organizuoti savo veiklą, ją įvertinti, koreguoti, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko amžių, jo patirtį, vaiko bei grupės individualumą.

Planuojant ugdymą, vadovaujamosi pasirinktu planavimo principu – teminiu, orientuojantis į ugdytinas sritis. Planuojant ugdomąją veiklą, pedagogai ir mokytojai bei pagalbos mokiniui specialistai dirba komandinio darbo principu, nes ugdant specialiųjų poreikių turinčius vaikus, remiamasi visų komandos narių abipuse sąveika, o pagrindiniais komandos darbo principais yra bendradarbiavimas ir tarpusavio pagalba. Todėl komandinis darbas padeda ne tik gerai atlikti užduotis, bet ir įgalina komandos narius atskleisti savo galimybes.

Siekiant numatytų ugdymo(si) tikslų taikomi įvairūs, į vaiką orientuoto aktyvaus ugdymo metodai būdai:

Zaidimas - pagrindinė veikla pažinti save ir aplinkinius, supančią aplinką, tenkinti savo svarbiausius poreikius.

Spontaniškas ugdymas - atsižvelgiama į vaikų siūlymus ir idėjas. Vaiko spontaniška veikla gerbiama ir laikoma vertinga patirtimi, ugdymui panaudojamos netikėtos situacijos.

Kūryba - skatinama savitai ir priimtinais būdais išreikšti save, interpretuoti, kurti, atrasti, įgyvendinti idėjas. Kuriamą reikiama aplinka, aprūpinama priemonėmis.

Projektas - teorinė – praktinė veikla, plėtojanti turimą patirtį ir kompetencijas.

Stebėjimas, eksperimentas – pagilina ugdytinių žinias, ugdo gebėjimą pritaikyti jas, aiškinant natūralius procesus ir reiškinius, skatina žingeidumą ir savarankiškumą.

Patyriminis ugdymas - vaikai geriausiai mokosi iš savo asmeninės patirties ir savo atradimų, tai ugdymasis neįprastoje aplinkoje – neretai lauko sąlygomis, gamtoje.

Diskusijos - problemos, reiškinio aptarimas, minčių idėjų išsakymas, išklausančios kito nuomonę, konfliktų sprendimas. Pedagogas įsiklauso į vaiko mintis, kartu su vaiku mąsto ir sprendžia įvairias problemas.

Ekskursijos, išvykos – organizuojamos išvykos, ekskursijos po gimtąjį miestą Panevėžį, muziejus, įžymias vietas, vaikai dalyvauja edukacinėse programose.

Kūrybinių darbų parodos – įstaigos bendruomenei, vaikų ir jaunimo bibliotekoje, kitose įstaigose.

IT taikymas ugdymo procese – vaizdo medžiagos stebėjimas ir analizavimas, ugdomųjų kompiuterinių žaidimų, interaktyvių grindų naudojimas.

Ugdymo procesas organizuojamas ir kitose įstaigos bendrosiose vidaus ir lauko erdvėse, įrengiant vaikų stebėjimų, sveikatos stiprinimo, pažinimo zonas, lavinančias vaikų mąstymą, smulkiąją motoriką, darbinį įgūdžių.

Planuojant ugdomąją veiklą, pedagogai naudojami įstaigoje sukaupta metodinė medžiaga ir priemonės.

Siekiame, kad ugdymosi priemonės:

- ✚ ugdytų vaiko savarankiškumą, saviraišką, skatintų kūrybiškumą;
- ✚ tenkintų ikimokyklinio amžiaus vaiko poreikį žaisti, bendrauti, bendradarbiauti;
- ✚ skatintų saugoti savo ir kitų sveikatą;
- ✚ lavintų intelektines vaiko galias;
- ✚ sudarytų sąlygas plėtoti vaiko kultūrai, poreikiams, pomėgiams, interesams;
- ✚ tenkintų vaiko poreikį judėti;
- ✚ sietųsi su vaiko patirtimi ir kasdieniniu gyvenimu.

4.1. Sveikas vaikas

SVEIKAS		4.1.1. Kasdieninio gyvenimo įgūdžiai	
		Vertybinė nuostata. Noriai ugdomi sveikam kasdieniam gyvenimui reikalingus įgūdžius.	
		Esminis gebėjimas. Tvarkingai valgo, savarankiškai atlieka savitvarkos veiksmus: apsirengia ir nusirengia, naudojami tualetu, prausiasi, šukuojasi. Saugo savo sveikatą ir saugiai elgiasi aplinkoje.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
0-3 metai	1-asis žingsnis	Bando savarankikai valgyti ir gerti iš puodelio.	Skatinti valgyti pirštais. Tirštą maistą duoti tik šaukšteliu, skystą iš puoduko. Žaidžiant mokyti laikyti šaukštelį, puodelį, semti šaukšteliu ir pan. Žaisti žaidimą „Pamaitinkime lėlytę“.
	2-asis žingsnis	Valgo ir geria padedamas arba savarankiškai. 	Skatinti vaiką valgyti savarankiškai, pasakant ar parodant, kaip valgo grupės vaikai. Žaisti žaidimus „Su kuo lėlytė valgo?“, „Meškiukas nori valgyti“.
		Kartais parodo mimiką, ženklais arba pasako, kada nori tuštintis ar šlapintis. Suaugusiojo rengiamas vaikas „jam padeda“. Suaugusiojo padedamas plaunasi, šluostosi rankas, išpučia nosį. Paprašytas padeda žaislą į nurodytą vietą.	- Atsižvelgiant į vaiko tuštinimosi ir šlapinimosi įgūdžius sodinti ant puoduko ar klozeto. - Grupėje turėti didelę lėlę su drabužių rinkiniu, siūlyti vaikui ją rengti žaidžiant žaidimą „Lėlytė eina į lauką“. Žaisti žaidimus imituojuojant rengimosi veiksmus (pvz., pritaikyti tam žaidimą „Jurgelis meistrelis“). Rengiant vaiką, pratinti apsirengti ir nusirengti drabužėlius tam tikra tvarka, rengti žaidinant „Šmurkšt kojytę į kojinytę (batuką)“ ir t. t. - Kurti žaidybines situacijas, skatinančias vaiką panaudoti savo

			mokėjimus ir įgūdžius: „Parodykime meškučiui, kaip plauname rankes, išpučiame nosį.“
3-asis žingsnis	Savarankiškai valgo ir geria. Pradedą naudoti stalo įrankius. Pasako, ko nori ir ko nenori valgyti.		• Skatinti ragauti ir valgyti įvairų maistą. Pratinti gerai sukramtyti maistą, neskubinti valgančio vaiko, mokyti valgyti ramiai. Pratinti keltis nuo stalo tik baigus valgyti. Siūlyti žaisti žaidimus, mokant naudotis stalo įrankiais (pvz., „Gimtadienis“, „Kavinėje“ ir kt.). Prižiūrėti, kad vaikas valgytų su įrankiais taip, kaip jis gali, pagirti vaiką už pastangas. Turėti grupėje indelių, skatinti vaiką jais žaisti.
	Pats eina į tualetą, suaugusiojo padedamas susitvarko. Suaugusiojo padedamas nusirengia ir apsirengia, bando prausti, nusišluostyti veidą, rankas. Padeda į vietą vieną kitą daiktą. 		• Mokyti taisyklingai naudotis tualetu. Žaisti žaidimus „Kuo aš apsirengsiu, eidamas į lauką ar iš darželio namo?“, „Aprenk draugą“. • Skatinti klausytis ir (ar) imituoti eilėraštkus: R. Kašausko „Batukai pyksta“, R. Skučaitės „Močiutės spinta“. Naudoti įvairias spalvotas, kvėpiančias vaikiškas higienos priemones. • Kalbėtis su vaikais apie švarą. Skaityti kūrinius (pvz., K. Binkio „Jonas pas čigonus“). Sistemingai skatinti pažaidus sudėti žaislus ir kitas priemones į vietą. • Tvarkyti žaislus, dainuojant dainelę: „Visi žaisliukai turi savo vietą, turi savo vietą, vietą numylėtą.“
4-asis žingsnis	Valgo gana tvarkingai. Primenamas po valgio skalauja burną. Pasako, kodėl reikia plauti vaisius, uogas, daržoves. Padeda suaugusiajam serviruoti ir po valgio sutvarkyti stalą.		• Priminti, kad vaikai valgytų neskubėdami. Su vaikais kalbėti apie tai, kad labai svarbu pusryčius, pietus, vakarienę valgyti tuo pačiu metu. • Žaisti žaidimus, kuriuose formuojasi maitinimosi ritmo suvokimas (šeima, restoranas ir kt.). Žaidžiant vaikai mokomi atskirti pagrindines produktų grupes - pieną, mėsą, vaisius, daržoves. • Kiekvieną kartą prieš valgant įtraukti vaikus į stalo padengimo veiklą, siekti, kad stalai būtų serviruojami pagal taisykles, patiekalus

4-6 metai			atitinkančiais indais. Kalbėtis su vaikais, kodėl reikia plauti vaisius, daržoves, uogas, sudaryti sąlygas mokytis praktiškai juos nuplauti.
			
		Dažniausiai savarankiškai naudojami tualetu ir susitvarko juo pasinaudojęs. Šiek tiek padedamas apsirengia ir nusirengia, apsiauna ir nusiauna batus. Šiek tiek padedamas plaunasi rankas, prausiasi, nusišluosto rankas ir veidą. Priminus čiaudėdamas ar kosėdamas prisidengia burną ir nosį. Gali sutvarkyti dalį žaislų, su kuriais žaidė.	- Rekomenduoti tėvams aprengti vaikus patogiais ir lengvai aprengiamais drabužiais. Primenant eiliškumą, skatinti vaikus savarankiškai apsirengti ir nusirengti, tvarkingai susidėti drabužius. - Mokyti vaikus taisyklingai plautis ir šluostytis rankas, praustis ir šluostytis veidą. - Priminti, kad čiaudint ar kosint būtina prisidengti burną ir nosį. Priminti, kad naudotąsi nosinaite. - Skatinti susitvarkyti žaislus, su kuriais žaidė, įvairiai motyvuojant, padedant.
	5-asis žingsnis	Pasako, kad negalima imti degtukų, vaistų, aštrių ir kitų pavojingų daiktų.	- Pasiruošti ir naudoti vaizdines priemones apie saugų elgesį. Žiūrėti mokomuosius filmukus. Žiūrinėjant paveikslėlius pastebėti ir parodyti dvejopas situacijas, pvz. kur yra saugu ir kur gali įvykti nelaimė. - Organizuoti edukacines programas su policininkais, gaisrininkais, medicinos darbuotojais.
	5-asis žingsnis	Valgo tvarkingai, dažniausiai taisyklingai naudojami stalo įrankiais. Domisi, koks maistas sveikas ir naudingas. Serviruoja ir tvarko stalą, vadovaujamas suaugusiojo nurodymais.	- Savo pavyzdžiu rodyti, kaip taisyklingai naudotis stalo įrankiais. Patraukliomis formomis paaiškinti pieno, mėsos, vaisių ir daržovių naudą. Papasakoti apie per didelio saldumynų kiekio žalą organizmui. - Kviesti vaikus į talką dengiant stalą gimtadieniui, šventei.

	Savarankiškai apsirengia ir nusirengia, apsiauna ir nusiauna batus. Priminus plaunasi rankas, prausiasi, nusišluosto rankas ir veidą. Priminus tvarkosi žaislus ir veiklos vietą.	• Priminti, kad sudėtų ne tik gerai matomus žaislus, bet ir tuos kurie yra išmėtyti. • Pasiūlyti vaikams tvarkantis apsirengti prijuostėlėmis, kepurelėmis.
	Žaisdamas, ką nors veikdamas stengiasi saugoti save ir kitus.	• Kartu su vaikais organizuoti viktorinas, projektus apie saugų vaikų elgesį. • Diskutuoti su vaikais, kaip konfliktus spręst taikai. • Žaisti draugystės žaidimus.
6-asis žingsnis	Valgo tvarkingai. Pasako, jog maistas reikalingas, kad augtume, būtume sveiki. Įvardija vieną kitą maisto produktą, kurį valgyti sveika, vieną kitą – kurio vartojimą reikėtų riboti. Savarankiškai serviuoja ir tvarko stalą. 	• Kartu su vaikais aptarti, kodėl žmogus valgo. Paprašyti vaikų pasakoti, ką jie dažniausiai valgo pusryčiams, pietums ir vakarienei, diskutuoti, kurie iš jų vartojamų produktų, patiekalų yra naudingiausi jų augimui ir gerai savijautai. Vaikams pateikti paveikslėlius su įvairiais maisto produktais ir patiekalais, jais žaidžiant mokytis atskirti naudingą ir bevertį maistą. • Organizuoti įvairių kūrybinių darbų (piešinių, inscenizacijų ir t. t.) kūrimą, jais skatinti pasirinkti sveikus produktus ir patiekalus. Klausytis skaitomų knygelių, vaidinti, žaisti lotą, žiūrėti filmukus apie žmogui naudingus maisto produktus (duoną, obuolius, pieną, vandenį ir kt.). Žaidžiant su lėlėmis ar kitus žaidimus rūšiuoti maisto produktus (jų paveikslėlius) į naudingus ir vengtinus.
	Savarankiškai apsirengia ir nusirengia, apsiauna ir nusiauna batus. Suaugusiųjų padedamas pasirenka drabužius ir avalynę pagal orus. Priminus ar savarankiškai plaunasi rankas, prausiasi, nusišluosto rankas ir veidą.	• Pasiūlyti vaikams apsirengti lengvesniais ar šiltesniais drabuželiais. Sušlapusius rūbus, avalynę pasidžiauti. • Parūpinti skysto muilo su dozatoriumi, parodyti, kaip ir kiek dozuoti, kad rankos būtų švarios. Priminti, kad reikia taupyti vandenį, paaiškinti, kodėl, pasiūlyti vandens čiaupą atsukti tiek, kiek reikia, kad muilas nusiplautų. • Pasiūlyti „Rankų plovimo dienoraštį“.

		• Žaidimas „Išmanieji pirštukai“. Auklėtojas kartu su vaikais piešia didelę plaštaką ir ant kiekvieno pirštuko užrašo vaikų mintis, kodėl reikia plautis rankas.
	Savarankiškai ar priminus laikosi susitartų saugaus elgesio taisyklių. Stebint suaugusiajam saugiai naudojasi veiklai skirtais aštriais įrankiais. Žino, kaip saugiai elgtis gatvėje, kur kreiptis iškilus pavojui, pasiklydus. Priminus stengiasi vaikščioti, stovėti, sėdėti taisyklingai.	• Parūpinti priemonių kalimo, siuvimo, dygsniavimo žaidimams. • Apsilankyti su vaikais gaisrinėje, policijoje, ligoninėje, autoservise ir t. t. • Auklėtojas kartu su vaikais „Minčių lietuje“ diskutuoja, aptaria, vertina. • Auklėtojas pasiūlo, kad vaikai pasakytų, kai pastebės jį (ją) vaikštantį ar sėdintį susikūpinus.
7-asis žingsnis	✓ Tvarkingai valgo, jaučia, kada alkanas, kada pasisotino, geria pakankamai vandens. Stengiasi valgyti įvairų maistą. Įvardija kelis maisto produktus, kuriuos valgyti sveika, ir kelis, kuriuos reikėtų riboti. Savarankiškai serviuoja ir tvarko stalą. ✓ Dažniausiai savarankiškai ar priminus plaunasi rankas, prausiasi, šukuojasi. Savarankiškai tvarkingai apsirengia ir nusirengia, apsiauna ir nusiauna. Suaugusiųjų padedamas arba savarankiškai pasirenka drabužius ir avalynę pagal orus. Savarankiškai tvarkosi žaislus ir veiklos vietą. ✓ Savarankiškai laikosi sutartų saugaus elgesio taisyklių. Žino, kaip saugiai elgtis gatvėje, kelyje, prie vandens telkinių, ant ledo, gaisro metu, su elektros prietaisais, vaistais. Žino, kaip saugiai elgtis su nepažįstamais žmonėmis ir gyvūnais. ✓ Kad būtų sveikas, stengiasi vaikščioti, stovėti, sėdėti taisyklingai. ✓	

Ženkla, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

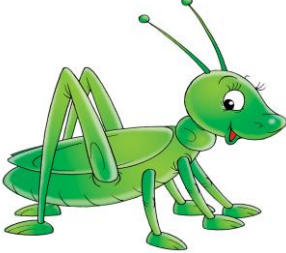
Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:
✓ pamiršta paprašyti į tualetą; ✓ negeba palaukti savo eilės; ✓ pernelyg prisiriša prie kasdienės rutinos, daiktų ir sielvartauja dėl nereikšmingų aplinkos permainų; ✓ greičiau nei bendraamžiai nuvargsta; ✓ negeba prisitaikyti prie aplinkybių, kurias sunku pakeisti (bendra dienos tvarkė, bendra išvyka ir pan.); ✓ reikšmingai arba judesiais reikalauja dėmesio arba savo poreikių tenkinimo.

SVEIKAS		4.1.2. Fizinis aktyvumas	
		Vertybinė nuostata. Noriai, džiaugsmingai juda, mėgsta judrią veiklą ir žaidimus.	
		Esminis gebėjimas. Eina, bėga, šliaužia, ropoja, lipa, šokinėja koordinuotai, išlaikydamas pusiausvyrą, spontaniškai ir tikslingai atlieka veiksmus, kuriems būtina akių-rankos koordinacija bei išlavėjusi smulkioji motorika.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
0-3 metai	1-asis žingsnis	Sėdi, šliaužia, ropoja pirmyn ir atgal, įkalnėn ir nuokalnėn, laiptais aukštyn, ko nors įsitvėręs atsistoja, stovi laikydamasis ar savarankiškai, žingsniuoja laikydamasis, vedamas arba savarankiškai, išlaiko pusiausvyrą. Tikslingai siekia daikto, rankos judėjimą seka akimis, pačiumpa ir laiko daiktą saujoje.	- Vaiko regėjimo lauke padėti žaislų ir skatinti ropoti iki jų; pasiūlyti ropoti per šviečiamą tunelį, po stalą. Svarbu nepalikti vaiko vieno. Žaisti žaidimą „Eikš pas mane“. Atsistokite arba atsiklaupkite prieš vaiką, ištieskite rankas ir kvieskite į savo glėbį. Kviesiti susipažinti su nauju žaislu: apžiūrėti, liesti, purtyti, gniaužyti ir kt. - Dėlioti žaislą iš vienos rankos į kitą, masažuoti vaiko delniukus.
	2-asis žingsnis	Savarankiškai atsistoja, stovi, atsitupia, pasilenkia, eina į priekį, šoną ir atgal, eina stumdamas ar tempdamas daiktą, bėga tiesiomis kojomis, atsisėdęs ant riedančio žaislo stumiasi kojomis, pralenda per kliūtis keturpėsčia, padedamas lipa laiptais aukštyn pristatomuoju žingsniu, spiria kamuolį išlaikydamas pusiausvyrą.	- Siūlyti žaidimus, lavinančius ir įtvirtinančius vaiko judėjimą (pvz., „Atnešk žaisliuką takeliu“, „Ištaškyk balutę“, „Skrenda paukšteliai“ ir kt.). Sudaryti vaikui galimybę nešioti žaislus „takeliu“ tarp dviejų virvių, stumdyti žaislinį vežimėlį, prikrautą kubelių, vaikytis ir ridenti kamuolį, joti ant linguojančių žaislų, važiuoti pasispiriant kojomis, pakviesti eiti „tilteliu“ paskui save. - Turėti grupėje žaislų, kuriuos galima stumdyti, sėdėti ar jais važinėti.
		 Pasuka riešą, apverčia plaštaką delnu žemyn, pasuka delnu aukštyn, mosteli plaštaka, paima daiktą iš viršaus apimdamas jį pirštais, išmeta daiktus iš	- Siūlyti statyti bokštelį, užsukti ir atsukti dangtelius. Pasiūlyti padaryti kamuoliuką: paimti popieriaus lapą ir suglamžyti taip, kad būtų panašus į kamuoliuką. - Žaisti žaidimą „Takelis“. Duoti

		rankos atleisdamas pirštus, ploja rankomis. Ridena, meta, gauda kamuolį.	vaikui kruopų, tegu beria ant takelio ir kviečia paukštelius lesti. Duoti lipdyti iš minkšto plastilino ir kt.
	3-asis žingsnis	Pastovi ant vienos kojos (3–4 sekundes). Tiksliai, skirtingu ritmu eina ten, kur nori, vaikščiodamas apeina arba peržengia kliūtis, eina plačia (25–30 cm) linija. Bėga keisdamas kryptį, greitį. Lipa ir nulipa laiptais pakaitiniu žingsniu, laikydamasis suaugusiojo rankos ar turėklų. Atsisirdamas abiem kojomis pašoka nuo žemės, nušoka nuo laiptelio, peršoka liniją, spiria kamuolį.	- Sudaryti sąlygas vaikui vaikščioti įvairiu atstumu, neužkliudant padėtų daiktų (žaidimas „Neužkliudyk“). - Organizuoti siužetinių pratimų, kurie skatintų vaiką peržengti kliūtis, eiti plačia linija. Sudaryti sąlygas vaikams laiptuoti kopėtėlėmis siekiant tikslo – pauostyti, pasiekti, nukabinti. Žaisti žaidimą „Pašto dėžutė“. Kartu su vaikais imituoti šuoliuojančius gyvūnus. Žaisti žaidimą „Viens, du, trys – pasiruošęs – šok!“
		Geriau derina akies-rankos, abiejų rankų, rankų ir kojų judesius, todėl tiksliau konstruoja, veria ant virvutės sagas, ridena, mēto, gauda, spiria kamuolį, įkerpa popieriaus kraštą. 	Pasiūlyti vedžioti labirintą. Tegu vaikas veda pieštuku arba piršteliu. Kad būtų įdomiau, sugalvokite pasakojimų, pasakų: kur veda šis kelias, pas ką ir t. t. Sudaryti galimybes vaikui ridenti, gaudyti, mėtyti, spardyti kamuolius. Kartu su vaikais pasidarykite vėrinį, verkite makaronus, sagas, karoliukus ir t. t. Pradėti nuo didesnių skylių, taip mažyliui bus įdomiau, po to verti vis smulkesnius daiktus. Siūlyti žaidimus ir žaislus, kuriuose atliekami sukamieji plaštakos judesiai (pvz., žaidimas kėgliais ir kt.). Mokyti žirkklėmis įkirpti popierinės saulutės spindulėlį.
	4-asis žingsnis	Stovėdamas pasistiebia, atsistoja ant kulnų, stovėdamas ir sėdėdamas atlieka įvairius judesius kojomis bei rankomis. Eina ant pirštų galų, eina siaura (5 cm) linija, gimnastikos suoleliu, lipa laiptais aukštyn ir žemyn nesilaikydamas už turėklų, šokinėja abiem ir ant vienos kojos, nušoka nuo	Siūlyti vaikui įvairių žaidybinių situacijų, skatinančių vaikščioti ant pirštų, kulnų (pvz., įsidūriau į pirštelį – einu ant kulno ir kt.). Iš laikraščio ant grindų suformuoti tiesią, maždaug trijų metrų ilgio ir penkių centimetrų pločio liniją. Vaikas eina šia linija, nenukrypdamas nuo jos, paskui grįžta atbulas. Sudaryti sąlygas vaikui važinėti triratukais, paspirtukais.

	paauskstinimo. Šokinėja abiem kojomis ir ant vienos kojos, nušoka nuo paauskstinimo. Mina ir vairuoja triratuką.	
	Pieštuką laiko tarp nykščio ir kitų pirštų, tiksliau atlieka judesius plaštaka ir pirštais (ima, atgnybia, suspaudžia dviem pirštais, kočioja tarp delnų) bei ranka (mojuoja, plasnoja). Ištiestomis rankomis pagauna didelį kamuolį. Judesius tiksliau atlieka kaire arba dešine ranka, koja. 	• Paprašyti surinkti pagaliukus po vieną ir dėti į dėžutę, kai juos netyčia išberiate. Parūpinti pagaliukų kaišiojimui. • Sudaryti vaikui sąlygas minkyti tešlą, lipdyti iš modelino, plastilino. Leisti kirpti nesudėtingas formas, po to priklijuoti jas ant popieriaus. Žaisti su vaiku pirštukų žaidimus „Pirštukai miega“: „Šitas pirštukas nori miegelio. Šitas – atsigulė jau į lovelę. Šiam pirštukui akys merkias. Šis pirštukas miega, knarkia. Ššš... Tu, mažyli, būk tylus, nes gali pažadint broliukus.“ • Sudaryti sąlygas vaikui žaisti „vonelėse“ su pupomis, grikiais ar šiaip įvairiomis kruopomis. Į didelį dubenį galima įberti gilių, kaštonų ir paslėpti ten kokį nors smulkų daiktą (mažą žaisliuką, kamuoliuką), vaikas jų ieško. • Pasiūlyti vaikui pabūti vaistininku – įvairius daiktus imti žnyplėmis, pincetu, perdėti iš vieno indo į kitą įvairaus dydžio karoliukus.
5-asis žingsnis	Eina pristatydamas pėdą prie pėdos, pakaitiniu ir pristatomuoju žingsniu, aukštai keldamas kelius, atlikdamas judesius rankomis, judėdamas vingiais. Greitas, vikrus, bėgioja vingiais, greitėdamas ir lėtėdamas, išsisukinėdamas, bėga ant pirštų galų. Šokinėja abiem kojomis vietoje ir judėdamas pirmyn, ant vienos kojos, šokinėja per virvutę, peršoka žemas kliūtis, pašoka siekdamas	• Organizuoti veiklą, kad vaikas eidamas atliktų ritminius judesius pečiais, galva, muštų kamuolį, mestų į viršų, ėjimą keistų bėgimu. • Žaisti žaidimą „Raganėle pamotėle“. Sugalvoti maršrutą, kad vaikas turėtų eiti, bėgti, perlipti suolą, pralįsti po kėde ir t. t. • Organizuoti bėgimo estafetes, įvairių šuolių žaidimus, panaudojant įvairias priemones: kaspinus, kamuolius, lankus, lazdas. Žaisti žaidimus su išsisukinėjimais, kurių tikslas – ilgiau likti nepagautam. Siūlyti vaikams šokinėti per šokdynę, lanką.

		daikto. Laipioja lauko įrenginiais. Spiria kamuolį į taikinį iš įvairių padėčių. 	
		Pieštuką ir žirkles laiko beveik taisyklingai. Tiksliai atlieka sudėtingesnius judesius pirštais ir ranka (veria ant virvelės smulkius daiktus, užsega ir atsega sagas). Iš įvairių padėčių meta kamuolį į taikinį, tiksliau gauda, mušinėja. Įsisupa ir supasi sūpynėmis.	• Pasiūlyti piešti įvairių linijų, pieštuku apvesti daiktus: stiklinę, apverstą lėkštutę, puoduką; po truputį duoti sudėtingesnes užduotis. • Sudaryti sąlygas vaikui žaisti su pipete. Parinkti įvairių priemonių (sagų, rutuliukų, karolių), kad vaikas galėtų verti ant siūlo. Duoti vaikui krepšį su skalbinių segtukais, paimti segtuką trimis pirštais, prisegti, paprašyti, kad ir jis taip pat padarytų.
	6-asis žingsnis	Eina ratu, poroje, prasilenkdamas, gyvatėle, atbulomis, šonu. Ištvermingas, bėga ilgesnius atstumus. Bėga pristatomuoju ar pakaitiniu žingsniu, aukštai keldamas kelius, bėga suoleliu, įkalnėn, nuokalnėn. Šokinėja ant vienos kojos judėdamas pirmyn, šoka į tolį, į aukštį. Važiuoja dviračiu.	• Organizuoti vaikams įvairias estafetes, kurių metu vaikai galėtų judėti poroje, ratu, sutartinai su kitais vaikais. Sudaryti sąlygas žaisti žaidimą „Klasės“, šokinėti per gumytę.
		Rankos ir pirštų judesius atlieka vikriau, greičiau, tiksliau, kruopščiau. Tiksliau valdo pieštuką bei žirkles ką nors piešdamas, kirpdamas. Su kamuoliu atlieka sportinių žaidimų elementus, žaidžia komandomis, derindamas veiksmus.	• Pasiūlyti vaikams įverti siūlą į adatą, siuvinėti pagal trafaretą; ant kartono išdurti skylutes ir duoti vaikui didelę adatą su ryškios spalvos siūlu, tegu lopo, kuria įvairius ornamentus, siuvinėja, sudygsniuoja nesudėtingus rūbelius lėlėms, maišelius ir kt., neria vąšeliu, daro kutus. Parūpinti priemonių, tinkančių konkreitiems sportiniams žaidimams (krepšinio, futbolo kamuolius, badmintono rakečių, kėglių, lazdų, salės riedulio vartų). Organizuoti sportinius žaidimus, kad vaikai galėtų varžytis tarpusavyje.

	7-asis žingsnis	✓ Eina keisdamas greitį, staigiai sustoja, greitai pajuda iš vietos. Išlaiko saugų atstumą eidamas, bėgdamas šalia draugo, būryje. Bėga derindamas du ar daugiau judesių (bėga ir varosi, spiria kamuolį, bėga ir mojuoja rankomis, kaspinais). Šokinėja derindami du skirtingus rankų ir (ar) kojų judesius (šoka per virvutę, žaidžia „Klases“). ✓ Pieštuką ir žirkles laiko taisyklingai, kerpa gana tiksliai, sulenkia popieriaus lapą per pusę, į keturias dalis. Tiksliai kopijuoja formas, raides. Meta ir kartais pataiko kamuolį į krepšį, vartus, taikinį.
--	------------------------	--

Ženkla, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:	
✓ ilgai nepradedą vaikščioti; ✓ nerangus, jo stambiosios motorikos judesiai (ėjimas, bėgimas, lipimas) nekoordinuoti; ✓ nemėgdžioja judesių; ✓ nesuspėja kartu su kitais atlikti judesių; ✓ judėdamas nuolat užkliūna už daiktų; ✓ netaisyklingai artikuliuoja garsus; ✓ negeba atlikti tikslų judesių vykdydamas žodines instrukcijas; ✓ nerangiai manipuliuoja smulkiais daiktais; ✓ vengia piešti, dėlioti, atlikti smulkius darbelius rankomis.	

4.2. Orus

Orus		4.2.1. Emocijų suvokimas ir raiška	
		Vertybinė nuostata. Domisi savo ir kitų emocijomis bei jausmais.	
		Esminis gebėjimas. Atpažįsta bei įvardina savo ir kitų emocijas ar jausmus, jų priežastis, įprastose situacijose emocijas ir jausmus išreiškia tinkamais, kitiems priimtinais būdais, žodžiais ir elgesiu atsiliepia į kito jausmus (užjaučia, padeda).	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
0-3 metai	1-asis žingsnis	Mimika, kūno judesiais ir garsais išreiškia džiaugsmą, liūdesį, baimę, pyktį. Patiria išsiskyrimo su tėvais nerimą ir džiaugsmą jiems sugrįžus. Išreiškia nerimą, pamatęs nepažįstamą žmogų.	• Stengtis suprasti kūdikio emocijų reiškimo ženklus ir pasirūpinti juo, kai mažylis yra liūdnas, piktas. • Pasirūpinti, kad kūdikis matytų save veidrodyje, kai yra linksmas, liūdnas, piktas. Kalbinti kūdikį ir įvardyti jo emocijas. • Paimti, priglausti, pamyluoti kūdikį, kai jis atsiskiria nuo tėvų, užimti jį įdomia veikla, suteikti džiugių, malonių potyrių, nukreipti dėmesį nuo liūdesį keliančių situacijų. Užtikrinti vaiko saugumą.
		Atspindi kitų vaikų emocijų raišką (kartu juokiasi, jei juokiasi kitas, nusimena, jei kitas verkia).	• Paguldyti, pasodinti kūdikį šalia kitų vaikų, duoti žaisliukų, skatinti pabendrauti.
	2-asis žingsnis	Džiaugsmą, liūdesį, baimę, pyktį reiškia skirtingu intensyvumu (nuo silpno nepatenkinto niurzgėjimo iki garsaus rėkimo). Emocijos pastovesnės, tačiau dar būdinga greita nuotaikų kaita.	• Grupėje įtaisyti vaikų ūgio veidrodinę sieną, kad vaikai matytų save ir savo veido išraišką. Kalbinti vaiką ir pavadinti jo reiškiamas emocijas. Visada pasirūpinti vaiku, kai jis jaučiasi blogai. • Kartu su vaiku vartyti knygeles, kuriose veikėjai yra skirtingos

4-6 metai			nuotaikos. Dainuoti skirtingų nuotaikų daineles.
		Atpažįsta kito vaiko ar suaugusiojo džiaugsmo, liūdesio, pykčio emocijų išraiškas. 	- Įvardyti vaikų ir savo emocijas. Pasakyti], kad vaikas liūdnas, paglostyti jį. - Su lėlėmis, kitais žaislais žaisti žaidimus, kuriuose jie skirtingai jaučiasi ir elgiasi.
	3-asis žingsnis	Pradedą atpažinti, ką jaučia, turi savus emocijų raiškos būdus. Pradedą vartoti emocijų raiškos žodelius ir emocijų pavadinimus.	Jautriai reaguoti į vaiko rodomus emocijų ženklus – veido mimika susitapatinti su jo nuotaika, komentuoti emocijas ar jausmus, juos pavadinti. Pastebėti, kai vaiko emocijų ir jausmų raiška išsiplečia ir skirtingai į ją reaguoti, padėti atrasti naujų emocijų raiškos būdų.
		Pastebi kitų žmonių emocijų išraišką, atpažįsta aiškiausiai reiškiamas emocijas ir į jas skirtingai reaguoja (pasitraukia šalin, jei kitas piktas; glosto, jei kitas nuliūdęs).	Vartyti ir skaityti vaikui „nuotaikų knygeles“. Būti vaikui pavyzdžiu, kaip reikia reaguoti į kito vaiko emocijas: jei jis džiaugiasi, pasijuokti kartu su juo, jei liūdi, verkia – paglostyti, duoti žaislą. Mokyti atsiprašymo ir susitaikymo ritualų. Žaisti žaidimą „Veidelis“. Užsidengti veidą ir atsidengti, demonstruojant vis kitą emociją išraišką.
	4-asis žingsnis	Pradedą suprasti, kad skirtingose situacijose (per gimimo dieną, susipykus su draugu) jaučia skirtingas emocijas, kad jas išreiškia mimika, balsu, veiksmais, poza. Pavadina pagrindines emocijas.	Paskatinti kasdien po kelis kartus žymėti savo nuotaiką, parenkant ją atitinkantį nuotaikų veidelį. Skatinti reikšti visus jausmus, kad būtų galima pastebėti, kada vaikui reikia pagalbos, ir jam padėti. Pasiūlyti idėjų nuotaikoms ir jausmams tyrinėti. Skaityti knygeles apie jausmus ir jų išraišką.

		Atpažįsta kitų emocijas pagal veido išraišką, elgesį, veiksmus. Geriau supranta kitų emocijas ir jausmus, dažnai tinkamai į juos reaguoja (pvz., stengiasi paguosti, padėti).	Pasiūlyti žaidimų, skatinančių tyrinėti ar imituoti kitų žmonių nuotaiką. Skatinti pastebėti bendraamžių savijautą.
		Pradedą suprasti, kad jo ir kitų emocijos gali skirtis (jam linksma, o kitam tuo pat metu liūdna).	Skatinti pasakyti, kaip jaučiasi jis ir kiti.
	5-asis žingsnis	Atpažįsta bei pavadina savo jausmus ir įvardija situacijas, kuriose jie kyla.	Pasiūlyti žaidimų, kuriuose vaikas būtų skatinamas išreikšti savo jausmus: emocijas reikšti dainuojant, piešiant, šokant, komentuoti jausmų paveikslėlius, siųsti Šv. Valentino dienos atvirukus draugams ir kt.
		Vis geriau supranta ne tik kitų jausmus, bet ir situacijas, kuriose jie kyla (pakviečia žaisti nuliūdusį vaiką, kurio į žaidimą nepriėmė kiti).	Kalbėtis apie savijautą „Ryto rate“, skaityti „Jausmų knygeles“, žaisti vaidmenų žaidimus, įsijaučiant į kito saviąautą.
		Pradedą kalbėtis apie jausmus su kitais – pasako ar paklausia, kodėl pyksta, kodėl verkia.	Paskatinti vaikus žodžiais išreikšti įvairius jausmus, kilusius skirtingose situacijose. Tarpininkauti, kai vaikai išreiškia sunkius jausmus. Skaitant įvairius tekstus kuo ryškiau intonuoti, išryškinant veikėjų veiksmus, poelgius, jų nuotaikas.
	6-asis žingsnis	Apibūdina savo jausmus, pakomentuoja juos sukėlusias situacijas bei priežastis.	Kalbėtis apie tai, kada buvo linksmas, kada – liūdnas ar piktas. Paskatinti samprotauti, kas pradžiugino, kas nuliūdino ar papiktino, kodėl?

	Beveik neklysdamas iš veido mimikos, balso, kūno pozos nustato, kaip jaučiasi kitas, pastebi nuskriaustą, nusiminusį ir dažniausiai geranoriškai stengiasi jam padėti.	Kalbėtis su vaikais, kaip jaučiasi jų draugai, artimieji, kas gali juos pradžiuginti, kaip galima juos paguosti. Paskatinti bendrus žaidimus, kuriuose reikia suprasti kitą ir geranoriškai bendradarbiauti.
	Pradedą kalbėtis apie tai, kas gali padėti pasijusti geriau, jei esi nusiminęs, piktas.	Skatinti vaikus nesivelti į muštynes, pranešti auklėtojai apie konfliktą. Aptarti su vaikais, ką galima daryti, kai kas nors erzina kitą, atima žaislus, suduoda
		
7-asis žingsnis	✓ Domisi savo ir kitų emocijomis, jausmais bei jų raiška. ✓ Atpažįsta ir įvardija ne tik savo jausmus, bet ir nuotaikas bei jų priežastis. ✓ Atpažįsta kitų emocijas ar jausmus, bando į juos atsiliepti (paguosti, užjausti), keisti savo elgesį (susilaikyti, neskaudinti, atsižvelgti į kito norus).	

Ženkla, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:	
✓ pyksta, pyktį išlieja agresyviu elgesiu; ✓ pernelyg drovus, baimingas ar emociškai labilus; ✓ nerodo simpatijos ar užuojautos; ✓ kalbinamas emociškai neadekvačiai reaguoja; ✓ palietas rodo nepasitenkinimą ar baimę; ✓ pasireiškia prieštaringų emocijų epizodai (neįprasta baimė, agresija, drovumas, liūdesys); ✓ dominuoja prislėgtumo būseną; ✓ skurdus emocijų spektras; ✓ pyksta, verkia, bet negali įvardyti priežasties.	

Orus		4.2.2. Savireguliacija ir savikontrolė	
		Vertybinė nuostata. Nusiteikęs valdyti emocijų raišką ir elgesį.	
		Esminis gebėjimas. Laikosi susitarimų, elgiasi mandagiai, taikiai, bendraudamas su kitais bando kontroliuoti savo žodžius ir veiksmus (suvaldo pyktį, neskaudina kito), įsiaudrinęs geba nusiraminti.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
0-3 metai	1-asis žingsnis	Gerai jaučiasi įprastoje aplinkoje. Nusiramina kalbinamas, nešiojamas, supamas. 	• Žaisti su vaiku, parūpinti spalvingų, skambančių, judančių žaislų, nedūžtančių veidrodėlių. • Sukurti mažai kintančią, saugią aplinką. • Kiekvieną kartą vaikui sunerimus reaguoti švelniai ir suteikti fizinį komfortą. Pagal galimybes dažniau paimti vaiką ant rankų. Mokyti atpažinti vaikų poreikių raiškos ženklus (kai skauda, kai nori valgyti, nori bendrauti...).
		Tapatinasi su suaugusiojo, prie kurio yra prisirišęs, emocijomis.	• Kalbinti kūdikį, dainuoti jam įvairia intonacija – linksmi, ramiai, liūdnai. Juokinti, džiuginti kūdikį, kad kuo daugiau laiko būtų linksmas, smagus.
	2-asis žingsnis	Išsigandęs, užsigavęs, išalkęs nusiramina suaugusiojo kalbinamas, glaudžiamas, maitinamas. Pats ieško nusiramimo: apsikabina minkštą žaislą arba čiulpia čiulptuką, šaukia suaugusįjį, ropščiasi ant kelių.	• Į vaiko išreikštus poreikius reaguoti nuosekliais, pastoviais veiksmais, intonacijomis, žodžiais. Nustatyti vaikui ir jo veiklai būtinus apribojimus ir nuosekliai jų laikytis. Suteikti vaikui galimybę išreikšti savo emocijas (pvz., nespėjus pravirkti neskubėti raminti). • Padėti vaikams nusiraminti, pasiūlant minkštus, švelnius daiktus, leisti miegoti, apsikabinus iš namų atsineštą mėgstamą žaislą.
		Pradedą valdyti savo emocijų raišką ir veiksmus, reaguodamas į juo besirūpinančio suaugusiojo veido išraišką, balso intonaciją, žodžius.	• Vaiko elgesiui reguliuoti taikyti veido mimiką ir balso intonacijas. Vaikams parodyti, kaip reikėtų elgtis vienoje ar kitoje situacijoje.

	3-asis žingsnis	Yra ramus ir rodo pasitenkinimą kasdiene tvarka bei ritualais. Jeigu kas nepatinka, nueina šalin, atsisako bendros veiklos. 	• Žinoti ir taikyti kiekvienam vaikui priimtina dienos ritmą, priimtinus nusiramavimo būdus. • Pasiūlyti vaikams žaislų ar priemonių, padedančių išreikšti jausmus. Žaidimui pasiūlyti lėles su emocija veide. • Skatinti vaikus vartoti žodžius, pasakant, ko jie nori, o ne fizinę jėgą. Paaikškinti ar suvaidinti, kaip vaiko elgesys įskaudino kitus. Dažnai klausti vaikų, ar jiems nereikia pagalbos. • Pasiūlyti vaikams būdų, kaip spręsti kylančius konfliktus. Įrengti grupėje nusiramavimo, gerų emocijų kampelį. Leisti vaikui pačiam pasirinkti, nuspręsti, ką darys, kaip pasielgs toje veikloje, kurioje jis jau sugeba priimti sprendimą.
		Geriau valdo savo emocijų raišką ir veiksmus, reaguodamas į juo besirūpinančio suaugusiojo veido išraišką, balso intonaciją, žodžius. Žaisdamas kalba su savimi, nes kalba padeda sutelkti dėmesį, kontroliuoti savo elgesį. Išbando įvairius konfliktų sprendimo ar savo interesų gynimo būdus (rėkia, neduoda žaislo, pasako suaugusiajam ir kt.).	• Savo veido išraiška ir kalbos intonacijomis padėti vaikui valdyti savo emocijas ir spontaniškus impulsus. Padrąsinti vaikus reikšti visas emocijas. Vaikui žaidžiant su lėlėmis, parodyti daugiau, nei vaikas vartoja, emocijų ir jausmų raiškos būdų.
		Bando laikytis suaugusiojo prašymų ir susitarimų.	• Pagirti vaiką, kai jis atsižvelgia į suaugusiojo prašymą ir nepažeidžia susitarimų. Pakomentuoti, kodėl buvo svarbu atsižvelgti į prašymą, kodėl svarbi viena ar kita elgesio taisyklė.
	4-asis žingsnis	Nusiramina, kalbėdamas apie tai, kas jį įskaudino, ir girdėdamas suaugusiojo komentarus.	• Susitarti su vaikais, kad atbėgtų pasitarti su auklėtoju, kai jaučiasi įskaudinti ar nežino išeities sudėtingoje situacijoje.
		Pradeda valdyti savo emocijų raiškos intensyvumą priklausomai nuo situacijos	• Paskatinti vaikų vaidmenų žaidimus, kuriuose jie prisiima bendraamžio vaidmenį įvykusioje konfliktingoje situacijoje ir kartu ieško išeities. Siūlyti

4 -6 metai		(pvz., ramioje aplinkoje džiaugsmą reiškia santūriau). Paklaustas ramioje situacijoje pasako galimas savo ar kito asmens netinkamo elgesio pasekmes.	žaidimus, padedančius mokytis spręsti konfliktines situacijas ir rasti tinkamą išeitį. • Taikyti paskatinimo, pagyrimo, loginių pasekmių metodus, padedant mokytis kontroliuoti emocijų raišką. Kalbėtis apie tinkamus emocijų raiškos būdus.
		Nuolat primenant ir sekdamas suaugusiojo bei kitų vaikų pavyzdžiu laikosi grupėje numatytos tvarkos, susitarimų ir taisyklių. Žaisdamas stengiasi laikytis žaidimo taisyklių.	• Kartu su vaikais nustatyti paprastas kasdienes elgesio grupėje taisykles, kuriose matytųsi ir vaikų atsakomybė. Paskatinti, pagirti vaikus už taisyklių ir tvarkos laikymąsi, pagalbą auklėtojų.
	5-asis žingsnis	Nusiramina, atsipalaiduoja, klausydamasis ramios muzikos, pabuvęs vienas, kalbėdamasis su kitais.	• Įkurti grupėje ramybės erdves, judančių švieselių įrenginius, muzikos klausymosi per ausines vietas su minkštais žaislais. • Pasirūpinti, kad būtų žaislų, kurie padeda vaikui suvaldyti emocijas: muzikinių dėžučių, grojančių, švilpiančių vilkelių ir pan.
		Vis dažniau jausmus išreiškia mimika ir žodžiais, o ne veiksmais. Ramioje situacijoje sugalvoja kelis konflikto sprendimo būdus, numato jų taikymo pasekmes.	• Skatinti vaiko pastangas pačiam spręsti problemas ir nesutarimus, ieškoti taikių išeičių, keliant problemų sprendimą skatinančius klausimus: „Kaip galima išspręsti šią problemą? Kas atsitiks, jeigu padarysime taip?“ Leisti vaikui pačiam spręsti problemas, neskubėti patarinėti, nurodinėti. Pasakoti istorijas arba žaisti žaidimus, kurių veikėjai pozityviai sprendžia konfliktus. Būtinai padėti vaikui, kuriam reikalinga pagalba derybose (pvz., vaikams su kalbos sutrikimais), konkrečiose konfliktinėse situacijose.
		Retkarčiais primenamas laikosi grupėje numatytos tvarkos, susitarimų ir taisyklių. Pats primena kitiems tinkamo elgesio	• Pastebėti vaiko pastangas laikytis tvarkos ir susitarimų, pagirti vaiką, padrąsinti.

		taisykles ir bando jų laikytis be suaugusiųjų priežiūros. 	
6-asis žingsnis	Pats taiko įvairesnius nusiramino, atsipalaidavimo būdus (pastovi prie akvariumo su žuvytėmis, klauso pasakos, naudodamasis ausinėmis ir kt.).	• Padėti vaikui išreikšti savo jausmus bei nusiraminti, jį išklausančiam, su juo žaidžiant. 	
	Bando susilaikyti nuo netinkamo elgesio jį provokuojančiose situacijose, ieško taikių išeičių, kad neskaudintų kitų. Stengiasi suvaldyti savo pyktį, įniršį.	• Skaityti M. Molickos „Terapines pasakas“ ir kalbėtis apie tinkamas išėjus konfliktinėse situacijose. • Padėti įvardyti sudėtingus jausmus: nusivylimą, nerimą, pavydą.	
	Supranta susitarimų, taisyklių prasmę bei naudingumą ir dažniausiai savarankiškai jų laikosi. Lengvai priima dienos ritmo pasikeitimus. 	• Leisti vaikams žaisti kovos žaidimus, bet stebėti, ar nėra ribų peržengimo ženklų. • Nustatyti ribas, kurias peržengus žaidimai gali tapti pavojingi, aiškintis su vaikais skirtumus tarp kovinių žaidimų ir peštynių tikrovėje. 	

	7-asis žingsnis	✓ Susijaudinęs, išsigandęs, sutrikęs bando nusiraminti ir ieškoti pagalbos. ✓ Taiko kelis skirtingus kitiems priimtinus emocijų ir jausmų reiškimo būdus. ✓ Numato, kaip jaustųsi pats ar kitas asmuo įvairiose situacijose. ✓ Supranta, kad skirtingose vietose (darželyje, mokykloje ir kt.) yra kitokia tvarka, kitos taisyklės, linkęs jas suprasti ir jų laikytis.
--	------------------------	--

Ženkla, įspėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:
✓ dėmesys lengvai išblaškomas, organizuojamoje veikloje neišklauso informacijos, nesulaukia savo eilės; ✓ įkyriai reikalauja pagyrimų ar paskatinimų; ✓ pamiršta pasiprašyti į tualetą; ✓ lyginant su bendraamžiais dėmesį koncentruoja 3-4 kartus trumpesnę laiką, yra labai judrus; ✓ negeba plaukti savo eilės; ✓ nesilaiko žaidimų taisyklių; ✓ užsispyręs labiau nei jo bendraamžiai; ✓ rėksmingai arba judesiais reikalauja dėmesio arba savo poreikių tenkinimo

ORUS		4.2.3. Savivoka ir savigarba	
		Vertybinė nuostata. Save vertina teigiamai.	
		Esminis gebėjimas. Supranta savo asmens tapatumą („aš esu, buvau, būsiu”), pasako, kad yra berniukas / mergaitė, priskiria save savo šeimai, grupei, bendruomenei, pasitiki savimi ir savo gebėjimais, palankiai kalba apie save, tikisi, kad kitiems jis patinka, supranta ir gina savo teises būti ir žaisti kartu su kitais.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
	1-asis žingsnis	Reaguoja į pasakytą savo vardą. Pradedą jausti savo kūno buvimą – apžiūrinėja, tyrinėja savo rankas, kojas, stebi jų judėjimą. Apžiūrinėja, liečia kitą vaiką, tyrinėja jo kūną. 	• Laikytis pastovaus dienos ritmo ir ritualų, su tais pačiais žaislais žaisti tuos pačius žaidimus. • Dažnai kreiptis į vaiką vardu, įvardijant jo jausmus ir veiksmus. • Žaisti lietuvių liaudies žaidimus. Žaisti žaidimus su vaiko kūno dalimis, jas įvardijant. Ploti katučių vaiko rankomis. Žaisti darant pauzes, kad vaikas pakartotų judesius, garsus.
		Jaučiasi svarbus kitiems – šypsosi, krykštauja, kai aplinkiniai maloniai bendrauja su juo.	• Pasitikti ir išlydėti vaiką šiltai, su šypsena, panešioti, pagirti.
	2-asis žingsnis	Turi savo kūno išorės vaizdinius – atpažįsta save neseniai darytose nuotraukose, savo atvaizdą veidrodyje, pavadina kelias kūno dalis. Supranta, ką ir kaip gali pa - daryti pats, išreiškia savo norus, pyksta, kai suaugusysis neleidžia to daryti.	• Žaisti su vaiku žaidimus, judinant rankes, kojeles, liečiant nugarytę, pilvuką. Parūpinti dėžę su kamuoliukais, kad vaikas galėtų joje vartytis. Vartoti kūno dalių pavadinimus. Pasiūlyti žaislų su veidrodėliais, žaidimų su drabužių detalėmis (kepurėmis, kaspinais) stebint save nedūžtančiame veidrodyje. Supranta, ką ir kaip gali padaryti pats, išreiškia savo norus, pyksta, kai suaugusysis prašo to nedaryti.
			• Vaiko protestą suprasti kaip jo poreikių ir norų išraišką, o ne kaprizus. Sudaryti vaikui pasirinkimo situacijas, naudoti tik

0 – 3 metai			būtinus draudimus (kad nenukristų, nenusidegintų). Demonstruojant ir aiškinant įtraukti vaiką į diskusiją, kas jam patinka ir kas nepatinka.
		Džiaugiasi didėjančiomis savo galimybėmis judėti, atlikti veiksmus, kalbėti, tikisi juo besirūpinančio suaugusiojo pritrimo, palaikymo, pagyrimo.	Vaikui skirti pakankamai individualaus dėmesio – domėtis, ką jis veikia, pritarti žvilgsniu, šypsena, pagirti, pasidžiaugti pasiekimais.
	3-asis žingsnis	Kalba pirmuoju asmeniu: „aš noriu“, „mano“. Savo „aš“ sieja su savo veikla ir daiktų turėjimu – pasako, ką daro, ką turi. Pasako, kas jis yra – berniukas ar mergaitė, atskiria berniukus nuo mergaičių, pavadina 5–6 kūno dalis.	- Bendrauti su vaiku taip, kad šiam reikėtų sakyti: „aš dedu, tu dedi, jis deda“ ir pan. Dažnai įvardyti daiktus, kurie priklauso vaikui, paminint jo vardą. Komentuojant vaiko veiklą, būtinai paminėti vaiko vardą. Pasiūlyti žaidimų „mano – tavo“, „Mano kūnas“, „Mano žaidimai“ ir kt. - Bendraujant su vaikais tinkamose situacijose paminėti vaiko vardą ir lytį. Kalbėtis su vaikais, ką mėgsta žaisti berniukai ir mergaitės.
		Didžiuojasi tuo, ką turi ir ką gali daryti, tikisi, kad juo besirūpinantys suaugusieji ir kiti vaikai jį mėgsta ir priima.	Pasidžiaugti, paploti, jei vaikas padėklamuoja, padainuoja. Pakomentuoti ir pagirti vaiko pasiekimus atėjusiems jo pasiimti tėvams, kad vaikas tai girdėtų. Pakabinti vaiko darbelius taip, kad jis galėtų juos matyti.
	4-asis žingsnis	Supranta, kad turi nuo kitų atskirą savo norų, ketinimų, jausmų pasaulį. Pasako, kaip jaučiasi, ko nori jis pats ir kaip jaučiasi, ko nori kitas asmuo. Supranta, kad suaugęs žmogus negalėjo matyti to, ką jis matė, ką darė arba kas	- Pasiūlyti veiklos tyrinėjimams: „Kas aš esu?“, „Mano kūnas“, „Žmonių panašumai ir skirtumai“, „Mano ir kitų pomėgiai“, „Mano ir kitų jausmai“. - Paskatinti vaikus kalbėti apie tai, ko auklėtojas nematė, nuoširdžiai

4 – 6metai		atsitiko, jeigu nebuvo kartu (tėvams pasakoja, ką veikė darželyje ir kt.).	domėtis ir klausinėti apie jų įspūdžius, jausmus. Papasakoti vaikams apie save tai, ko jie nematė.
		Mano, kad yra geras, todėl kiti jį mėgsta, palankiai vertina. 	• Stebėti, ar neatsiranda nepakankamo savęs vertinimo ženklų (nuleista galva ar pečiai), ir pasidomėti, kas atsitiko? Kodėl? Dažnai kartoti, kad vaikas yra ypatingas ir svarbus kitiems grupėje.
	5-asis žingsnis	Supranta, kad jis buvo, yra ir visada bus tas pats asmuo: atpažįsta save kūdikystės nuotraukose, apibūdina savo išvaizdą, teisingai pasako, kad suaugęs bus vyras (moteris), tėvelis (mamytė).	• Kalbėti su vaiku apie jo praeitį, dabartį, ateitį. Pasiūlyti veiklos tyrinėjimams: „Mano kūnas, pomėgiai, norai, gebėjimai praeityje, dabar, ateityje“. Žaisti žaidimus, kuriuose vaikas vaizduoja tai save, tai ką nors kitą, save praeityje arba ateityje.
		Jaučiasi esąs šeimos, vaikų grupės narys, kalba apie šeimą, draugus.	• Dažnai kalbėtis su vaikais apie jų šeimas, tėvelių darbus, šventes, organizuoti šeimos dienas darželyje, išvykas į darbo vietas. Turėti vaiko šeimos, grupės nuotraukų albumėlius. Rengti grupės šventes, prisistatymus tėvams, kitoms darželio grupėms.
		Savęs vertinimas nepastovus, priklauso nuo tuo metu išsakyto suaugusiojo vertinimo, siekia kitų dėmesio, palankių vertinimų. 	• Kalbėtis su vaikais apie tai, kas yra gerai, o kas blogai. Skatinti ir girti vaiką, tai siejant su jo asmeniu, išsakyti pastabas konkrečiam jo poelgiui ar veiksmui, nesiejant su jo asmenybe. Paskatinti vaikus dažniau keisti žaidimo partnerius, įtraukti į savo žaidimus mažiau populiarius vaikus, paskatinti sakyti komplimentus vienas kitam, žaisti žaidimą „Kas mane pagirs?“ Ižeidus, nuskriaudus draugą paskatinti atsiprašyti ir jam pasakyti 3–5 malonius dalykus. Dažniau kreiptis į vaiką vardu, pagiriant ir jį, ir jo gebėjimus.

	6-asis žingsnis	Vis geriau suvokia savo norus, jausmus, savybes, gebėjimus, šeimą, bendruomenę, Tėvynę. Ima suvokti save, kaip galintį daryti įtaką kitam (pralinksminėti, padėti ir kt.) ir atsakingai pasirinkti (ką veikti, kaip elgtis, aktyviai dalyvauti priimant su jo gyvenimu ir veikla susijusius sprendimus ar kt.). Juokiasi iš savo klaidų ar mažų nelaimių, jeigu jos nesukėlė rimtų pasekmių. 	• Paskatinti samprotauti apie save, savo pomėgius, veiklą: „Kas? Kada? Ką? Kur? Kaip? Su kuo?“ („Kur buvai? Su kuo buvai? Ką mėgsti veikti?“). Pasiūlyti idėjų savęs, šeimos, kitų žmonių, jų grupių, Tėvynės tyrinėjimams. Pristatyti vaiko ir tėvų pomėgius vakaronėse, parodose ir kt. • Leisti vaikui vis daugiau rinktis pačiam, nepažeidžiant savo ir kitų saugumo bei nustatytų elgesio taisyklių. • Paskatinti pastebėti juokingą pusę savo klaidose. Skatinti juos pozityviai reaguoti į savo klaidas. Sąmoningai suklysti, pademonstruojant, kaip galima juoktis iš savo apsirikimų.
		Save apibūdina, nusakydamas fizines ir elgesio savybes, priklausymą šeimai, grupei, gali pasakyti savo tautybę.	• Skatinti pokalbius, diskusijas apie fizines savybes, pomėgius ir elgesio savybes, šeimą, grupę, Tėvynę.
		Save ir savo gebėjimus vertina teigiamai. Stebi ir atpažįsta kitų palankumo ir nepalankumo jam ženklus (pasakytus žodžius, kvietimą žaisti kartu ir kt.).	• Pasiūlyti idėjų veiklai, skatinančiai tyrinėti kitų palankumo ir nepalankumo vaikui ženklus, aiškintis palankumo ir nepalankumo priežastis.

	7-asis žingsnis	✓ Pasitiki savimi ir savo gebėjimais. ✓ Supranta savo augimą, pasako, kaip atrodo, kuo domisi, ką veikia. ✓ Jaučiasi esąs savo šeimos, grupės narys, priskiria save giminei (močiutės, seneliai, tetos, pusbroliai, pusseserės), gimtinei. ✓ Ima suprasti, ką jis pats gali padaryti, pakeisti, o kas nuo jo norų ir pastangų nepriklauso. ✓ Mokosi saugoti savo privatumą, siekia kitų palankumo, yra tolerantiškas kitokiam (kalbančiam kita kalba, kitokios išvaizdos vaikui ir kt.).
--	------------------------	--

Ženkla, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:
✓ suvokia save tik esamuoju momentu; ✓ prasčiau suvokia save kaip grupės narį; ✓ nesupranta santykio tarp savęs ir aplinkos; ✓ neapsitiki savimi net tose veiklose, kurios jam (jai) gerai pavyksta; ✓ pernelyg įkyriai siekia dėmesio.

ORUS		4.2.4. Santykiai su suaugusiais	
		Vertybinė nuostata. Nusiteikęs geranoriškai bendrauti ir bendradarbiauti su suaugusiais	
		Esminis gebėjimas. Pasitiki pedagogais, juos gerbia, ramiai jaučiasi su jais kasdienėje ir neįprastoje aplinkoje, iš jų mokosi, drąsiai reiškia jiems savo nuomonę, tariasi, derasi; žino, kaip reikia elgtis su nepažįstamais suaugusiais.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
	1-asis žingsnis	Verkia atsiskirdamas nuo tėvų, tačiau padedamas pedagogo pamažu nurimsta ir įsitraukia į veiklą.	Padėti vaikui pajusti prierašumą prie juo besirūpinančio auklėtojo, t. y.: palaikyti akių kontaktą su vaiku, jam nusišypsoti, jį paglostyti, panešioti, pažaisti su juo veidas prieš veidą, parūpinti vaikui įdomių žaislų, užtikrinti vienodą dienos ritmą grupėje ir namuose, sužinoti iš tėvų ir taikyti tokius pačius, kaip ir namuose, vaiko ramino būdus.
		Atpažįsta juo besirūpinantį suaugusįjį, džiaugiasi jį pamatęs, atsako jam kalbinamas, žaidinamas, siekia būti greta. 	Rodyti asmeninį dėmesį vaikui – pažiūrėti į akis, nusišypsoti, pakalbinti, panešioti, pažaisti su juo. Bendraujant prisitaikyti prie vaiko bendravimo ritmo – atsakyti šypsena į vaiko šypseną, pakartoti vaiko sakomus žodžius ir, atvirkščiai, nusišypsoti ir palaukti, kol vaikas atsakys šypsena, kalbėti ir palaukti vaiko atsako. Stebėti ir reaguoti į vaiko rodomus ženklus apie norą būti paimtam ant rankų (tiesia rankas), pažaisti (duoda žaisliuką, veda prie žaislų) ir kt.
	2-asis žingsnis	Sunkiai atsiskiria nuo mamos, tėčio ar globėjo.	Sukurti ir laikytis atsisveikinimo su tėvais ritualų: apsikabinti, palinkėti smagių žaidimų, pasakyti, kada ateis pasiimti, susitarti, kad dar galės pamojuoti per langą, palikti savo nuotrauką, žaislą iš namų ir kt. Grupėje turėti įdomių žaislų, žaidimų ir kurį laiką pažaisti su vaiku, kol nusiramins ir įsitrauks į grupės veiklą.

	Akivaizdžiai parodo prierašumą prie juo besirūpinančio suaugusiojo. Mėgsta žaisti kartu su juo, stebi ir mėgdžioja jo žodžius, veiksmus. Dažniausiai vykdo jam suprantamus suaugusiojo prašymus, kreipiasi į jį pagalbos. 	• Pastebėti, kada vaikui reikia auklėtojos dėmesio, ir padrašinti, paskatinti jį. Stengtis, kad auklėtojo bendravimas su vaiku būtų pozityvus. Vaikui supykus, užsispyrus, reaguoti pozityviai – jautriai aiškintis pykčio priežastis, padėti vaikui taikyti vis daugiau būdų išreikšti savo poreikiams ir nuotaikai. Raiškia pritariančia ar nepritariančia veido mimika reaguoti į tinkamus ar netinkamus vaiko veiksmus, poelgius.
	Bijo nepažįstamų žmonių, nežinomos aplinkos, neįprastų žaislų.	• Pirmiausia parodyti vaikams naują aplinką, joje pažaisiti ką nors smagaus, malonaus. Pristatyti vaikams naujus žaislus, supažindinant, kaip jie atrodo, juda, kokius garsus skleidžia, kelis kartus pakartoti veiksmus su žaislais, pakviesti vaikus pabandyti su jais pažaisiti kartu su auklėtoju. Tik po to skatinti vaikus su nauju žaislu žaisti savarankiškai. Prieš einant į salę stebėti spektaklio, nuteikti vaiką teigiamai, kalbėti apie personažus.

	3-iasis žingsnis	Lengviau nei antraisiais metais atsiskiria nuo tėvų.	Bendradarbiauti su vaiko tėvais, sužinant naujus jo pasiekimus, įpročius, interesus bei informuojant tėvus apie įstaigoje praleistą dieną.
		Drąsiai veikia, rizikuoja, išbando ką nors nauja, kai šalia yra juo besirūpinantis suaugusysis. Mėgdžioja, tačiau žaidime savaip pertvarko suaugusiųjų veiksmus, žodžius, intonacijas. Nori veikti savarankiškai ir tikisi suaugusiojo palaikymo, pagyrimo. Ne visada priima suaugusiojo pagalbą, kartais užsispiria. 	- Pritarti vaiko iniciatyvai, tačiau visuomet atskubėti į pagalbą, kai jam reikia suaugusiojo, būti vaiko saugumo garantu. - Žaidžiant su vaiku skatinti jo savarankiškumą, veikimą tarsi, tariamai, daiktų pakaitalų naudojimą, persikūnijimą, tapimą kuo nors: klausti, ko reikės žaidimui paduotą kubelį „suvalgyti“ lyg bandelę; vadinti vaiką prisiimto vaidmens vardu – mama, tėveliu, pardavėju; parūpinti vaidmens atributų, žaislų komplektų (pvz., lėlė, indai, vonelė, sunkvežimis, kubeliai); įsitraukus į žaidimą ką nors pirkti, ko nors pageidauti, kad vaikas galėtų praturtinti žaidimą; kalbėtis su vaiku apie tai, kas žaidžiama. - Kai vaikas sako „Ne“, priešgyniauja arba užsispiria, parinkti tinkamus bendravimo su juo būdus – pasiūlyti jam rinktis vieną iš dviejų: „Ką pirmiau valgysi–sriubą ar mėsytę?“; pasiūlyti išspręsti problemą: „Dabar aš dėsiu žaislus į dėžutę. O kas man juos padavinės?“; paskirstyti vaidmenis ir veiklą: „Aš nuplausiu stalą, o tu gali jį nušluostyti.“ Jei vaikas užsispyrė to, kas jam pavojinga, tikslinga nukreipti jo dėmesį į kitą įdomią veiklą.
		Ramiai stebi nepažįstamus žmones, kai auklėtojas yra šalia jo arba matomas netoliese.	Į grupę retsykiais pasikviesti svečių, kviesti tėvus ar senelius, dalyvauti vaikų ugdymo procese, kad vaikai pratintųsi bendrauti su nepažįstamais žmonėmis.

4 – 6 metai	4-asis žingsnis	Lengvai atsiskiria nuo tėvų ar globėjų. Grupėje jaučiasi saugus, rodo pasitikėjimą grupės auklėtojais, supranta jų jausmus, bendradarbiauja su jais: guodžiasi, kalbasi, klausia, tariasi. Paklaustas suaugusiajam pasako savo nuomonę. Dažniausiai stengiasi laikytis suaugusiųjų nustatytos tvarkos, priima jų pagalbą, pasiūlymus bei vykdo individualiai pasakytus prašymus. Mėgsta ką nors daryti kartu su suaugusiuoju. Kalbasi, ką nors veikia su nepažįstamais žmonėmis, kai auklėtojas yra šalia jo arba matomas netoliese. 	• Pasiūlyti vaikams veiklos, per kurią reikia kalbėti apie šeimą. Pakabinti vaiko ir šeimos fotografijas vaiko akių lygyje. Organizuoti šeimos dienas grupėje. Kviesti tėvus dalyvauti grupės veikloje. Dėl vaikų ugdymo, išvykų, švenčių ir kt. tartis su vaikais bei jų tėvais. • Organizuoti stalo žaidimų vakarus su tėvais. • Klausytis vaikų, skatinti pasakyti savo norus, sumanymus, idėjas, padėti juos įgyvendinti. • Padėti vaikams laikytis tvarkos, kontroliuoti savo elgesį. Vaikui supykus, paskatinti kalbėti apie tai, kas jį supykė, padėti rasti tinkamą išeitį. • Kviesti į grupę vaikams įdomius žmones ir skatinti vaikus ką nors veikti drauge.
-------------	-------------------------------	--	---

5-asis žingsnis	Rodo, prašo, siūlo, aiškina, nurodinėja, įtraukdamas suaugusįjį į savo žaidimus, bendrą veiklą, pokalbius apie savijautą ir elgesį. Priima su veikla susijusius suaugusiojo pasiūlymus. Tikrina suaugusiojo išsakytas leistino elgesio ribas–atsiklausia, derasi, pasako, kaip pasielgė kitas, ir laukia komentarų. Dažniausiai laikosi sutartų taisyklių, suaugusiojo prašymų, pasiūlymų, tačiau stipriai supykęs, išsigandęs, susijaudinęs gali priešintis suaugusiajam.	• Vaikams prašant įsitraukti į jų žaidimus, atlikti antračius vaidmenis, palaikyti jų sumanymus, užduoti klausimų, padedančių plėtoti žaidimą. • Kalbėtis su vaikais apie tai, kuo naudingos elgesio taisyklės, kodėl būtina jų laikytis, kas nutinka, kai jos pažeidžiamos. Būti tinkamo elgesio modeliu vaikams. Kalbėti su jais apie tinkamą bendravimą su tėvais, broliais ir seserimis. • Suprasti vaiko priešinimosi priežastį ir padėti jam įveikti kylančias problemas. Grupės vakaronėse skatinti deklamuoti eilėraščių kartu su šeimos nariais.
	Drąsiai bendrauja su mažiau pažįstamais ar nepažįstamais žmonėmis grupėje, salėje ar įstaigos kieme. 	• Paskatinti vaikus bendrauti su grupės svečiais, papasakoti apie juos daugiau, kad vaikai turėtų apie ką kalbėtis, kartu su vaikais sugalvoti jiems klausimų.

6 -asis žingsnis	Nusiteikęs geranoriškai, pagarbiai, mandagiai bendrauti su suaugusiaisiais. Tariausi, diskutuoju su jais dėl dienotvarkės ir elgesio taisyklių, teikiu pasiūlymus, stengiasi laikytis susitarimų, nors kartais su suaugusiuoju bendrauju priešiška. Kasdienėse situacijose bandu tinkamu būdu išsakyti priešingą nei suaugusiojo nuomonę.	• Padėti vaikams keisti netinkamus bendravimo su suaugusiaisiais būdus, siekiant geranoriškai bendrauti. • Kartu su vaikais sudaryti dienotvarkę, tartis dėl jos pakeitimų. Kartu kurti elgesio grupėje taisykles. • Sudaryti galimybes vaikams išsakyti savo nuomonę visais aktualiais gyvenimo grupėje klausimais. • Padėti vaikams išmokti būdų, kaip pasakyti savo nuomonę, neįžeidžiant kitų (tėvų, senelių, draugų).
		
	Paprašytas paaiškina, kodėl negalima bendrauti su nepažįstamais žmonėmis, kai šalia nėra juo besirūpinančio suaugusiojo. Žino, į ką galima kreiptis pagalbos pasimetus, nutikus nelaimei.	• Aiškintis bendravimo su nepažįstamais žmonėmis taisykles ir galimus pavojus. Išklausti vaikų pasakojamus atsitikimus su suaugusiaisiais ir pasvarstyti, kaip kitą kartą panašiose situacijose jie galėtų elgtis.
7-asis žingsnis	✓ Geranoriškai ir pagarbiai bendrauju ir bendradarbiauju su suaugusiaisiais. ✓ Pasitikiu pedagogais, artimaisiais, juos gerbiu, ramiai jaučiasi su jais neįprastoje aplinkoje, iš jų mokosi. ✓ Patys pasiūlo suaugusiesiems įdomią bendrą veiklą, išsako savo nuomonę, siekia susitarimų, prašo pagalbos. ✓ Domisi suaugusiojo jausmais ir savijauta, užjaučia, pagaili, siūlo savo pagalbą. ✓ Žino, kaip reikia elgtis su nepažįstamais suaugusiaisiais.	

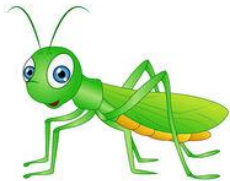
Ženkilai, išspėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:

- ✓ Sunkiai atsiskiria nuo tėvų ar globėjų;
- ✓ Aktyviai priešinasi tėvų ir ugdytojų prašymams, nurodymams;
- ✓ Neprašo pagalbos (nesuvokia, kad galima jos paprašyti)
- ✓ Nedemonstruoja šiltų jausmų ir prisirišimo prie artimųjų;
- ✓ Vengia akių kontakto;
- ✓ Tempia už rankos, norėdamas parodyti ar paprašyti;
- ✓ Pasakoja pernelyg garsiai;
- ✓ Mažai pasakoja apie savo potyrius;
- ✓ Neprašo pasakėlių ar pokalbių.

ORUS		4.2.5. Santykiai su bendraamžiais	
		Vertybinė nuostata. Nusiteikęs geranoriškai bendrauti ir bendradarbiauti su bendraamžiais.	
		Esminis gebėjimas. Supranta, kas yra gerai, kas blogai, draugauja bent su vienu vaiku, palankiai bendrauja su visais (supranta kitų norus, dalijasi žaislais, tariasi, užjaučia, padeda), suaugusiojo padedamas supranta savo žodžių ir veiksmų pasekmes sau ir kitiems.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
	1-asis žingsnis	Patinka žiūrėti į kitus kūdikius, būti šalia kitų vaikų, juos liesti, mėgdžioti jų veido išraišką, veiksmus.	Pasodinti kūdikius vieną šalia kito, duoti tokių pačių žaislų, skatinti bendrauti, tačiau stebėti, kad jie neužgautų vienas kito.
	2-asis žingsnis	Mėgsta žaisti greta kitų vaikų, stebėti jų veiklą. Jiems šypsosi, mėgdžioja jų judesius, veiksmus, ką nors pasako. Gali duoti žaislą kitam, jį imti iš kito, tačiau supykęs gali atimti žaislą iš kito, jam suduoti. 	- Paskatinti vaikus žaisti greta. Komentuoti vieno ir kito norus, emocijas, veiksmus. Pagal galimybes parūpinti pageidaujamų žaislų. Paskatinti būti geranoriškiems vienas kitam. - Padėti vaikams pažinti grupės naujoką. Pristatyti jį kitiems. Skatinti pažaisiti greta, kol auklėtojas yra šalia ir vaikai jaučiasi saugūs. Stebėti vaikus, stabdyti netinkamus veiksmus ir paaiškinti, kodėl negalima taip elgtis.
	3-iasis žingsnis	Ieško bendraamžių draugijos. Žaidžia greta, trumpai pažaidžia su kitu vaiku, trumpam ištraukia į kito vaiko žaidimą. 	Organizuoti žaidimus, kuriuose vaikams ką nors reikėtų daryti paeiliui arba keliems vienu metu.

0 – 3 metai		Bendrauja mimika, judesiais, veiksmiais, dažniau kalbasi su kitu vaiku, pakaitomis atlieka veiksmus su tuo pačiu žaislu. Audringai reiškia teises į savo daiktus, žaislus, nori kito vaiko jam patinkančio žaislo.	- Grupėje turėti po kelis tokius pačius žaislus. Pakomentuoti draugiškus vaikų veiksmus ir jausmus, pritarti ketinimui žaisti kartu, padėti įsitraukti į bendro žaidimo epizodus. - Užtikrinti vaiko saugumą. Paskatinti vaiką išreikšti nepasitenkinimą, kai kiti vaikai daro ką nors ne taip. Atsiliepti į vaikų pagalbos prašymus. Padėti vaikui įgyvendinti ketinimus, atsižvelgiant į kitų vaikų norus.
		Gali simpatizuoti kuriam nors vaikui.	Skatinti vaikus žaisti kartu, greta. Sukurti žaidimo vietas, vaikai žaistų vienas greta kito.
	4-asis žingsnis	Kartu su bendraamžiais žaidžia bendrus žaidimus (kviečia žaisti, priima, prašosi priimamas žaidimą).	Skirti pakankamai laiko ir vietos vaikų bendriems žaidimams. Naudoti smėlio laikrodį, susitarimus ir kitus būdus, padedančius vaikams palaukti savo eilės. Paskatinti paprašyti žaislo, tartis dėl žaislo, žaisti juo kartu.
		Žaisdamas mėgdžioja kitus vaikus, supranta jų norus, stengiasi suprasti kita kalba nei jis kalbančio vaiko sumanymus. Tariausi dėl vaidmenų, siužeto, žaislų. Padedamas suaugusiojo, palaukia savo eilės, dalijasi žaislais, priima kompromisinį pasiūlymą.	- Komentuoti priimtus ir nepriimtus vaiko veiksmus, primenant elgesio taisykles. Mokyti pasakyti sau „ne“, kai norisi pasielgti netinkamai. - Atkreipti dėmesį ir pagirti vaiko norą pasidalyti, ypač tose situacijose, kai tenka trumpam atidėti savo norų patenkinimą. - Įvairiose situacijose atkreipti vaiko dėmesį į jo veiksmų pasekmes kitam. - Vengti lyginti vaikus, vartojant žodžius „geresnis“, „blogesnis“.
		Gali turėti vieną ar kelis nenuolatinius žaidimų partnerius. Su jais lengvai susipyksta ir susitaiko.	Skatinti ir palaikyti vaikų draugystes.

5-asis žingsnis	Sėkmingai įsitraukia į vaikų grupę ir nuolat kartu žaidžia. 	• Jei grupėje yra vaikų, kurių kiti nepriima į žaidimus, išsiaiškinti to priežastis ir padėti atstumtiesiems įsitraukti į žaidimus.
	Geranoriškai veikia kartu su kitais, siūlydamas sumanymą ar priimdamas kitų sumanymą, fantazuodamas. Tikslingai atsineša žaislą iš namų bendram žaidimui su žaidimo draugu. Paprašius kitam vaikui, duoda pažaisti savo žaislu arba žaidžia juo paeiliui. Noriai žaidžia su vaikais iš kitos kultūrinės ar socialinės aplinkos, natūraliai priima vaikų skirtumus. Gali padėti kitam vaikui. Pats randa nesutarimo, konflikto sprendimo būdą arba prašo suaugusiojo pagalbos.	• Siūlyti įvairios veiklos, turinčių vaiko patirtį apie bendruomenę, žmones, jų veiklą, panašumus ir skirtumus. Pagiriant pastiprinti tinkamą, draugišką vaikų elgesį. • Tarpininkauti vaikams ieškant išeičių konfliktinėje situacijoje.
	Gali turėti draugą arba kelis kurį laiką nesikeičiančius žaidimų partnerius.	• Pasiūlyti veiklos, kurioje keliems vaikams reikia siekti vieno tikslo, skatinti bendradarbiavimą.
6 – asis žingsnis	Rodo iniciatyvą bendrauti ir bendradarbiauti su kitais vaikais, palaikyti su jais gerus santykius, domisi skirtumais tarp vaikų ir juos toleruoja. Taikiai diskutuoja, tariasi, derasi su kitais vaikais dėl žaidimų sumanymų ir veiklos. Dalijasi žaislais ir kovoja už kitų teisę žaisti paeiliui. Siekdamas rasti kompromisą, įsitraukia į derybų procesą. Supranta, kad grupė vaikų, veikti sutartinai, turi susitarti dėl visiems priimtino elgesio. Supranta, koks elgesys yra geras ar blogas ir kodėl. Suvokia savo veiksmų pasekmes sau ir kitiems	• Sudaryti galimybes vaikams gauti naujų, galinčių praturtinti jų žaidimus. • Atkreipti vaikų dėmesį į tinkamus jų poelgius bei santykius su kitais, pabrėžiant, kad tai padeda visiems pasijusti laimingesniems. Paskatinti vaikus aiškintis, kas yra gerai, o kas blogai. Kartu su vaikais kurti taisykles, susitarimus, pasiryžtant jų laikytis.

		Turi draugą arba kelis nuolatinius žaidimų partnerius. Palaiko ilgalaikę draugystę mažiausiai su vienu vaiku.	• Pasiūlyti veiklą, kuriose reikėtų ką nors daryti drauge. • Kalbėtis apie draugus ir draugystę.
	7-asis žingsnis	✓ Nusiteikęs susipažinti, susidraugauti, geranoriškai bendrauti ir bendradarbiauti su bendraamžiais. ✓ Supranta, kas yra gerai, kas blogai, stengiasi elgtis pagal savą gero elgesio supratimą. ✓ Draugauja bent su vienu vaiku, palankiai, mandagiai, tolerantiškai bendrauja ir bendradarbiauja su visais (dalijasi žaislais, tariasi, supranta kitų norus, derina veiksmus). ✓ Supranta savo žodžių ir veiksmų pasekmes sau ir kitiems. ✓ Pastebi ir priima kitų draugiškumo, palankumo ženklus, gerbia kitus vaikus, išklauso jų nuomonę, iš jų mokosi.	

Ženkla, išspėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:
✓ įkyriai ar neadekvačiai siekia bendravimo; ✓ agresyviai elgiasi su bendraamžiais; ✓ reaguoja pernelyg impulsyviai, supyksta arba verkia; ✓ nesidomi kitais vaikais ir žaidimais su jais; ✓ nežaidžia siužetinių žaidimų.

4.3. Bendraujantis

BENDRAUJANTIS		4.3.1. Sakytinė kalba	
		Vertybinė nuostata. Nusiteikęs išklausyti kitą ir išreikšti save bei savo patirtį kalba.	
		Esminis gebėjimas. Klausosi ir supranta kitų kalbėjimą, kalba su suaugusiais ir vaikais, natūraliai, laisvai išreišdamas savo išgyvenimus, patirtį, mintis, intuityviai junta kalbos grožį.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
	1-asis žingsnis	Klausymas Įdėmiai klausosi suaugusiojo. Skiria griežtą ir malonų kalbinančio suaugusiojo toną.	Tiesiog kalbėti su vaiku. Kalbėti apie tai, ką tuo metu darote ir matote, kai keičiate sauskelnes, maudote, maitinate ar rengiate, guldote miegoti.
		Supranta elementarius kalbinančiojo klausimus ir prašymus. Atpažįsta artimiausios aplinkos garsus. Džiaugiasi įvairiais garsais ir ritmais. Supranta savo ir artimųjų vardus, artimiausios aplinkos daiktų ir reiškinių pavadinimus. Supranta veiksmų pavadinimus, geba veiksmams atsakyti į klausimus.	Kasdien grupės aplinką papildyti naujais daiktais, žaislais, juos vaikui nuolat įvardijant. Žaidinti, juokinti, kykuoti vaiką, sakant trumpus eilėraštukus, pvz., „Virė virė košę“. Žaisti žaidimus: „Kas pasislėpė?“, „Ko neliko?“, „Kur pasislėpė?“ ir kt.
		Kalbėjimas Komunikavimui vartoja įvairius garsus ir judesius: daug čiauška, kartoja, mėgdžioja jam tariamus garsus ir skiemenis.	- Skatinti vaiką tarti jo čiauškėjimo garsus, garsų junginius, jo netariamus garsus ir garsų junginius. - Skatinti vaiką mėgdžioti trumpus žodelius.

0 – 3 metai		Vartoja kelis trumpus žodelius objektams, veiksmams įvardyti, norams išsakyti, palydėti juos judesiu.	Kalbėtis su vaiku taisyklingai tariant garsus ir žodžius. Kad susidarytų ryšys tarp daikto ir žodžio, veiksmo, judesio ir žodžio, intonacija pabrėžto žodžio ir daikto ar veiksmo, rodymas turi sutapti labai daug sykių.
	2-asis žingsnis	Klausymas Klausosi ir kalba, mimika, gestais reaguoja į suaugusiųjų ir vaikų kalbėjimą.	Nuolat kalbėti apie artimiausios aplinkos daiktus, reiškinius, santykius, tą patį dalyką nusakyti kuo įvairesniais žodžiais.
		Supranta vaikų ir suaugusiųjų kalbą apie artimiausios aplinkos objektus, reiškinius, santykius, nesudėtingus trumpus tekstus: žaidimus, eilėraštus, pasakas, pasakojimus, su dienvakarės susijusius paaiškinimus, prašymus, paprastus klausimus. Supranta ir greitai mokosi paprastų naujų žodžių. Išklauso ir supranta du vienas po kito išsakomus prašymus, kvietimus.	Taisyklingai vadinti su juo bendraujančius suaugusiuosius, įvardyti kūno dalis, aplinkoje esančius daiktus ir žaislus. Skatinti vaiko klausinėjimą. Kalbant su vaiku sudaryti ryšį tarp daikto ir žodžio, veiksmo, judesio ir žodžio. Sutapatinti žodžio tarimą su daikto ar veiksmo rodymu. Kasdien raiškiai deklamuoti, pasakoti trumpus tekstus.
		Kalbėjimas Noriai dalyvauja pokalbiuose. Mėgdžiojimu, žodelių pakartojimais, veiksmais, mimika ir pantomimika dalyvauja paprastuose žodiniuose žaidimuose.	Palaikyti vaiko norą tarti, kartoti žodžius.
		Dviejų trijų žodžių sakiniams kalba apie tai, ką mato ir girdi, kas atsitiko, ko nori.	Pastebėti, kuo vaikas domisi, į ką žiūri, ką rodo, ko klausia, ką bando pasakyti, išreikšti. Paskatinti vaiką kalbėti jam padedant pasakyti žodžius.

		Suaugusiojo padedamas kartoja girdėtus trumpus kūrinėlius.	• Skatinti vaiką kartoti dainelių, eilėraščių, žaidimų, pasakėlių tekstų garsus, žodžius, frazes, juos papildant kūno kalba. Žaisti su vaiku žaidimus, kurių metu vaikui reikėtų šokinėti, pliaukšėti delnais, šokti.
3-asis žingsnis	Klausymas Klausosi skaitomų ir pasakojamų kūrinėlių, naujų žodžių. Išklauso, supranta ir reaguoja į kelis vienas paskui kitą sekančius prašymus, siūlymus, patarimus.		• Skaityti ir pasakoti vaikams apie kitus vaikus, artimiausios aplinkos gyvūnėlius, vaikams skirtų televizijos laidų veikėjus, siejant tai su jo gyvenimiška patirtimi. Skaityti atsižvelgiant į kūrinį – garsiai arba tyliai, greitai arba lėtai, perteikiant teksto emocijas. Kalbėjimą su vaiku nuolat įvairinti naujais žodžiais, nusakančiais artimiausią aplinką. • Mokyti suprasti suaugusiojo prašymus.
	Kalbėjimas 3–4 žodžių sakiniais kalba ir klausinėja apie save, savo norus, poreikius, išgyveni - mus. Pradedą mėgdžioti suaugusiųjų kalbėseną. Sako „ačiū“, „prašau“.		• Skatinti vaiką nuolat pasakoti apie save, savo norus, rūpesčius, šeimos narius. • Kalbinėmis užduotimis keliant klausimus: „Koks?“ „Kodėl?“ „Kur?“ „Kaip?“ skatinti vai - ką nusakyti aplinkos reiškinių savybes, ieškoti įvykių priežasčių ir pasekmių, pasakoti apie tai, kas vyksta ar vyko aplink vaiką. Kalbant skatinti vaiką vartoti mandagumo žodelius.

4-6 metai		Kalba ir klausinėja apie tai, ką matė ir girdėjo, apie aplinkos objektus, jų savybes, įvykius, net jei jų dabar ir nemato. Domisi laidomis, animaciniais filmais vaikams, kalba apie juos. Vienu ar keliais žodžiais atsako į elementarius klausimus.	Įvairiose bendravimo situacijose nuolat klausinėti vaiko apie jį patį, apie tai, ką jis veikia, ko nori, ką mėgsta, skatinti apie tai pasakoti.
		Kalba kelių žodžių sakiniais, žodžius derina pagal giminę, skaičių, linksnį.	Skatinti vaiko kalbėjimą, pateikiant taisyklingo kalbėjimo modelius.
		Kartu su suaugusiuoju deklamuoja eilėraštukus, užbaigia žinomas pasakas, eilėraščius.	Deklamuoti eilėraštukus, užbaigti žinomų pasakų, eilėraštukų frazes. Kartu su vaiku žiūrint vaikiškus filmukus, skatinti jį pasakoti apie tai, ką matė ir girdėjo žodžiais ir gestais. Kartoti girdėtus eilėraštukus, dainuoti daineles, žaisti žaidimus.
	4-asis žingsnis	Klausymas Klausosi aplinkinių pokalbių, sekamų, pasakojamų, skaitomų, deklamuojamų kūrinių literatūrine kalba, tarmiškai.	Skaityti vaikui tekstus ne tik literatūrine kalba, bet ir tarmiškai.
		Pradedą išklaudyti, suprasti ir reaguoti į tai, ką jam sako, aiškina suaugusysis ar vaikas. Stengiasi suprasti kita kalba kalbančių vaikų norus, pasiūlymus	Atkreipti vaiko dėmesį į kita kalba kalbančius aplinkinius.
		Kalbėjimas Kalba pats sau, kalba kitam, klausinėja, užkalbina, prašo, pašaukia, kartais laikydamasis elementarių kalbinio etiketo normų. Kalba, pasakoja apie tai, ką jaučia ir jautė, veikia ir veikė. Žaidžia garsais ir žodžiais, kuria naujus žodžius.	Skatinti vaiką įvairiose bendravimo situacijose gyvai kalbėtis su draugais. Bendraujant su suaugusiais, vartoti elementarius mandagumo žodžius.

		Kalba, pasakoja apie tai, ką mato ir matė, girdi ir girdėjo, ką sužinojo, suprato, vartodamas elementarius terminus, girdėtus naujus žodžius.	• Skatinti vaiką kalbėti apie dabartinę ir buvusią veiklą, esamus ir buvusius išgyvenimus, vartojant girdėtus naujus žodžius.
		Kalbėdamas vartoja paprastos konstrukcijos gramatiškai taisyklingus sakinius. Taisyklingai taria daugumą gimtosios kalbos žodžių garsų. Padedant atpažįsta žodyje kelis atskirus garsus.	• Su vaiku kalbėti taisyklingų konstrukcijų sakiniais, taisyklingai tariant gimtosios kalbos garsus, skatinant įvairiuose žodžiuose juos atpažinti.
		Deklamuoja trumpus eilėraščius, atkartoja trumpas pasakas ar apsakymus, pridėdamas savo žodžių, pasakojimą palydėdamas gestais ir mimika.	• Džiaugtis kiekvienu vaiko žodinės kūrybos bandymu, neprieštarauti, nesišaiptyti iš jo. • Vaiko kalbos jausmą žadinti emocija, ekspresyvia ir vaizdinga kalba.
	5-asis žingsnis	Klausymas Klausosi įvairaus turinio tekstų (grožinių, publicistinių, enciklopedinių, informacinių), apie aplinką, įvairius įvykius, reiškinius klausosi gyvai, įrašų.	• Sudaryti galimybes vaikui susipažinti su įvairių žanrų tekstais. Padėti vaikui pajauti tekstų stilistinę įvairovę.
		Supranta sudėtingesnio turinio tekstus. Supranta, kad į jį kreipiamasi ar kalbama ne gimtąja kalba. 	• Skaityti įvairių žanrų tekstus (pvz., skelbimus, reklamines skrajutes, įvairių enciklopedijų tekstus, autorines pasakas ir pan.).

		Kalbėjimas Natūraliai kitiems kalba apie tai, ką žino, veikia, ko nori, tikisi, nesupratus paaiškina, pakartoja. Kalbėdamas žiūri į akis.	• Palaikyti kiekvieno vaiko kalbėjimą, rodant susidomėjimą tuo, ką jis kalba, užduodant vaikui atvirus klausimus. Skatinti vaiką kalbėti apie savo norus, išgyventus įspūdžius, vidinį pasaulį. Plečiant jo žodyną, turtinti jį įvairiais techniniais terminais. Sužinojus naują žodį, skatinti išsakyti savo įspūdžius.
		Kalba, pasakoja apie tai, kas buvo nutikę, įvykę, tai siedami su žmonėmis, tautos gyvenimu, gamtos reiškiniiais. Vartoja įvairią techniką, transporto priemones bei prietaisus įvardijančius žodžius. Pasakoja, kalbasi apie matytus animacinius filmus, televizijos laidas, žaistus kompiuterinius žaidimus. Bando susikalbėti su kitakalbiu vaiku, pakartodamas jo kalbos vieną kitą žodį.	• Skatinti vaiką kalbėti apie nutikimą, patirtį prisimenant kuo daugiau įvykio aplinkybių, detalių, pateikiant vaikui įvairių klausimų, padedančių įvairinti kalbėjimą: kur tai nutiko, ką ten girdėjai, ką tada jautei ir kt. Būti dėmesingu pasakojimo klausytoju.
		Laisvai kalba sudėtiniais sakiniais, žodžius į sakinius jungia laikydamasis perprastų kalbos taisyklių. Vartoja daugumą kalbos dalių (daiktavardžius, veiksmažodžius, būdvardžius,rieveiksmius, prielinksnius ir kt.).	• Kalbant su vaiku vartoti įvairias kalbos dalis (dalyvius, veiksmažodžių laikų įvairovę, įvairius būdvardžių laipsnius, ištiktukus, jaustukus ir pan.).
		Išgirsta pirmą ir paskutinį garsą jo paties, tėvų, draugų vardą žodžiuose, trumpuose žodžiuose. 	• Skatinti vaiką išgirsti pirmą ir paskutinį garsą jo paties, tėvų, draugų vardažodžiuose, trumpuose žodžiuose. Su atpažintu garsu sugalvoti naujų žodžių. Žaisti žodžiais juos trumpinant, įvairiai jungiant.

	Seka girdėtas ir savo sukurtas pasakas, kuria įvairias istorijas, eilėraštkus, inscenizuoja. Deklamuoja skaitomų pasakų eiliuotus intarpus. 	Žaisti klausimų - atsakymų rimavimo reikalaujančius žaidimus (pvz., „Kas ten triuška? Tindiriuška.“) Skaitant kūrinėlius, nutylėti frazę ar žodį, skatinant vaiką juos pasakyti. Įvairiai inicijuoti eilėraščių, istorijų, pasakų kūrimą, pvz., kitaip sugalvoti pasakos pradžią ar pabaigą, atvirkštinę pasaką.
6-asis žingsnis	Klausymas Klausosi draugų ir savo kalbos įrašų, įvairių stilių tekstų, mįslių, erzinimų, pajuokavimų bendrine kalba ir tarme.	Ugdymo veikloje klausytis įvairios stilistikos tekstų.
	Supranta knygelės, pasakojimo, pokalbio turinį, įvykių eigą. Supranta pajuokavimus, dviprasmybes, frazeologizmus, perkeltinę žodžių prasmę. Supranta artimiausioje aplinkoje vartojamus kitos kalbos žodžius.	Padedant vaikui suvokti pasakojimo turinį, išskirti ir aptarti su vaiku pasakojimo eigą. Žaisti žaidimus, susijusius su pasakojimo tekstu, jį iliustruoti, inscenizuoti.
	Kalbėjimas Kalba natūraliai, atsižvelgdamas į bendravimo situaciją, išsakydamas savo patirtį, norus, svajones, svarstymus, kalba apie problemų sprendimą, vartoja mandagumo bei vaizdingus žodžius (sinonimus, antonimus ir kt.), technologinius terminus (mikrofonas, pelė, klaviatūra ir kt.). Bando susikalbėti su kitakalbiu vaiku, suaugusiuoju. Garsiai svarsto savo planuojamos veiklos eigą, praneša apie tai draugui, grupei draugų, visai grupei. Klausinėja apie tai, kas išgirsta, matyta, sugalvota.	- Sudaryti kuo daugiau ir įvairesnių bendravimo situacijų, kurios inicijuotų turiningus vaikų pokalbius apie jiems įdomius daiktus, poelgius, reiškinius, nutikimus, vartojant jiems mažiau girdimus, sudėtingesnės sandaros žodžius. - Skatinti vaikus klausinėti apie tai, kas jiems įdomu, negirdėta, diskutuoti apie tai tarpusavyje ir su auklėtoja. Pratinti vaiką reikiamą informaciją perduoti kitiems.

	Pasakoja, kalba apie aplinką, gamtos reiškinius, techniką, įvardydamas įvairias detales, savybes, būsenas, vartodamas naujai išgirstus sudėtingesnės sandaros žodžius.	Pasakoti vaikams apie jiems nepažįstamą patirtį, skatinant juos kurti pasakojimus apie nekasdienius, fantastinius nuotykius, personažus, vartojant išgalvotus žodžius, kalbą.
	Kalba taisyklingais sudėtingais sakiniais, vartoja pagrindines kalbos dalis. Išgirsta žodžius, kurie panašiai skamba, bet turi skirtingą reikšmę. Išgirsta pirmą, paskutinį ir žodžio viduryje esančius garsus. Skiria gimtosios kalbos žodžius nuo išgirstų kitos kalbos žodžių.	- Žaisti įvairius garsų keitimo žodžiuose žaidimus (pvz., „kur – mur, mė – bė, zė – žė“ ir kt.), dainuoti ritmines daineles, ieškoti aplinkoje daiktų, kurių pavadinimai prasideda arba baigiasi nurodytu garsu. - Išmėginti kalbinės raiškos priemones kuriant dialogus, inscenizuojant, vaidinant.
	Komentuoja meno kūrinius, atpasakoja pasakas, padavimus, apsakymus, matytus ir girdėtus per įvairias skaitmenines laikmenas (TV, DVD, CD). Kuria ir pasakoja įvairius tekstus, mįsles, humoristines istorijas, deklamuoja savo sukurtus kūrinius, žaidžia prasmingais ir beprasmybiškais žodžiais, bando juokauti, kalba „ateivių“ kalbomis, „užsienio“ kalbomis. Keičia balso stiprumą, kalbėjimo tempą, intonacijas ir kt.	- Inicijuoti įvairius vaikų žodžių žaidimus, pasakojimų būdus: spontaniškus, atkuriamuosius, kūrybinius, fantastinius, ir kt. - Išmėginti kalbinės raiškos priemones, kuriant dialogus, inscenizuojant, vaidinant.
7 – asis žingsnis	Klausymas ✓ Nepertraukdamas klausosi draugų ir suaugusiųjų kalbos, pasakojimų, samprotavimų, komentarų, instrukcijų bendraujant, planuojant veiklą, veikiant. Klausosi TV ir radijo laidų vaikams. ✓ Klausosi ir supranta perkeltines kalbėjimo prasmes: dviprasmybes, absurdis, humorą, fantazijas, palyginimus, žodžių daugiareikšmiškumą. ✓ Išklauso ir supranta 3–4 dalių verbalinę instrukciją. ✓ Supranta, kad kūrinys turi pradžią, pabaigą, vidurį, kad jame veikia skirtingi veikėjai, kad yra tam tikra veiksmo vieta. ✓ Suvokia pokalbio, pasakojimo, skaitomo kūrinio eigą. Kalbėjimas ✓ Kalba, pasakoja apie tai, kas patirta (nutikimus, susitikimus, įspūdžius, veiklą) įvykių eilės seka. Kalbasi apie tai, ką norėtų patirti, išgirsti, pamatyti, veikti. Paaikšina konflikto, nesutarimo esmę, svarsto, tariasi. Nusako žaidimo, veiklos taisykles.	

	✓ Pasakoja kelių įvykių istorijas, pasakojimą palydi pantomima. ✓ Kalbasi apie spaudinių iliustracijas, fotoalbumų nuotraukas, skelbimus, simbolius gatvėse, parduotuvėse ir kt., apibūdina, aiškina. ✓ Pagal taisykles kalbasi telefonu. ✓ Taisyklingai vartoja įvairias konstatuojamųjų ir klausiamųjų sakinių formas (kada, kur, kaip ir kt.). Kuria naujus žodžius pagal perprastas žodžių darybos taisykles. Išgirsta visus garsus žodyje ir pasako juos eilės tvarka. ✓ Girdėtų kūrinių kalbinės raiškos elementus vartoja pokalbiuose, svarstymuose, erzinimuose ir kt. Atpasakodamas kūrinį, vartoja įprastus kūrinio pradžiai ar pabaigai posakius. Deklamuoja modernius eilėraščius. ✓ Žaidžia kalba – rimais, ritmais, kuria naujus žodžius.
--	--

Ženkla, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:

- ✓ trejų metų nekalba;
- ✓ negeba išsakyti savo poreikių bendraamžiams ir (ar) ugdytojams;
- ✓ būdamas penkerių metų netaisyklingai taria kalbos garsus (švepluoja);
- ✓ prastai suvokia kitų kalbą (prašymus, nurodymus), ypač sudėtingesnes frazes;
- ✓ negeba rišliai papasakoti įvykių; nusakyti savo jausmų, išgyvenimų;
- ✓ nejuokauja ir nesuvokia kitų humoro;
- ✓ dažnai reikia kartoti prašymus, nurodymus;
- ✓ negali arba neaiškiai išreiškia susidomėjimą kalba;
- ✓ kalba gramatiškai netaisyklinga (daro kaitymo, derinimo, prielinksnių vartojimo ir kt. klaidų);
- ✓ kalba skurdi, menkas žodynas, vartoja mažai būdvardžių;
- ✓ klausydamasis blogai suvokia pasaką ar kitą tekstą;
- ✓ nemėgsta deklamuoti eilėraščių, sunkiai juos išmoka;
- ✓ nemėgsta klausytis pasakojimų, pasakėlių;
- ✓ kalba nesklandžiai, susijaudinęs pradeda mikčioti;
- ✓ sunkiai įsimena žodžių reikšmes;
- ✓ kalba per lėtai arba per greitai;
- ✓ nuolat prašo pakartoti, įdėmiai stebi kalbančiojo veidą;
- ✓ neišgirsta, kai į jį kreipiamasi.

BENDRAUJANTIS		4.3.2. Rašytinė kalba	
		Vertybinė nuostata. Domisi rašytiniais ženklais, simboliais, skaitomu tekstu.	
		Esminis gebėjimas. Atpažįsta ir rašinėja raides, žodžius bei kitokius simbolius, pradeda skaitinėti.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
	1-asis žingsnis	Skaitymas Vartinėja, žiūrinėja paveikslėlių knygeles, žiūrinėja paveikslėlius. Palankiai reaguoja į knygelių skaitymą (vartymą) kartu su suaugusiaisiais. 	- Sukurti vaikui knygų aplinką, kad jis galėtų pačiais įvairiausiais būdais pažinti knygutes: vartinėti, čiupinėti, plėšyti, kramtyti, žaisti. - Pasisodinus kūdikį ant kelių, kartu vartyti, žiūrinėti paveikslėlius. Kalbėti vaikui apie tai, ką mato kiekviename puslapyje.
		Rašymas Stebi rašančiuosius, domisi įvairiomis rašymo priemonėmis, brauko jomis įvairias linijas.	Sudaryti situacijas, kuriose mažylis galėtų matyti, kaip rašote.
0 – 3 metai	2-asis žingsnis	Skaitymas Varto knygeles, žiūrinėja paveikslėlius, piršteliu juos rodo. Pradeda atpažinti jo mėgstamas knygeles, nori, kad jas jam paskaitytų. Kartais knygelę laiko taisyklingai. Reaguoja į skaitomą tekstą. Kreipia dėmesį į aplinkoje esančias raides, žodžius, simbolius.	Laikant vaiką ant kelių, skaityti knygutę. Leisti vaikui pačiam laikyti knygutę, versti lapus. Rodyti vaikui knygelių paveikslėlius, kalbėti apie juos. Vartant ir skaitant knygeles skatinti vaikų žodinę ir kūno kalbą. Skaitomų kūrinių tekstą sieti su jo gyvenimu.

		Rašymas Įvairiomis rašymo priemonėmis spontaniškai brauko popieriaus lape.	• Papildyti vaiko rašytinę aplinką. • Parūpinti vaiko rašinėjimams popieriaus ir jo amžiui tinkančių įvairių rašiklių.
	3-asis žingsnis	Skaitymas Varto knygeles, dėmesį skirdamas ne tik paveikslėliams, bet ir tekstui, prašydamas paskaityti. Geba sieti paveikslėlius su juose vaizduojamais konkrečiais daiktais, juos pavadina. Pradeda pažinti aplinkoje esančius simbolius. 	• Skaityti vaikui kelis kartus per dieną, parinkus trumpus tekstukus, kuriuose kartojasi tie patys žodžiai. Skaityti normaliai, vengti vaikiškų intonacijų, teatrališkumo. Skirtingai perteikti atskirų personažų kalbą. • Skatinti vaiką pavadinti kiekvieną paveikslėlį. Kalbėti su vaiku apie iliustraciją, kad jis susietų vaizdą su konkrečiu daiktu. Skaitymo metu leisti vaikui liesti ar laikyti su tekstu susietus daiktus. • Nuolat atkreipti vaikų dėmesį į jų artimoje aplinkoje esančius simbolius, aiškinti jų reikšmę.
		Rašymas Įvairiomis rašymo priemonėmis kraigalioja vertikalias ir horizontalias linijas.	• Pozityviai vertinti vaiko keverzones. Džiaugtis jo pasiekimais. Nuolat skatinti keverzonėmis reikšti savo mintis.
	4-asis žingsnis	Skaitymas Domisi skaitymu. Vaizduoja, kad skaito knygą, kuri jam buvo skaityta. „Skaito“ knygelių paveikslėlius, įvardija įvairių objektų ir veikėjų bruožus, veiksmus. Atkreipia dėmesį į raides, simbolius (grafinius vaizdus) aplinkoje, pradeda jais manipuliuoti įvairioje veikloje.	• Įvairioje bendravimo aplinkoje vartyti žurnalą, knygą, bukletą ar skrajutę. Skatinti vaiką domėtis suaugusiojo skaitomu tekstu suteikiant jam informacijos apie skaitymą. • Vaikui užduoti klausimus apie tai, ką „perskaitė“. Atsakymus užrašyti ir jam paskaityti. Vaiko „perskaitytą“ tekstą pasiūlyti iliustruoti. • Žiūrint paveikslėlį skatinti apie jį

			pasakoti, kas ką daro, ką kalba ir pan.
		Rašymas Domisi ne tik įvairiomis rašymo priemonėmis, bet ir galimybe rašyti (planšetiniu kompiuteriu ir kt.). Kraigalionėse ir piešiniuose pasirodo realių raidžių elementai ir raidės. Raidėmis ir simboliais (grafiniais vaizdais) pradeda manipuliuoti įvairioje veikloje.	• Turtinti vaiko aplinką įvairiais rašikliais, sudaryti galimybę pažinti kompiuterį. • Skatinti keverzonėmis užrašyti savo vardą, pavardę, norus, pasirašinėti po dailės darbais, grupės ar viešoje bibliotekoje atsiimant knygas ir kt. • Verti vardo, pavardės raidžių karolius. Ieškoti aplinkoje žodžių, kuriuose yra vaiko vardo raidės.
5-asis žingsnis		Skaitymas Domisi abėcėlės raidėmis. Pastebi žodžius, prasidedančius ta pačia raide. Supranta, kad kai kurios raidės turi savo pavadinimą ir specifinę grafinę raišką. Supranta aplinkoje matomų kai kurių spausdintų žodžių prasmę.	• Grupėje kurti kuo įvairesnę raidžių aplinką. Skaityti tekstus, kuriuose žaidžiama su kalbos garsais, kurie atspindi vaiko pažįstamas raides. Raidėms sugalvoti smagius pavadinimus: A – stogelis, H – kopėtėlės, sudarant žodinius vaizdinius. Skatinti vaiką apie raides, jų charakterį kurti istorijas, pasakas. • Nuolat kreipti vaiko dėmesį į aplinkoje esančius užrašus, simbolius, reklaminius užrašus ir pan.
		Sugalvoja pavadinimus paveikslėliams, knygelėms. Įvardija specifinius skaitomo teksto veikėjų bruožus.	• Skatinti vaiką pavadinti savo sukurtas knygeles, nupieštus piešinius, atliktus darbelius. • Skatinti nusakyti veikėjų, daiktų, veiksmų savybes būdvardžiais, veiksmažodžiais, jaustukais, ištiktukais, dalyviais, prieveiksmiais. • Skatinti vaikus kurti rankų darbo knygeles su paslaptinomis dūrelėmis, langeliais, uždengtais paveikslėliais ir kt. Padėti pajusti vaikams ryšį tarp vaizdo ir žodžio „skaitant“ iliustracijas. Skatinti vaiką sugalvoti rankų darbo knygelėms pavadinimus, tekstus.

4 – 6 metai		Rašymas Domisi ir supranta skirtingų spaudinių funkcijas (kalendorius, valgiaraštis, reklama, bukletas ir pan.).	Praturtinant vaiko aplinką skirtingo turinio spaudiniais, skatinti savarankiškai kurti reklamas, skelbimus, sveikinimus, kvietimus, dienotvarkę, orų prognozes suvestines ir kt.
		Kopijuoja raides, paprastus žodžius. „Iliustruoja“ pasakas, pasakojimus, istorijas, filmukus, iliustracijose parašydamas nukopijuotas raides, žodžius. Kuria ir gamina rankų darbo knygeles su elementariais nukopijuotais sakiniiais, žodžiais, raidėmis. Braižo ir aiškina planus, schemas, grafikus. Bando rašyti raides, pradėdamas savo vardo raidėmis. (Planšetiniame kompiuteryje rašo savo vardą, trumpus žodelius.)	- Skatinti vaiką įvairioje veikloje kopijuoti atskiras raides, žodžius. Skatinti rašyti savo vardą įvairiais rašikliais, kompiuteriu. - Skatinti vaiką savo veikloje skaitytas pasakas atvaizduoti įvairiomis schemomis, grafikais, juos komentuoti. - Skatinti vaiką pasirašyti savo piešinius, darbelius pirmąją vardo raide, visu vardu.
	6-asis žingsnis	Skaitymas Domisi knygomis, įvairiais rašytiniais tektais, supranta nesudėtingą jų siužetą, klausinėja. Pradedą suprasti ryšį tarp knygos teksto, iliustracijų ir asmeninės patirties. Žino keliolika abėcėlės raidžių. Supranta, kad garsas siejamas su raide, o raidės sudaro žodį. Pradedą skirti žodžius sudarančius garsus, skiemenis. Pažįsta	- Grupės knygų kampelį nuolat papildyti įvairių žanrų knygomis, rašytiniais tektais. - Kartu su vaiku kasdien skaityti knygas. - Pakalbėti apie skaitomo teksto veiksmą, kokie įvykiai aprašyti. Susieti perskaitytą tekstą su vaiko patirtimi. - Organizuoti vaiko vardo raidžių dieną. Skaitant knygeles, atkreipti vaiko dėmesį į atskiras raides, žodžius, teksto dėstymą įvairaus

		parašytą žodį kaip atskirų raidžių junginį.	žanro knygose. Sudaryti vaiko vardo, jo artimųjų vardų raidžių abėcėlės (t. y., asmeninį vaiko raidžių žodynėlį).
		Gali perskaityti užrašus, kuriuos mato gatvėse, pavyzdžiui, parduotuvių, kirpyklų, kavinių pavadinimus.	Skatinti vaiką atpažinti artimiausioje aplinkoje esančius įvairius simbolinius ženklus, skaitinėti įvairias trumpas iškabas.
		Rašymas Spausdintomis raidėmis rašo savo vardą, kopijuoja aplinkoje matomus žodžius. Piešiniuose užrašo atskirų objektų pavadinimus. Įvairiais simboliais bando perteikti informaciją. Planšetiniu kompiuteriu rašo raides, žodžius. Supranta rašymo tikslus.	- Skatinti vaiką kuo dažniau kurti žodinius laiškus, telegramas, pranešimus, žinutes. Sukurtą tekstą pasiūlyti perteikti įvairiais simboliais. - Skatinti vaiką kopijuoti reikiamus žodžius, raides, simbolius nuo pavyzdžių įvairiuose raidynuose, knygose, bukletuose, skrajutėse, žurnaluose, laikraščiuose, iškabose. - Skatinti vaiką įvairiais simboliais perteikti informaciją apie save, kitus, aplinką. Pasiūlyti veiklos, kurioje vaikui kiltų poreikis užrašyti įvairių objektų pavadinimus, simbolius. - Pasiūlyti vaikams atskiras raides, žodžius, simbolius ar šiaip įdomią informaciją perrašyti ar savarankiškai užrašyti kompiuteriu.
			
7 – asis žingsnis	Skaitymas ✓ Gerbia ir tausoja knygas, kitus spaudinius (kalendorius, žurnalus ir kt.). Supranta knygos ar kito informacijos šaltinio dalių pavadinimus, jų funkcijas (viršelis, titulinis lapas, autorius, pavadinimas ir kt.). Atpažįsta ir pavadina keletą įvairių šriftu parašytų raidžių (didžiųjų ir mažųjų, spausdintų ir rašytinių). Atpažįsta ir pavadina kelis skiriamuosius ženklus (klaustuką, šauktuką, tašką). ✓ Imituodamas skaitymą, pagal knygos iliustracijas kuria pasakojimą, panašų į girdėtą skaitant. Imituodamas skaitymą, kuria savo pasakojimą, susijusį su patirtimi, fantazuoja. Teisingai įvardija puslapį, sakinį, žodį, raidę. Bando perskaityti trumpus, jam reikšmingus žodžius (savo vardą, artimųjų vardus, adresą ir kt.). Rašymas ✓ Piešiniu, rašinėjimais, raidėmis atvaizduoja savo patirtį, išgyvenimus, norus. Piešiniuose, po darbeliais, įvairiuose laiškeliuose, pranešimuose ar kvietimuose rašo atskiras raides,		

	savo vardą, elementarius žodelius. Rašo nepaisydamas žodžių darybos ir jų dėstymo eilutėje ar puslapyje taisyklių.
--	--

Ženkla, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:	
✓	vengia žaidimų, susijusių su piešimo, spalvinimo užduotimis;
✓	sunkiai apvedžioja kontūrus, sujungia taškus; – negeba atlikti tikslių judesių rankomis; negrabiai laiko pieštuką, rašiklį;
✓	neskiria panašios formos ženklų, simbolių;
✓	negali nukopijuoti paprastų formų;
✓	negeba sudėlioti dėlionės;
✓	blogai orientuojasi popieriaus lape;
✓	netinkamai išdėsto jame piešinį;
✓	sunkiai atlieka žodinius nurodymus, susijusius su ženklų seka.

4.4. Smalsus

SMALSUS		4.4.1. Aplinkos pažinimas	
		Vertybinė nuostata. Nori pažinti bei suprasti save ir aplinkinį pasaulį, džiaugiasi sužinojęs ką nors nauja.	
		Esminis gebėjimas. Įvardija ir bando paaiškinti socialinius bei gamtos reiškinius, apibūdinti save, savo gyvenamąją vietą, šeimą, kaimynus, gyvosios ir negyvosios gamtos objektus, domisi technika ir noriai mokosi ja naudotis.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
	1-asis žingsnis	Domisi aplinka, sutelkia dėmesį į arti esančius veidus, daiktus.	- Aplinkoje turėti žaislų, spalvotų, kontrastingo dizaino daiktų, su kuriais kūdikiai gali pradėti susipažinti, atpažinti, išbandyti. - Vaikui rodyti jo atvaizdą veidrodyje.
		Reaguoja į skirtingus vaizdus, paviršius, kvapus, garsus, skonius.	Vaikui padėti pamatyti daiktus iš skirtingų perspektyvų, pvz., iš arti ar toli, iš priekio, iš šono, tyrinėti juos visais pojūčiais (matyti spalvas, liesti skirtingus paviršius, girdėti skleidžiamą garsą).
		Atpažįsta artimus žmones, žaislus daiktus. 	Liesti vaiką, švelniai, saugiai imti ant rankų. Parodyti, kad dalijatės su kūdikiu malonumu ir atradimais.

0-3 metai	2-asis žingsnis	Stebi ir atpažįsta artimiausią savo aplinką, orientuojasi joje. Pažįsta ir pavadina kai kuriuos gyvūnus, žmones, daiktus, jų atvaizdus. Žino kai kurių daiktų paskirtį ir jais naudojasi (šukos, šaukštas, nosinaitė).	• Skatinti vaikus išbandyti daiktus kaip įrankius, juos pavadinti. Parodyti, kaip tai daryti, įvardyti, kas daroma, taip mokant pavadinti veiksmą. • Skatinti vaikus ir jiems padėti pavadinti įvairius daiktus, galvoti ir kalbėti apie tai, ką jie daro su žaislais ar daiktais. • Inicijuoti klausimus apie tai, kodėl kas nors vyksta, atsitinka, ir atsakyti į juos. • Sudaryti galimybę tyrinėti, kaip dviejų ir trijų dimensijų daiktai tinka vienas prie kito, pvz., dėlionės, kaladėlės. • Suteikti progą dalyvauti • prižiūrint tam tinkamus augalus, gyvūnėlius. • Pratinami plautis rankas, naudotis dantų šepetuku ir pan.
	3-asis žingsnis	Atpažįsta ir pavadina vis daugiau artimiausioje aplinkoje esančių augalų (sodo, daržo, lauko), gyvūnų, daiktų, domisi jais. Skiria atskirus gamtos reiškinius. Orientuojasi savo grupės, darželio, namų aplinkoje. Pasako savo ir savo šeimos narių, vardus. Dalyvauja prižiūrint augalus ar gyvūnus.	• Skatinti vaikus stebėti ir pavadinti augalus ir gyvūnus, esančius artimiausioje aplinkoje, patalpose ir išėjus į lauką. • rodyti paveikslėlius skatinant apie juos kalbėti. Sudaryti galimybę prisidėti prižiūrint kambarinį augalą, naminį gyvūnėlį. • Skatinti kalbėti apie tai, ką gyvūnėlis ėda, kokius vaikus veda, ko reikia augalui, kad jis augtų ir pan. Padėti vaikams, tačiau netrukdyti išsakyti savo supratimą. • Mokyti savo kūno dalių pavadinimų, aptarti jų paskirtį ir priežiūrą. • Rodyti kiekvienam vaikui, kad juo rūpinamasi, bendrauti su kiekvieno vaiko artimaisiais.

4-6 metai	4-asis žingsnis	Pažįsta gyvenamosios vietovės objektus (namai, automobiliai, keliai, parduotuvės ir pan.). Pasako miesto, gatvės, kurioje gyvena, pavadinimus, savo vardą ir pavardę. Pastebi pasikeitimus savo aplinkoje. Pastebi ir nusako aiškiausiai pastebimus gyvūnų ir augalų požymius. Atpažįsta gamtoje ar paveiksluose dažniausiai sutinkamus gyvūnus, medžius, gėles, daržoves, grybus, pasako jų pavadinimus. Pasako metų laikų pavadinimus ir būdingus jiems požymius, skiria daugiau gamtos reiškinių (rūkas, pūga, šlapdriba).	• Sudaryti galimybę stebėti augalus ir gyvūnus gamtoje ir namų (ūkio) aplinkoje, žiūrėti paveikslėlius ir klausyti skaitymo apie naminius ir laukinius gyvūnus, patiems dalyvauti juos prižiūrint. Skatinti vaikus kalbėti apie stebimų gyvūnų ar augalų kūno dalis, išvaizdą, apie tai, ko jiems reikia, kad augtų, kaip juos saugoti, prižiūrėti. Paaiškinti, kad ne visus augalus galima ragauti, yra nuodingų arba dilginančių. • Skatinti stebėti dienos orus, metų laiką ir gamtos pokyčius, kurie tuo metu vyksta. Sudaryti galimybę ne tik apie tai kalbėti, bet ir pavaizduoti piešiniu, vaidinimu, dainele, surasti paveikslus knygose ir kt. • Sudaryti galimybę tyrinėti, kaip daiktai juda ir kaip juos pajudinti, pvz., pučiant, traukiant, stumiant, sukančiant, supant, skandinant.
-----------	------------------------	--	---

5-asis žingsnis	Atpažįsta ir įvardija ne tik naminius, bet ir kai kuriuos laukinius gyvūnus. Samprotauja apie naminių ir laukinių gyvūnų gyvenimo skirtumus. Skiria daržoves, vaisius, uogas, nusako, kaip naudoti maistui. Domisi dangaus kūnais, gamtos reiškiniais, kurių negali pamatyti (pvz., ugnikalnių išsiveržimas, žemės drebėjimas, smėlio audra). Pasakoja apie savo šeimą, jos buitį, tradicijas. Moka papasakoti apie savo gimtąjį miestą ar gyvenvietę. Pasako savo gatvės pavadinimą. Įvardija kelis žinomus gimtojo miesto objektus. Gali savarankiškai nueiti į darželio salę, biblioteką, valgyklą ar pvz., dailės studiją. Atranda buities prietaisų, skaitmeninių technologijų panaudojimo galimybes, noriai mokosi jais naudotis.	• Organizuoti vaikų išvykas į gamtą (gyvūnai, augalai, grybai, jų požymiai, poreikiai), muziejus (daiktai ir jų istorija), ūkius (naminių gyvūnų priežiūra, kultūrinių augalų auginimas), tėvų darbovietes (profesijos), skiriant jiems nedideles užduotis, ką turėtų pastebėti, ko paklausti. Grįžus padėti vaikams sudėlioti parodėlę grupėje iš rastų įdomių daiktų, gamtinės medžiagos (akmenukai, plunksnos, sėklos, lapai ir t. t.), piešinių, paveiksliukų, bukletukų ir pan. Parsineštą gamtinę medžiagą galima mokytis grupuoti pagal požymius. • Vaikams sukurti situacijas aiškintis (ragauti), kaip daržovės, vaisiai, uogos vartojami maistui, kuo jie naudingi, diskutuoti apie tai, kuriuos jie mėgsta ir kurių – nelabai. • Vaikams suteikti progą išbandyti techniką, kuri padeda tyrinėti judėjimą, pvz., ratai, skridiniai, magnetai, sūpynės. • Skatinti domėtis šeimos tradicijomis ir apie jas kalbėti. Parodyti, kad ir darželyje laikomasi tradicijų, švenčiamos šventės. Įtraukti į pasiruošimą joms visus vaikus, sudaryti jiems sąlygas dalyvauti, klausytis vaikų idėjų ir padėti jas įgyvendinti, stengtis, kad tai būtų tikra šventė, o ne koncertinis pasirodymas.
-------------------------------	--	--

	6-asis žingsnis	Pastebi aiškiai matomus skirtumus ir panašumus tarp gyvūnų ir augalų. Samprotauja apie tai, kur gyvena, kuo minta naminiai ir laukiniai gyvūnai. Moka prižiūrėti kambarinius augalus, daržoves, stebi jų augimą. Papasakoja apie naminių gyvūnų naudą žmonėms ir augalų naudojimą maistui. Pradedą suprasti Žemės, Saulės, Mėnulio ir kitų dangaus kūnų ryšius. Pasako tėvų profesijas, įvardija savo giminaičius, žino savo namų adresą. Pasako savo šalies ir sostinės pavadinimą. Skiria ir pavadina suaugusiųjų profesijas, darbus ir buitį palengvinančią techniką (prietaisai, transportas, įrenginiai). Samprotauja apie tai, kad gamindami daiktus žmonės įdeda daug darbo, kokių savybių žmogui reikia darbe, kokios yra profesijos. Domisi, kokie daiktai buvo naudojami seniau, kaip jie pasikeitė. Papasakoja apie tradicines šventes. Pradedą jausti prierašumą prie artimiausios gamtinės aplinkos, dalyvauja ją prižiūrint ir puošiant, suvokia savo vietą joje, pažįsta ir įvardija gyvenamosios vietovės objektus (upę, kalvą, mišką ir pan.), gyvūnus ir augalus. Rodo pagarbą gyvajai ir negyvajai aplinkai ir besiformuojančią atsakomybę už jos išsaugojimą. Mokosi rūšiuoti atliekas.	• Sudaryti vaikams galimybes pažinti gamtinę ir socialinę aplinką stebint artimiausius objektus, t. y. kraštovaizdžius, augalus, gyvūnus, statinius, paminklus ir kt. • Organizuoti netolimas išvykas. Pagal galimybes keliauti pėsčiomis ir autobusais. • Kartu su vaikais atlikti nesudėtingus bandymus, pvz., tirpinti medžiagas, daiginti sėklas, išardyti nebereikalingus prietaisus ir pan. • Siūlyti vaikams tyrinėti žemėlapius, gaublį. • Supažindinti su giminės medžiu. • Ekskursijos į tėvelių darbovietes. Kviesti tėvelius papasakoti apie savo profesiją. • Turėti grupėje kampelį su Lietuvos atributika. • Pagal galimybes supažindinti vaikus su senoviniais rakandais, leisti juos išbandyti, lyginti juos su dabartine technika. • Švęsti tradicines šventes. • Naudoti vaizdo įrašus apie Respublikoje švenčiamas tradicines šventes (pvz., Užgavėnės Rumšiškėse, žirgų lenktynės Dusetose ir kt.) fotoalbumus apie gamtą, kalbėtis apie tai, ką juose pamatė. • Skirti užduoteles vaikui stebėti žvaigždes žiemą ryte einant į darželį ir pasakoti. • Stebėti su vaikais įvairius gamtos reiškinius. • Supažindinti su atliekų panaudojimo galimybėmis ir siūlyti daryti įvairius darbelius iš jų. • Siūlyti stalo žaidimų, įvairių lotų. • Siūlyti vartyti žurnalus, daryti įvairius darbelius iš jų. • Siūlyti stalo žaidimų, įvairių lotų. • Siūlyti vartyti žurnalus.
--	------------------------	--	---

	7-asis žingsnis	✓ Nusako miško, pievos, vandens telkinio augmenijos ir gyvūnijos būdingiausius bruožus (miške vyrauja medžiai ir krūmai, pievose – žolės; vandens telkinių augalai gali augti tik panirę ar pusiau panirę į vandenį ir pan.). ✓ Suaugusiųjų padedamas pastebi požymius, kurie rodo augalų bei gyvūnų prisitaikymą gyventi sausumoje ar vandenyje. ✓ Nurodo kelis gyvūnus, kurie minta tik augalais, ir kelis, kurie minta kitais gyvūnais ir vadinami plėšrūnais. Atpažįsta po kelis miško ir vandens augalus bei gyvūnus, valgomuosius grybus. ✓ Paaiškina, kad nežinomų augalų uogų ir grybų negalima ragauti, nes jie gali būti nuodingi. ✓ Paaiškina, kaip reikia prižiūrėti kambarinius ar daržo augalus, naminius gyvūnus. ✓ Nusako, iš ko ir kaip gaminama duona, pieno produktai. ✓ Noriai tyrinėja medžiagų savybes, daiktų sandarą ir apie tai samprotauja, aiškinasi kodėl; pateikia (ne)tirpstančių medžiagų, vandenyje (ne)skęstančių daiktų pavyzdžių. ✓ Domisi gamtos reiškiniais ir jų aiškinimu (rasa, vaivorykštė, vėjas). Nusako, kaip skiriasi orai kitose pasaulio šalyse. Paaiškina, kad Saulė apšviečia ir šildo Žemę; samprotauja, kuo planetos skiriasi nuo žvaigždžių. ✓ Tvarkingai ir saugiai elgiasi gamtoje, išvykose, noriai dalyvauja tvarkant ir puošiant aplinką. ✓ Paaiškina, kaip reikia taupyti elektrą, šilumą ir vandenį, kaip rūšiuoti šiukšles, esant galimybėms jas rūšiuoja. Samprotauja apie profesijos pasirinkimą, kokių savybių reikia žmonėms, dirbantiems įvairius darbus. ✓ Domisi žmonių gyvenimo būdu, jo kaita mūsų ir kitose šalyse. ✓ Domisi savo giminės istorija, savo gimtosios vietovės ir Lietuvos žinomais žmonėmis, kultūros ir gamtos paminklais, gali apie kelis trumpai papasakoti. Domisi aktualiais visuomeninio gyvenimo įvykiais. ✓ Bando prisiimti atsakomybę už bendrą darbą, stengiasi prisidėti, dalyvauti ✓ ikimokyklinės įstaigos ir vietos bendruomenės talkose, šventėse ir kituose renginiuose.
--	------------------------	---

Ženkla, išspėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:
✓ turi mažai žinių apie aplinkinį pasaulį; ✓ nežino svarbiausios informacijos apie save; ✓ nežino svarbiausių amžiaus reikalavimus atitinkančių sąvokų; ✓ nežino esminių metų laikų požymių; ✓ negeba naudotis būtiniausiais prietaisais, priemonėmis; ✓ blogai skiria, kas tikra, o kas išgalvota;

- ✓ nesugeba žaisti su jo amžiui pritaikytais didaktiniais žaislais;
- ✓ veikdamas sutelkia dėmesį į detales, nesuvokia esmės;
- ✓ nepasakoja arba pasakoja labai skurdžiai apie aplinkos vaizdus;
- ✓ smulkmeniškai klausinėja apie aplinkos vaizdus;
- ✓ aplinkos daiktus tyrinėja liesdamas;
- ✓ nemėgdžioja aplinkos garsų;
- ✓ nekreipia dėmesio į garsinius aplinkos signalus;
- ✓ nesidomi paukščių, gyvūnų skleidžiamais garsais.

SMALSUS		4.4.2. Skaičiavimas ir matavimas	
		Vertybinė nuostata. Nusiteikęs pažinti pasaulį skaičiuodamas ir matuodamas.	
		Esminis gebėjimas. Geba skaičiuoti daiktus, palyginti daiktų grupes pagal kiekį, naudoti skaitmenis, apibūdinti daikto vietą eilėje, sudaryti sekas. Geba grupuoti daiktus pagal spalvą, formą, dydį. Jaučia dydžių skirtumus, daikto vietą ir padėtį erdvėje. Supranta ir vartoja žodžius, kuriais apibūdinamas atstumas, ilgis, masė, tūris, laikas. Pradedą suvokti laiko tėkmę ir trukmę.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
0-3 metai	1-asis žingsnis	Skaičiavimas Gestais, mimika parodo, jog suvokia, ką reiškia yra (nėra), dar, taip (ne). 	Žaisti tą patį žaidimą (pvz., „Slėpynes“) su tuo pačiu žaislu. Žaidimo metu kalbinti vaiką, vartojant žodžius „yra“, „nėra“, „dar“, „taip“, „ne“ bei juos palydint atitinkamais gestais, mimika (pvz., pritariant – palinksėti galva, nusišypsoti, nepritariant – papurtyti galvą, susiraukti).
		Matavimas Susidomi, kai parodomas kitokios formos, dydžio, spalvos daiktas: siekia jį paimti, tyrinėja. Atkreipia dėmesį į judančius, artėjančius daiktus, daug kartų kartoja matytus veiksmus su daiktais.	- Žaisti tuos pačius žaidimus su skirtingų spalvų, dydžių, formų daiktais: priartinti – nutolinti, paslėpti – parodyti, sugretinti. - Įvardijant daikto spalvą, dydį, formą, daryti pauzes, vis pakartoti žodžius, jei norime, kad vaikas juos įsidėmėtų.

	2-asis žingsnis	Skaičiavimas Supranta, ką reiškia vienas, dar vienas, du, daug (parodo pirštukais, kiek turi metukų).	Klausytis ir teatralizuoti žaidinimus, daineles, skaičiuotes, pasakėles, eilėraštukus ar žaisti žaidimus, kuriuose kas nors skaičiuojama, kartojama, randama dar ir dar... (pvz., eilėrašukai „Mano batai buvo du“, „Du gaideliai“, kopūsto lapų lupimas po vieną).
		Matavimas Žaisdamas stengiasi rasti reikiamos formos, dydžio ar spalvos daiktą. Nuotraukoje, piešinyje atpažįsta anksčiau matytą daiktą. Supranta vis daugiau žodžių, kuriais nusakoma daikto forma, dydis, spalva, judėjimas erdvėje: paimti didelį, nueiti iki, pažiūrėti į viršų ir pan. 	Sukurti aplinką, kurioje vaikas galėtų vartyti tas pačias knygeles kietais viršeliais, nevaržomai ardyti ir surinkti daiktus, tyrinėti jų dydžių santykius, visai eksperimentuoti su spalvomis, dydžiais ir formomis, įvairiai judėti. Domėtis, ką veikia vaikas, jį kalbinti. Darant pauzes, pakartojant žodžius, judesius, skatinti vaiką juos įsidėmėti.
	3-asis žingsnis	Skaičiavimas Skiria žodžius: mažai (vienas, du) ir daug. Paprašytas duoda kitiems po vieną žaislą, daiktą.	Duoti vienodo dydžio ir formos daiktų ir mokyti paimti vieną (du) daiktus, padalyti daiktus po vieną (pvz., kitiems vaikams), sudėlioti juos į dvi, tris krūveles. Klausti, kurioje iš dviejų grupių yra vienas daiktas ir kur jų yra daug ir pan.
		Geba išrikiuoti daiktus į vieną eilę.	Teatralizuoti daineles, pasakas, žaisti žaidimus, kuriuose kas nors paeiliui daroma, rikiuojama (pvz., pasaka „Ropė“, lietuvių liaudies daina „Išėjo tėvelis į mišką“).
		Matavimas Tapatina daiktus pagal formą, dydį. Suranda tokios pat spalvos (raudonos, mėlynos, geltonos, žalios) daiktus.	Vartyti knygeles, kuriose pavaizduoti objektai leidžia samprotauti apie dydžius, formas, spalvas. Skatinti vaiką pakartoti paveikslėliuose pavaizduotų objektų dydį, formą, spalvą nusakančius žodžius. Sudaryti galimybes rūšiuoti daiktus.

		Supranta, kad bokštas, kurio viršuje bus didesnės, o apačioje mažesnės kaladėlės, nebus tvirtas. Supranta ir pradeda vartoti daiktų palyginimui skirtus žodžius: didelis – mažas, ilgas – trumpas, sunkus – lengvas, storas – plonas, toks pat, ne toks, kitoks, vienodi – skirtingi ir pan.	Leisti eksperimentuoti su įvairių formų ir dydžių daiktais, kaladėlėmis, kai iš jų norima pastatyti kuo aukštesnį bokštą, nutiesti ilgesnį kelią ir pan.
4-6 metai	4-asis žingsnis	Skaičiavimas Pradeda skaičiuoti daiktus, palygina dvi daiktų grupes pagal daiktų kiekį grupėje. Padalina daiktus į grupes po lygiai (po du, po tris). Supranta, kad prie daiktų pridėdant po vieną jų skaičius grupėje didėja, o paimant po vieną – mažėja.	Naudoti paveikslėlius, kuriuose pavaizduoti 1–3 daiktai ar dvi trys 1–3 daiktų grupės. Atkreipti dėmesį, koks daiktų skaičius grupėje, klausti „Kiek?“ „Ar daiktų yra po lygiai?“ ir pan. Žaisti su vaiku domino.
		Pradeda vartoti kelintinius skaitvardžius (pirmas, antras...).	Teatralizuoti daineles, pasakas, kuriose veikėjai ką nors dalijasi (pvz., meškučiai iš pasakos „Du godūs meškučiai“ gali dalytis iš popieriaus iškirtą sūrį).

4-6 metai		Matavimas Atpažįsta ir atrenka apskritos (skritulio), keturkampės (keturkampio), kvadratinės (kvadrato) formos daiktus, vienodo dydžio ar spalvos daiktus. Statydamas, konstruodamas, komponuodamas, grupuodamas pradeda atsižvelgti į daikto formą, dydį, spalvą. 	Mokyti apibūdinti erdvės objektus, nurodant į juos panašius iš kasdienės aplinkos ir vartojant tokius palyginimus kaip: „panašus į Rubiko kubą“, „apvalus kaip kamuolys“, „tokios pat formos kaip skardinė“ ir pan. Formuoti supratimą, kad figūros forma nepriklauso nuo jos spalvos ir dydžio (pvz., paprašyti atrinkti vienodos spalvos, bet skirtingos formos ar dydžio daiktus). Leisti vaikui manipuluoti daiktais (juos vartyti, padėti šalia, uždėti ant, įdėti į ir pan.), stebėti kitus, kaip jie komponuoja įvairius daiktus, eksperimentuoti. Pasiūlyti žaisti lego.
		Labai skirtingus ir vienodus daiktus palygina pagal ilgį, storį, aukštį, masę ir pan. Dydžių skirtumams apibūdinti pradeda vartoti žodžius: didesnis-mažesnis, ilgesni-trumpesnis, storesnis-plonesnis, aukštesnis-žemesnis ir pan. Už save didesnius daiktus vadina dideliais, o mažesnius-mažais.	Prašyti palyginti kasdienėje aplinkoje pasitaikančių daiktų ilgį, aukštį, masę, storį, plotį ir t. t., juos dedant vieną prie kito, kilnojant. Formuoti supratimą, kad daikto (pvz., virvutės) ilgis, masė nesikeičia, daiktą (virvutę) suraičius ar sulenkus.
		Pradeda skirti dešinę ir kairę savo kūno puses, kūno priekį, nugarą. Nurodydamas kryptį (savo kūno atžvilgiu) vartoja žodžius: pirmyn – atgal, kairėn – dešinėn, aukštyn – žemyn.	Žaisti judrius žaidimus, kai reikia pasirinkti teisingą kryptį savo kūno atžvilgiu (pvz., žaidimas „Diena – naktis“, „Šilta – šalta“).
		Paros dalis sieja su savo gyvenimo ritmu. Žino metų laikus ir būdingus jiems požymius.	Kalbėtis apie tai, ką vaikas kasdien daro ryte, dieną, vakare, naktį. Vaikščiojant gamtoje, atkreipti dėmesį į metų laikams būdingus požymius.

5-asis žingsnis	Skaičiavimas Supranta, kad daiktų skaičius nepriklauso nuo daiktų formos, dydžio ir kitų savybių bei jų padėties erdvėje. Skaičiuoja bent iki 5. Dėliodamas kelis daiktus, sugeba atsakyti klausimus: „Kiek iš viso?“ „Kiek daugiau?“ „Kiek mažiau?“	Prieš pradėdant žaisti stalo žaidimą, paklausti vaikų, ar visi žaidėjai paėmė reikiamą kortelių skaičių. Skatinti vaikus ne veiksmu, o žodžiu pasakyti, kaip turėtų pasielgti ne tokį kortelių skaičių paėmęs žaidėjas, vartojant tokius posakius, kaip „atiduok man“, „paimk iš manęs“, „padėk į šoną“, „paimk dar“ ir pan.
	Pastebi, kaip sudaryta daiktų (elementų) seka, geba pratęsti ją 1–2 daiktais (elementais). Pratęsdamas pasikartojančių daiktų (elementų) seką, nebūtinai laikosi tos pačios sudarymo logikos (pvz., iš pradžių gali imti daiktus (elementus) pagal vieną požymį, vėliau – pagal kitą). Skiria kelintinius skaitvardžius. 	Pasiūlyti vaikui dalyvauti žaidimuose, kuriuose kas nors skaičiuojama, kartojami du trys skirtingi judesių ar garsų elementai, kur vaikas turėtų keisti savo ar daikto padėtį erdvėje ar daryti ką nors tam tikra seka (pvz., žaidimai „Trečias bėga“, „Daryk taip, kaip Jonelis daro“; žaidimas, kai nutilus muzikai ar suplojus kaskart pasakoma, kaip kitaip vaikai turi pasielgti: susigrupuoti – sustoti po du, susėsti į du ratukus, parodyti 4 pirštukus ir pan.). Kalbėtis su vaikais apie tai, kiek veikėjų buvo pasakoje, kokia buvo įvykių pasakoje eilė, ką darė pirmasis, antrasis ir t. t. veikėjai (pvz., pasaka „Trys paršiukai“, „Mergaitė ir lokys“, „Pagrandukas“).

	Matavimas Skiria trikampę, stačiakampę formas. Randa mažai besiskiriančius daiktus. Kalbėdamas apie spalvą, vartoja žodžius „vienos spalvos“, „dvispalvis“. Grupuoja, komponuoja daiktus, atsižvelgdamas į jų spalvą, formą arba dydį.	• Žaisti stalo žaidimus. Karpyti, paišyti, spalvinti trikampus, stačiakampus. Iš įvairių formų detalių ar piešiant (spalvinant) figūras kurti aplikacijas, ornamentus, šventinę atributiką, įvairius daiktus, kuriais galima papuošti aplinką.
	Palygindamas daiktų dydžius, naudojasi sąlyginiu matu (trečiu daiktu). Kalbėdamas apie atstumą, daiktų ilgį, plotį, aukštį, storį, masę, vartoja žodžius: ilgesnis–trumpesnis, siauresnis–platesnis, aukštesnis–žemesnis, lengvesnis–sunkesnis. Supranta, ką reiškia sudėlioti nuo mažiausio iki didžiausio ir atvirkščiai.	• Skatinti vaiką naudoti sąlyginį matą (trečią daiktą) daiktų dydžiams palyginti (pvz., matuoti pėdomis, žingsniais). Kaupti tvermės dėsniumi suvokti reikalingą patyrimą (pvz., plastilino gabaliukui suteikti vis kitą formą).
	Supranta, kad knygos skaitomos iš kairės į dešinę ir iš viršaus į apačią. Juda nurodyta kryptimi. Skiria ir žodžiais išreiškia erdvinius daikto santykius su savimi: priešais mane, už manęs, šalia manęs, mano kairėje ir pan.	• Kartu skaityti knygeles, „rašyti“ laiškus. Žaisti judrius žaidimus, kuriuose vaikams tenka vartoti vietą ir padėti nusakančius įvairius žodžius (pvz., žaidimas „Lobio ieškojimas“).
	Pradeda suvokti praeitį, dabartį, ateitį. Skiria sąvokas šiandien, vakar, rytoj. 	• Domėtis, ką vaikai veikė vakar, kalbėtis apie tai, kas bus rytoj. Žaisti žaidimus, padedančius suvokti laiko trukmę (pvz., auklėtojai garsiai skaičiuojant iki 10, vaikai turi sustoti į ratą).

6-asis žingsnis	Skaičiavimas Susieja daiktų (realių ar pavaizduotų) kiekį su atitinkamu daiktų skaičių žyminčiu simboliu. Skaičiuoja bent iki 10. Palygina mažai daiktų turinčias grupes pagal kiekį. Supranta ir vartoja žodžius: daugiau (mažiau) vienu, dviem, po lygiai, pusiau, į 2 dalis, į 4 dalis. 	Skatinti vaiko norą sužinoti, pažinti, kuo daugiau išmokyti. Leisti pasirinkti vaikui įdomius ir suprantamus stalo žaidimus, dalomąją medžiagą, taip pat veiklą, kurioje dalyvaudamas jis galėtų lavinti savo mąstymo ir skaičiavimo įgūdžius, formuotis svarbius tolimesniam matematikos mokymuisi vaizdinius. Skatinti vaiką aiškinti kitiems savo mintis, idėjas apie atliekamus skaičiavimus. Kalbėdamas vaikas geriau pajunta skirtumą tarp to, ką jis mano, ir to, ką jis sako (tai labai svarbu vystantis vaiko mąstymui).
	Atpažįsta, atkuria, pratęsia, sukuria skirtingų garsų, dydžių, formų, spalvų sekas su 2–3 pasikartojančiais elementais.	Mokyti vaiką kuo įvairesnėse aplinkose pastebėti įvairius sekų sudarymo būdus ir pasiūlyti kuo įvairesnės veiklos, kuria vaikas galėtų išbandyti matytus ir paties sugalvotus sekų sudarymo būdus.
	Matavimas Skiria plokštumos ir erdvės figūras: skritulį ir rutulį, kvadratą ir kubą. Klasifikuoja daiktus pagal dydį, formą arba spalvą.	Skatinti vaiką aplinkoje ieškoti daiktų ir jų dalių, savo forma primenančių pažįstamas, matytas geometrines figūras.
	Matuodamas atstumą, ilgį, tūrį, masę, naudojami vienu ar keliais sąlyginiais matais (savo pėda, sprindžiu, trečiu daiktu). Atranda, kad į skirtingos formos daiktus galima sutalpinti tą patį skystų ar birių medžiagų (vandens, smėlio ir kt.) kiekį. Lygindamas dydžius, vartoja jų skirtumo didumą pabrėžiančius žodžius (šiek tiek didesnis, truputį mažesnis, didžiausias, mažiausias ir kt.)	Matuoti pėdomis, sprindžiais, piršto storiu, lazdele ir pan. Pasiūlyti veiklą, formuojančią supratimą apie tvermės dėsnį (pvz., sudaryti sąlygas eksperimentuojant atrasti, kad toks pat medžiagos ar produkto kiekis gali būti supakuotas skirtingų formų pakuotėse). Sudaryti sąlygas atrasti, kad skirtingos formos daiktai gali būti tos pačios talpos ar masės. Siūlyti žaidimus, veiklą, kurioje dalyvaudamas vaikas įgytų supratimą apie ilgio, tūrio, masės matavimo priemones ir būdus. Formuoti ir plėsti vaiko žodyną, reikalingą dalinantis idėjomis apie daiktų dydžių santykius („šiek tiek

		didesnis“, „truputį mažesnis“, „didžiausias“, „mažiausias“ ir kt.).
	Apibūdina daiktų vietą ir padėtį kitų daiktų ar vienas kito atžvilgiu, sakydamas: į kairę į dešinę, aukščiau–žemiau, virš–po; šalia, greta, viduryje, tarp, priešais, prie, prieš, paskui, šalia vienas kito, už, prieš, tarp, viduje, išorėje ir kt.	Pasiūlyti veiklą, kurioje aktyviai dalyvaudamas vaikas galėtų plėsti žodyną, reikalingą judėjimo kryptims, daiktų vietai nusakyti.
	Žino, jog gamtoje esama įvairios trukmės pasikartojančių ciklų (kartojasi savaitės dienos, metų laikai ir pan.). 	Žaisti žaidimus su smėlio laikrodžiu, žadintuvu. Atkreipti vaiko dėmesį į tai, ką galima nuveikti per minutę, 10 minučių, dieną, savaitę. Skatinti dažniau vartoti savaitės dienų pavadinimus. Kalbėtis apie metų laikų kaitą, įvairių metų laikų atliekamus darbus.
7-asis žingsnis	Skaičiavimas ✓ Pradedama suprasti ryšius tarp skaičių (pvz., kad šeši susideda iš dviejų trejetų arba ✓ iš trijų dvejetų porų). Pradedama suprasti ir vartoti žodžius: sudėti, pridėti, atimti, ✓ kiek bus, kiek liks ir pan. ✓ Išdėlioja daiktus į eilę pagal tą patį požymį (pvz., pagal spalvos intensyvumą). Matavimas ✓ Skiria ir pavadina plokštumos figūras (apskritimą, skritulį, kvadratą, stačiakampį, ✓ trikampį) ir erdvės figūras (kubą, rutulį); aplinkoje randa daiktus, savo forma ✓ primenančius šias figūras. Dėlioja paveikslėlius iš didesnio kiekio elementų, stato iš smulkesnių detalių. Sugrupuoja daiktus pagal nurodytą požymį (dydį, formą). Pradedama suprasti, kad tas pats daiktas gali priklausyti kitai grupei pagal kitą požymį. ✓ Pradedama suprasti, kada vartojami ✓ priešingos reikšmės žodžiai: mažas ir didelis, lengvas ir sunkus, šilta ir šalta ir kt. (pvz., sako: „Aš esu didelis, o kačiukas mažas, bet aš esu mažas, o namas didelis“). Moka parodyti, kur yra greta (tačiau tik iš šonų, ne viršuje) esantys, bet nematomi ✓ objektai (pvz., laukijos durys, sodas). Žaisdamas naudojasi vis didesne erdve.	

Ženklai, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:

- ✓ neprisimena daiktų eiliškumo;
- ✓ nesuvokia, kad pakeitus daiktų išdėstymą eilėje, jų skaičius nepasikeičia;
- ✓ nesuvokia paprastų skaičiaus, laiko erdvės sąvokų: „daug“, „mažai“, „pasidarė daugiau“, „pasidarė mažiau“, „dabar“, „paskui“, „didelis“, „mažas“;
- ✓ nesuvokia laiko trukmės, nuolat vėluoja;
- ✓ negeba atlikti praktinių veiksmų, susijusių su daiktų pridėjimu, atėmimu ir išdalijimu;
- ✓ prastai suvokia kryptį (pvz., „į kairę“, „į dešinę“, „pirmyn“, „atgal“);
- ✓ blogai skiria, kas tikra, o kas išgalvota;
- ✓ nežino svarbiausios informacijos apie save;
- ✓ negeba rūšiuoti daiktų į grupes;
- ✓ nesupranta, kaip žaisti su jo amžiui pritaikytais didaktiniais žaislais;
- ✓ sutelkia dėmesį į detales, nesuvokia esmės;
- ✓ prastai skiria kairę ir dešinę puses;
- ✓ painioja svarbiausias erdvines sąvokas „už“, „prieš“, „viduje“, „ant“, kt.;
- ✓ sunkiai sudėlioja mozaiką, dėlionę;
- ✓ nesupranta, kaip žaisti žaidimus, kur reikia rūšiuoti, grupuoti;
- ✓ susiduria su sunkumais lygindamas daiktus pagal dydį, formą;
- ✓ lėtai vykdo žodinius nurodymus, susijusius su sekos nustatymu.

4.5. Kuriantis

KURIANTIS		4.5.1. Meninė raiška	
		Vertybinių nuostatų: Jaučia meninės raiškos džiaugsmą, rodo norą aktyviai dalyvauti meninėje veikloje.	
		Esminis gebėjimas. Spontaniškai ir savitai reiškia įspūdžius, išgyvenimus, mintis, patirtas emocijas muzikuodamas, šokdamas, vaidindamas, vizualinėje kūryboje.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
	1-asis žingsnis	Muzika, šokis Reaguoja į muzikos garsus, melodijas, balso intonacijas, judesius, išraiškingą mimiką, suklusdamas, sutelkdamas žvilgsnį, nutildamas, nustodamas arba pradėdamas judėti, krykštaudamas, žaisdamas balso intonacijomis, garsais.	- Dainuoti trumpas, vaiko pasauliui artimas dainas. Žaidinti, supti, kutenti, myluoti, jodinti, linksminti vaiką, specialiai šiems tikslams skirtais žaidimais ir liaudies dainelėmis. Džiugiai bendrauti su vaiku, siekiant gerų emocijų. - Į vaiko skleidžiamus garsus atsakyti balsu, perteikiant įvairias vokales galimybes, o judesius atkartoti palaukiant kol vaikas atsakys judesiu. Taip skatinamos pirmosios vaiko kūrybinės iniciatyvos. Reikėtų vaiką nešioti, ritmingai sūpuojant, kilnoti, judinti jo rankas ir kojas.
		Žaidinimai ir vaidyba Kalbinamas, žaidinamas reiškia emocijas, norus įvairiomis balso intonacijomis, veido mimika, lingavimu, plojimu, mojuodamas žaislu, daiktu.	- Vaikui pradėjus kaip nors intonuoti, veikti, bandyti jam pritarti, veikti kartu. Drąsinti vaiką rodyti iniciatyvą, veikti, tyrinėti. - Žaidinti su žaislu ir be jo, kalbėtis įvairiomis emocijomis intonacijomis (švelniai, linksmiai, meiliai, paguodžiančiai), naudoti įvairių tempą (greitą, lėtą). - Teigiamas emocijas reikšti kiek pabrėžtinai, kad vaikas įsimintų. Tuos pačius žaidimus, pokštavimus kartoti keletą kartų.
		Vizualinė raiška Storu pieštuku, teptuku, kreidele baksnoja, brauko, tepinėja, spaudinėja palikdamas pėdsakus (taškus, įvairių kryptų linijų brėžius, dėmes). Domisi ir džiaugiasi	- Sudaryti sąlygas vaikams pamatyti žaismingą, elementarių pasikartojančių veiksmų suaugusiojo piešimą, lipdymą, kad vaikas pats panorėtų išbandyti vienokius ar kitokius veiksmus. - Pasiūlyti vaikui saugią, geros

		dailės priemonėmis, jas apžiūrinėja, ragauja, varto.	kokybės, minkštų, ryškių dailės priemonių ir medžiagų (vaškinių kreidelių, storų teptukų, ryškių spalvų dažų, lipdymo tešlos ir kt.), kad jomis ką nors veikdamas patirtų džiaugsmą.
2-asis žingsnis	Muzika, šokis Įdėmiai klausosi muzikos ir aplinkos garsų, spontaniškai žaidžia balso intonacijomis, rankų ir kojų judesiais mėgdžioja žaidinimų judesius, suaugusiojo balso intonacijas, muzikos garsus, dviejų ir trijų garsų dainelių melodijas. Skambant muzikai ritmiškai ploja, trepsi, tūpčioja, barškina, stuksena koku nors daiktu.		- Klausytis įvairių stilių muzikos, sudaryti muzikinę aplinką, kurioje vaikas galėtų išgirsti įvairius aplinkinio pasaulio garsus. - Dainuoti trumpas nesudėtingas, pasikartojančio teksto daineles, niūniuoti, kalbėti vieno aukščio tonu atskirus garsus ar žodžius. - Klausytis įvairios muzikos garsų, skatinti judėti pagal muziką. Suteikti vaikams laiko tyrinėti judesius, žaidinti juos, naudojant plaštakų, galvos judesius, kykavimus. - Sudaryti galimybes kartu su vaiku groti vaikiškais skambančiais žaislais, barškučiais ir t.t.
	Žaidinimai ir vaidyba Žaidžiant sūpavimo, kykavimo, jodinimo, kutenimo, pirštukų žaidimus bei žaidinimus mėgdžioja įvairias išgirstas intonacijas, parodytus veiksmus. Įvairius jausmus, norus rodo judesiais ir veiksmais (pamojuoja, apkabina)		- Žaidžiant su vaikais reikšti savo jausmus, norus, rodyti judesius ir veiksmus („Virus viru košę“, „Eisim eisim į turgelį“). Kalbėti maloniomis, linksmomis intonacijomis, skatinti mėgdžioti veiksmus ir intonacijas. - Vedžiodant žaislą, kartoninę figūrėlę, parodyti, kaip galima veikti, skatinti vaiką pamėgdžioti ir atrasti savų veikimo būdų. - Kartoti tuos pačius veiksmus, žodžius, balso intonacijas: – Kiškis atsikėlė, nusiprausė, sėdo valgyti košės. Ar sotus kiškis? – Sotus. – Tada kiškis apsiavė batus ir išstriksėjo į lauką.

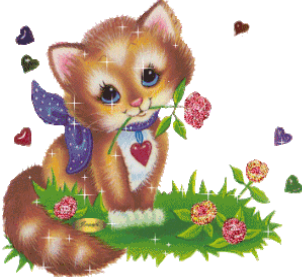
0 – 3 metai		Vizualinė raida Spontaniškai keverzoja rankų judesių piešinius, juos apžiūrinėja. Džiaugiasi (šūkčioja, krykštauja, mojuoja rankomis) dailės priemonės (tirštais dažais, minkšta tešla) paliekamu pėdsaku ir patiriamais jutimais, siekia pakartoti ir pratęsti įdomią patirtį.	Matant, kad vaikas nori tęsti veiklą, pasiūlyti pasirinkti kitą popieriaus lapą, jau pažįstamų arba naujų piešimo priemonių bei medžiagos. Vaiko veiklai skirti daug dėmesio, pritarti žvilgsniu, šyp sena, pagirti, pasidžiaugti pasiekimais.
		Tyrinėdamas dailės medžiagas ir priemones, intuityviai atranda skirtingus veikimo su jomis būdus (brauko pirštais, varvina dažus, maigo tešlą).	Sudaryti galimybes žaisti, tepinėti dažais, paišelioti, dėti atspaudus kempinėle (pvz., atsisėdus prie stalo ar ant grindų, stovint prie mažo molberto ar dažant kartoninio namelio sienas), ant įvairaus dydžio, ilgio, formos ar spalvos, paviršiaus popieriaus, daiktų (pvz., ant slidaus plastiko ir šiurkštaus akmens).
	3-asis žingsnis	Muzika Emocingai atliepia klausomus kūrinius – šypsosi, džiaugiasi, ploja, trepsi, sėdėdamas sūpuoja kojas ar pan.	Klausytis su vaikais dainelių apie paukščius, žvėris, gamtos reiškinius ar trumpų instrumentinės muzikos kūrinių.
		Vienas ir kartu su kitais dainuoja 2 – 4 garsų daineles, palydėdamas jas judesiais.	Dainuoti įvairaus turinio dainas, imituojančią jų tekstą judesiais.
		Drauge su pedagogu žaidžia muzikinius žaidimus, jų tekstą imituoja rankų kūno judesiais.	Žaisti muzikinius žaidimus, eiti ratelius, tekstą imituojančią judesiais. Skatinti judėti pagal muziką einant, bėgant, apsisukant.
		Apžiūrinėja, tyrinėja ritminius muzikos instrumentus ir jais ritmiškai groja kartu su pedagogu.	Aprūpinti vaikus nesudėtingais vaikiškais muzikos instrumentais, daiktais ir kartu groti ritminiais muzikos instrumentais, klausytis jų skleidžiamų garsų. Tyrinėti instrumentų ir daiktų garsines galimybes, duodant vaikams laiko tyrinėti.

		Kuria ir dainuoja savitus žodžius, ritmuoja vaikiškais instrumentais ir daiktais.	Sudaryti sąlygas ir skatinti vaikams kurti, dainuojant apie tai ką jie veikia, žaidžia, mato, girdi.
		Šokis Mėgdžioja žaidinimų, gyvūnų, augalų judesius.	Visas šokio veiklos rūšis stengtis atlikti kartu su vaikais tyrinėjant įvairius judesius, kartais atiduodant iniciatyvą vaikams ir kartojant jų atliekamus judesius. Vengti prašyti, kad vaikai kartotų jiems rodomus judesius.
		Šoka spontaniškai kurdamas dviejų – trijų natūralių judesių (eina, pritupia, pasisuka ir kt.) seką. 	- Skatinti vaikus šokti tyloje, kad atsiskleistų jų ritmo suvokimas. Sudaryti sąlygas judesių sekas atliktų pagal įvairią muziką. - Kviesti vaikus, kurie norėtų parodyti sujungtas judesių sekas grupės draugams, aptarti jų pasirodymą, išryškinant teigiamas puses. Tokios žiūrovo situacijos padeda vaikams vėliau įveikti scenos baimę.
		Žaidimai ir vaidyba Žaisdamas su daiktu ar žaislu atlieka matytus veiksmus, judesius. Įvairiai intonuodamas kalba apie tai, ką daro. Mėgdžioja šeimos narių kalbą, veiksmus. Muzikiniuose rateliuose judesiais, veiksmiais vaizduoja siužeto elementus, reiškia savaime kilusias emocijas.	- Parūpinti įvairių žaislų, leisti jais naudotis. Gėrėtis vaikų žaidimu. Žaidžiant drauge, reikšti įvairias emocijas, skatinti vaikus pasakoti, ką jie daro: važiuodami mašina linksmi kalba, pasakoja, ką mato, kur važiuoja, kas atsitinka. - Skatinti vaikus įsijausti į veikėjus, siužetą: pabūti kaip aguonėlės, augti drąsiai, linksmi, gražiai. Rodyti vaikams veiksmus ir leisti improvizuoti, reikšti tokias emocijas, kokios tuo metu kyla.

4 – 6 metai		Vizualinė raiška Spontaniškai reiškia emocijas, išpūdžius dailės priemonėmis ir medžiagomis. Piešia įvairias linijas, jas jungia į formas vis labiau koordinuodamas rankų judesius. Bando ką nors pavaizduoti (mamą, mašiną). Savo abstrakcijose išvelgia daiktus ir įvykius.	• Skatinti pasakoti apie savo piešinį. Nestabdyti vaiko, jei jis su savo kūrybos darbeliu ima žaisti, bėgioti, vaizduoti tai, ką nupiešė. Tai padės vaikui suprasti, kad savo sumanymą galima įkūnyti piešinyje. • Stebėti vaiko raiškos procesą, paprašyti papasakoti apie savo piešinį ar lipdinį, stengtis suprasti, kaip vaikas reiškia savo potyrius ir emocijas, kokią paramą ir pagalbą reikėtų teikti, kad vaikas pajustų džiaugsmą ir pasitenkinimą. Svarbu, kad jo darbelis būtų matomas, juo pasidžiaugta.
		Eksperimentuoja dailės medžiagomis ir priemonėmis, tyrinėja įvairius veikimo jomis būdus. Piešdamas, spauduodamas, tapydamas, lipdydamas, konstruodamas labiau mėgaujasi procesu, o ne rezultatu.	• Pasiūlyti eksperimentuoti įvairesnėmis priemonėmis ir medžiagomis (pvz., su spalvų palete, vilnos kamuoliuku, skirtu spaudams dėti, šlapiu popieriumi ir kt.). Kalbėti apie tai, ką vaikas daro, skatinti išbandyti kitus būdus: – Tu žalios spalvos pieštuku nupiešei daug linijų, pabandyk dar, kaip teptukas moka.
	4-asis žingsnis	Muzika Klausydamasis ir tyrinėdamas gamtos garsus, trumpus vokaličius ir instrumentinius kūrinius, judesiais emociškai atliepia jų nuotaiką, tempą bei keliais žodžiais juos apibūdina.	• Klausytis su vaikais muzikos kūrinių, gamtos garsų ir juos tyrinėti pasikalbant, pasakojant, aptariant.
		Kartu su kitais dainuoja trumpas, aiškus ritmo, siauro diapazono, laipsniškos melodinės slinkties autorines ir liaudies dainas. Dainavimą palydi ritmiškais judesiais. Tyrinėja savo balso galimybes (dainuoja garsiai, tyliai, aukštai, žemai, greičiau, lėčiau).	• Dainuoti su vaikais trumpas, aiškus ritmo, siauro diapazono liaudies bei originalios kūrybos dainas, jas imituoti judesiais. (Pvz., padainavus dainą apie kiškį, užduoti vaikams klausimus „Kaip dainuoja kiškis?“, „Koks jo balsas?“ ir kt. Kiekvienas vaikas padainuoja savaip ir visi aptaria kiškio dainas.).

		Žaidžia įvairių tautų muzikinius žaidimus, atlikdamas kelis nesudėtingus judesius: eina, bėga rateliu, trepsi, ploja, mojuoja, sukasi po vieną ir už parankių. Tyrinėja garso išgavimo būdus kūno, gamtos, įvairiais muzikos instrumentais, jais ritmiškai pritaria suaugusiojo grojimui. Improvizuoja skanduodamas, plodamas, trepsėdamas, stuksendamas, spontaniškai kuria ritminius, melodinius motyvus savo vardui, žodžiams. 	• Sudaryti galimybę vaikams žaisti muzikinius žaidimus, eiti ratelius atliekant nesudėtingus judesius – eiti, bėgti rateliu, suktis po vieną ir už parankių, mojuoti, ploti ir t. t. • Pasirūpinti, kad vaikams netrūktų įvairių vaikiškų muzikos instrumentų groti bei jų garsams tyrinėti. Padedant tėvams, atnešti į grupę įvairių medžiagų iš gamtos (pvz., akmenukų, kankorėžių, gilių, šakelių ir kt.) ar buities atliekų daiktų (pvz., tuščių buteliukų, dėžučių, ričių, tūtelų ir kt.) ir kartu su vaikais pasigaminti namų darbo muzikos instrumentų. • Skatinti vaikus improvizuoti, kurti balsu ir judesiais melodinius motyvus savo vardui, žodžiams. Pastebėti ir įvertinti vaikų bandymus kurti savo dainas, ritmus, melodijas, pasiūlyti spontaniškai kurti patiems.
		Šokis Žaidžia vaizduojamuosius (darbo proceso, augalų vegetacijos, gyvūnų) šokamuosius žaidimus, šoka trijų – keturių natūralių judesių (bėga, sukasi, ritasi ir kt.) šokius.	• Drauge su vaikais žaisti vaizduojamuosius (darbo proceso, augalų vegetacijos, gyvūnų) šokamuosius žaidimus, skatinti juos interpretuoti, t. y. sugalvoti savo judesių vietoj žinomų.
		Šoka spontaniškai kurdamas trijų–keturių natūralių judesių seką. 	• Kuriantį vaiką skatinti naudoti natūralius, su jokia šokio žanru nesusijusius judesius. Šokdamas vaikas perteikia istoriją, tačiau iš esmės jis tyrinėja šokio elementus – erdvę (aukštyn, žemyn, pirmyn, atgal), tempą (greitai, lėtai), ritmą, energiją (kampuotai, plaukiančiai, didelis, mažas judesys).

	Žaidimai ir vaidyba Žaisdamas atkuria matytų situacijų fragmentus, panaudoja tikrus daiktus, reikmenis, drabužius. Kuria dialogą tarp veikėjų, išraiškingai intonuoja. Žaisdamas atsipalaiduoja. Muzikiniuose rateliuose kuria ar savaip perteikia kelis veikėjų vaizduojančius judesius, veiksmus, spontaniškai reiškia emocijas.	• Parūpinti žaidimams tikrų daiktų: virtuvės, kirpyklos, statybų reikmenų. Parodyti, kur yra ir kaip galima žaisti su stalo teatro pirštiniųėmis lėlėmis. Paskatinti aprenkti lėles savo sumanytais veikėjais, kurti situacijas pagal girdėtas pasakas, matytus filmukus. Pamačius aktorių parodytą spektaklį darželyje, siūlyti vaikams patiems pažaisti teatrą. • Drauge su vaiku eiti ratelius, parodyti judesių, veiksmų, paaiškinti, kas jais vaizduojama, skatinti juos kartoti laisvai, savaip. Nekoreguoti vaiko emocinės raiškos (nereikalauti iš vaiko tam tikros emocinės išraiškos). Nelyginti vaiko išraiškos su kito vaiko ar vaikų. Džiaugtis kiekvieno vaiko pastangomis, atradimais. Mokyti pabaigus žaisti nusilenkti.
	Vizualinė raiška Patirtį išreiškia įvairiomis linijomis, jų deriniais, dėmėmis, geometrinėmis ir laisvomis formomis, spalvomis, išgaudamas šiek tiek atpažįstamus vaizdus, objektus, juos įvardija. Kuria spontaniškai, kartais pagal išankstinį sumanymą, kuris darbo eigoje dažnai kinta, „pasimeta“. Kūrybos procesą palydi pasakojimu, komentavimu, gestikuliacija, mimika.	• Laikytis nuostatos, kad ikimokyklinio amžiaus vaikas ne pirmiau išmoksta, o paskui kuria, bet kurdamas mokosi. Vaikas pats atras kūrybos ir vaizdavimo ypatumus veikdamas taip, kaip nori, kaip jam patinka. Pedagogo vaidmuo – turtinti vaiko patirtį, gausinti įspūdžių ir emocijų, stebėti vaiko raišką ir kūrybą, padėti realizuoti idėjas ir sumanymus, aprūpinti priemonėmis ir medžiagomis, stiprinti vaiko pasitikėjimą, palankiai vertinti kūrybos savitumą, išradingumą, įdėtas pastangas ir kt.
	Eksperimentuoja dailės medžiagomis ir priemonėmis, atradamas spalvų, linijų, formų, faktūrų įvairovę, turi mėgstamas spalvas. Kuria koliažus,	• Skatinti žaislingai eksperimentuoti linijomis, spalvomis, formomis (pvz., klausant išraiškingo auklėtojo pasakojimo ant smėlio ar dažais padengto plastiko bandyti taip, kaip pavyksta, pavaizduoti pikta, šokančią,

	spauduoja įvairiomis priemonėmis, konstruoja, lipdo nesudėtingas formas.	šokinėjančią liniją; lašinant skirtingų spalvų ir skirtingą kiekį dažų į vandenį, sukurti šviesių ir tamsių, šiltų ir šaltų spalvų labirintą. • Padėti vaikams suprasti, kad iš įvairių medžiagų, buities ir gamybos atliekų galima sukurti originalių, gražių darbų.
5-asis žingsnis	Muzika Balsu, judesiais, pasirinktu muzikos instrumentu spontaniškai improvizuoja, pritaria klausomam vokalinės, instrumentinės muzikos įrašui ar gyvai skambančios muzikos kūriniui. Savais žodžiais išsako kilusius įspūdžius. Atpažįsta kai kurių instrumentų (smuiko, būgno, dūdelės, varpelio) tembrus, girdėtus kūrinius.	• Sudaryti sąlygas vaikams klausytis ne tik vokalinės ir instrumentinės muzikos įrašų, bet ir gyvos muzikos, pakviečiant į darželį profesionalius muzikantus. Skatinti vaikus išsakyti savo nuomonę po matyto koncerto, muzikinio spektaklio, pramogos ar vakaronės.
	Dainuoja vienbalses, dialoginio pobūdžio dainas, jaučia ritmą. Dainuodamas išbando balso skambesį, išmėgina jį įvairioje aplinkoje (grupėje, kieme ir kt.). Stengiasi tiksliau intonuoti, taisyklingiau artikuliuoti (aiškiai tarti balsius, priebalsius, dvibalsius), taisyklingiau stovėti, kvėpuoti.	• Dainuoti su vaikais vienbalses ir dialogines dainas. Skatinti dainuoti individualiai išmėginant, kaip skamba balsas grupėje, salėje, lauke ir kitur. Skatinti dainuoti atliekant įvairius darbus (pvz., piešiant, stebint augalus, gyvūnus, einant pasivaikščioti ir t. t.)
	Ritminiais, melodiniais, gamtos, savo gamybos vaikiškais muzikos instrumentais pritaria dainoms, šokiams, tyrinėja jų skambėjimo tembrus.	• Pasirūpinti, kad vaikams netrūktų muzikos instrumentų, žaislų, buities daiktų, savo gamybos instrumentų, su kuriais jie galėtų groti, pritarti dainoms, šokiams, muzikiniams žaidimams. Kartu su vaikais apžiūrėti įvairius instrumentus, juos išmėginti, pasigaminti savo instrumentų ir tyrinėti jų skambėjimo galimybes, tembrus.

	Improvizuodamas balsu, vaikišku muzikos instrumentu kuria ritmus, melodijas ketureiliams, mįslėms, patarlėms.	• Drauge su vaikais kurti ritmus, melodijas ketureiliams, mįslėms, patarlėms balsu ar muzikos instrumentu. Paskatinti vaikus kurti judesius rateliui, žaidimui. Pasidžiaugti, pagirti vaikus už jų originalumą, drąsą, norą kurti.
	Šokis Šoka sukamuosius (kai sukamasi poroje) ratelius, paprastų žingsnių (paprastasis, aukštas paprastasis, stangrus, pritupiamasis) autorinius ir penkių–šešių natūralių judesių (bėga, sukasi, pašoka ir kt.) šokius.	• Drauge su vaikais šokti paprastus savo forma, t. y. sukamuosius ratelius. (Dėl klasifikacijos ir ratelių aprašymo žr. L. Kisielienės knygą „Lietuvių etninės choreografijos klasifikacija: rateliai“, 2011).
	Šoka improvizuotai kurdamas penkių–šešių natūralių judesių seką, reaguodamas į muziką, išreišdamas aplinkos vaizdus (gamtos reiškinius, gyvūnus).	• Vaikų sugalvotas judesių sekas rodyti visiems ir klausti vaikų, ką jie matė. Padėti vaikams sieti pamatytą personažą su atliekamais judesiais, vartoti frazes, pvz.: „bėgo greitai kaip vilkas“, „šokinėjo aukštai kaip varlė“, „šliaužė lėtai kaip vėžlys“.
	Vaidyba Vaidindamas stalo, lėlių teatre, vaizduoja realistinį ir fantastinį siužetą, išplėtoja vyksmą dialogu, monologu, keisdamas balso intonacijas. Išreiškia savo norus, jausmus, mintis, baimes. Susikuria ištisą žaidimo aplinką, panaudodamas daiktus, drabužius, reikmenis. Muzikiniuose žaidimuose ir rateliuose kuria ar savaip perteikia 3–4 veiksmų seką, vaizduojančią augimą, darbus, veikėjų judėjimą, stengiasi perteikti veikėjo	• Pasekus ar paskaičius pasaką, pažiūrėjus vaidinimą, paskatinti patiems vaidinti. • Parodyti, kaip galima judėti ir kalbėti intonuoti pagal tipiškus veikėjo bruožus, tempo ritmą: katinas juda ryžtingai, meškinas – lėčiau, nerangiau, zuikis – greičiau, emocionaliau. Klausti, kaip galėtų judėti ir kalbėti-intonuoti fantastinis veikėjas – ateivis iš kosmoso? • Stebėti vaikų vaidinimus stengiantis suprasti, palankiai vertinti. Jei kas nors neaišku, paklausti, pvz., „Ką atsakė šienpjoviai?“ Parodyti, kaip galima keisti kostiumus, dekoracijas. • Drauge žaisti muzikinius žaidimus ir

	nuotaiką. 	ratelius, parodyti ir skatinti laisvai, savaip kartoti veiksmus. Aiškinant siužetą, padaryti pauzes, kad vaikas galėtų sutelkti mintis, sumanymus ir pagal juos veikti. • Pasidžiaugti vaiko sukurtais veiksmiais, jų emocionalumu, išraiškingumu. Įtraukti vaiką į dekoracijų, kostiumų kūrimą ir išdėstymą. Klausti jo nuomonės, atsižvelgti į sumanymus.
	Vizualinė raiška Savo emocijas, patirtį, įspūdžius išreiškia kitiems atpažįstamais vaizdais. Išryškina vaizduojamų objektų bruožus, reikšmingas detales. Objektus vaizduoja ne tokius, kokius mato, o tokius, ką apie juos žino. Kuria pagal išankstinį sumanymą, kuris procese gali kisti.	• Svarbu turtinti vaiko patirtį, gausinti įspūdžius, kad vaiko kūrybinė raiška nebūtų skurdi, pvz.: skatinti juos tyrinėti artimiausią aplinką, dalyvauti renginiuose, stebėti meno kūrinius, žmonių ir gyvūnų gyvenimą, klausyti istorijų bei patiems jas pasakoti ir kt. Kuo turtingesnė bus vaiko patirtis, tuo išradingesnė ir įdomesnė bus jo kūryba. • Pradedant vaizduoti žmogaus judesius, svarbu tyrinėti kūno galimybes (gali lankstytis, šokinėti, suktis), stebėti kitų judesius (šokėjų, sportininkų), patiems išbandyti įvairius judesius ir pozas.
	Eksperimentuoja tapybos, grafikos, mišriomis dailės priemonėmis ir medžiagomis kuria sudėtingesnius koliažus, trimates formas iš įvairių medžiagų, asambliažus, fotografuoja, piešia skaitmeninėmis priemonėmis (piešimo programomis telefone, kompiuteryje). 	• Kalbėtis su vaiku apie jo kūrinėlį, diskutuoti, ką, kodėl ir kaip jis pavaizdavo. Ką ir kodėl norėjo išreikšti, kodėl pasirinko tokias priemones ir kt. Aiškintis, ką jis dar norėtų papasakoti, sukurti. Gėrėtis jo sumanymais, pagirti už išradingumą ir kt. • Drąsinti kurti smulkesnių detalių, gamtinės medžiagos mozaikas, mandalas, juostas, kilimėlius, dėlioti vaisių ir daržovių mozaikas Rudenėlio šventei. • Skirti pakankamai laiko, kad vaikai galėtų pasinerti į sumanymų realizavimo procesą, veikti kūrybingoje aplinkoje. • Numatyti vaikų kūrybingumą skatinančių meno projektų (pvz., muzikos ir dailės projektas „Aš piešiu muziką“). • Sudaryti sąlygas kurti, reikšti savo

		potyrius, įspūdžius neįprastomis sąlygomis ir priemonėmis, (pvz., piešiant gamtoje, ant asfalto, šaligatvio plytelių, smėlio, šlapio sulamdyto popieriaus, laikraščio, piešti plunksna, kitu teptuko galu, pagaliuku, akmenėliu ir kt.) • Padėti vaikui išsaugoti kompiuterine grafika sukurtus vaizdus, skatinti apie juos pasakoti, sugalvoti pavadinimus.
6-asis žingsnis	Muzika Klausosi įvairaus stiliaus, žanrų muzikos kūrinių ir spalvomis ar piešiniu spontaniškai perteikia kilusius įspūdžius. Tyrinėja girdimos muzikos, triukšmo, tylos panašumus ir skirtumus. Įvardija kūrinio nuotaiką, tempą, dinamiką, skiria kai kuriuos instrumentus.	• Sudaryti vaikams sąlygas klausytis įvairių epochų, kultūrų ir stiliaus muzikos. Klausytis tylos, triukšmo, lyginti jų skirtumus.
	Dainuoja sudėtingesnio ritmo, melodijos, platesnio diapazono vienbalses dainas, jas gana tiksliai intonuoja. Dainuoja trumpas daineles kanonu, įsiklausydamas į savo ir draugų dainavimą.	• Dainuoti su vaikais įvairaus turinio dainas ir skatinti juos dainuoti visur, kur įmanoma: grupėje, lauke, dirbant, bendraujant, žaidžiant. Pamokyti vaikus dvibalsio dainavimo, dainuojant trumputes daineles kanonu.
	Melodiniais vaikiškais muzikos instrumentais groja 2–3 garsų melodijas. Pritaria suaugusiojo grojimui, atlikdami muzikines pjeses solo ir orkestre, seka dirigento judesius, stengiasi kartu pradėti ir baigti kūrinėlį.	• Pasirūpinti, kad grupėje vaikai turėtų muzikos instrumentų, spalvotų natų, „dirigento lazdelę“, muzikos įrašų, klausymosi aparatūrą, video įrašų apie žymius muzikantus ir jų muzikavimą. Groti kartu ir paskatinti vaikus groti melodiniais vaikiškais muzikos instrumentais muzikines pjeses solo ir orkestre. Išsirinkti dirigentą, kuris diriguotų orkestrui. Pamokyti vaikus sekti dirigento judesius, kad jie kartu galėtų pradėti ir baigti kūrinėlį.
	Improvizuodamas balsu, muzikos instrumentu kuria melodiją trumpam tekstui, paveikslui. Žaidžia muzikinius dialogus, kuria judesius kontrastingo pobūdžio muzikai.	• Žaisti su vaikais kompozitorius, skatinant kurti melodijas tekstams, knygų iliustracijoms, paveikslams, trumpoms pasakėlėms. Mokyti dalį teksto dainuoti, dalį kalbėti, pratinantis dainuoti „kaip operetėje“. Su vaikais žaisti muzikinius dialogus,

		vietoje kalbos dainuojant. Improvizuoti, kurti judesius kontrastingo pobūdžio muzikai, dainoms, šokiams.
	Šokis Šoka sudėtingesnius ratelius (tiltelių, grandinėlių), paprastųjų ir bėgamųjų (paprastasis bėgamasis, aukštas bėgamasis, liaunas, smulkus bėgamasis) žingsnių autorinius ir natūralių judesių šokius. 	Atlikti parinkti nesudėtingos struktūros folklorinius žaidimus, ratelius. Galima naudoti ir kitų tautų folklorinę medžiagą, ypač jei grupėje yra vaikų iš mišrių šeimų. Jei renkamas autorinius (profesionalių choreografų ar auklėtojų) sukurtus šokius, atkreipti dėmesį, kad juose nebūtų sudėtinių judesių (pvz., kryžiuoti kojas vieną prieš kitą, peršokti nuo dviejų kojų ant vienos arba nuo vienos ant dviejų), t. y. polkos, valso, ča ča ča ir kitų sudėtinių šokio žingsnių.
	Šoka improvizuotai kurdamas septynių–aštuonių natūralių judesių seką, perteikdamas trumpą siužetą ar pasirinktą nuotaiką, išreiškdamas erdvės (aukštai – žemai) ir laiko (greitai – lėtai) elementus.	Siūlyti vaikams stebėti gamtą (gyvai, pvz., pro langą, arba nuotraukoje ar paveiksle), atkreipti dėmesį, kaip kokie gamtos reiškiniai (lietus, vėjas, ugnis) ir aplinkos objektai (gyvūnai, automobiliai, traukiniai) juda ar nejuda, ir ieškoti idėjų kuriant savo judesių sekas.
	Vaidyba Kurdamas lėlių, dramos vaidinimus pagal girdėtą pasaką ar pasiūlytą situaciją, improvizuoja trumpas žodines veikėjų frazes, fizinius veiksmus, atskleidžia jų norus, emocines būsenas. Tikslingai naudoja daiktus, teatro reikmenis drabužius, aplinką. Žaisdamas muzikinius žaidimus ir ratelius, perteikia veikėjo mintis, emocijas.	- Skatinti vaikus žaisti – vaidinti trumpas improvizacijas pagal literatūrinius, muzikinius, pačių vaikų išgalvotus siužetus („Katinėlis ir gaidelis“, „Žvirblis“, „Kelionė“). Reikalui esant, pasiūlyti savo idėjų, tačiau būti jautriems vaiko iniciatyvai, jos neslopinti. - Pasiūlyti naudoti įvairius suneštus butaforinius daiktus, parodyti, kaip tie patys daiktai gali būti panaudoti įvairiems tikslams, pvz.: žaisti, kurti vaidinimą lėlių teatre arba persirengti dramos, taip pat muzikinio ratelio veikėjais, pasipuošti.

			- Kartais įdomesnę teatrinę rekvizitą (nekasdienišką skrybėlę, didelę dėžę ir pan.) tyčia padėti aiškiai matomoje vietoje, kad vaikai jį patys panaudotų teatinei kūrybai. - Žaisti muzikinius žaidimus ir eiti ratelius, sudaryti sąlygas vaikams išgyventi pasitenkinimą, reikšti savo norus ir jausmus pagal skirtingas to paties siužeto situacijas.
		Vizualinė raiška Detalesniais, įtaigiais dailės darbais pasakoja realias ir fantastines istorijas, įvykius. Vaizdus papildo grafiniais ženklais (raidėmis, skaičiais, žodžiais ir kt.). Kuria pagal išankstinį sumanymą, nuosekliai bando jį įgyvendinti. Kartu su kitais kuria bendrus dailės darbus. 	- Turtinti vaikų patirtį, vaizdinius. Suteikti galimybę pamatyti tautodailės, taikomosios dekoratyvinės ir vaizduojamosios dailės, šiuolaikinio meno (instaliacijų, abstrakčių skulptūrų, fotografijų ir kt.) kūrinius, menininkų kūrybos procesą artimoje aplinkoje, parodose, muziejuose, tradicinėse šventėse. - Ugdyti vaiko vaizduotę, skatinant išsižiūrėti bei apibūdinti, kokia gali būti ir ką gali „kalbėti“ linija (ji gali būti rami, aštri, virpanti, gali šokinėti, suktis, gali tyliai ir garsiai skambėti, gali pasakyti apie skirtingus kvapus – rožės ar česnako), spalva gali skleisti šilumą ar šaltį, ant popieriaus išpūtinėtų į šonus dažų dėmė gali priminti skrendantį paukštį ir pan. - Palaikyti unikalų vaiko gebėjimą vaizdu išreikšti jutiminę patirtį (garsų, kvapų, skonio ir kt.). - Suteikti galimybę vaikams kurti ornamentus, vaizdus, dekoruoti audinius, daiktus grafiniais ženklais ir simboliais (skaičiais, raidėmis). Paskatinti sukurti savo inicialais išgražintą asmeninę kortelę, atviruką, paveikslėlį.

		Skirtingiems sumanymams įgyvendinti dažniausiai tikslingai pasirenka dailės priemonės ir technikas. Eksperimentuoja sudėtingesnėmis dailės technikomis, skaitmeninio piešimo ir kitomis kompiuterinėmis technologijomis. 	• Eksperimentuoti ir atidžiau įsižiūrėti į įvairių medžiagų ir technikų teikiamas galimybes (pvz., priešingose stalo pusėse sėdintys vaikai lėtai rankomis brauko ant jo esančius dažus, stebėti jų maišymąsi, atsiradusius atsitiktinius raštus ir vaizdus. Padaryti vaikams patikusių fragmentų atspaudus. • Sudaryti galimybę netikėčiausiais būdais pažinti dailės medžiagų galimybes: atliekant eksperimentą „Sprogstančios spalvos“ (naudojant maistinius dažus, pieną ir skystą muilą), piešiant stiklo kamuoliukais, bandant spalvų maišymąsi per nutiestus tarp spalvoto vandens indelių popierinio rankšluosčio tiltus, mėgaujantis ebru (tapyba ant vandens) ir t. t. • Jeigu grupė ar darželis turi kompiuterį, šviesos stalą, fotoaparata, grafoprojektorių, multimediją, interaktyvią lentą, tereikia padrąsinti vaikus įvairiapusei kūrybinei raiškai, kūrybai skaitmeninėmis priemonėmis (programomis Paint, Paintbrush, Corel, Photoshop ir kt.). Kaupti elektroninius arba popierinius vaikų kūrybos albumus (kompiuterinius piešinius, sukurtų kompozicijų nuotraukas ir kt.
	7–asis žingsnis	Muzika ✓ Klausosi kompozitorių ir liaudiškos muzikos kūrinių. Įvardija kai kuriuos klausytų kūrinių autorius ir atpažįsta liaudiškos muzikos kūrinius. Tyrinėja melodijos judėjimo kryptį, dermę, atlikimo rūšis. ✓ Išraiškingai, skambiu, natūraliu balsu dainuoja dainas a cappella ar su instrumentiniu pritarimu. Dainuoja oktavos ribose solo, ansamblyje ir su visa grupe. Tyrinėja balso skambėjimo ypatumus dainuodami su žodžiais ir be jų, žaisdami įvairius žaidimus. ✓ Noriai, džiugiai groja ir improvizuoja daiktais iš gamtos (akmenukais, lazdelėmis, kriauklelėmis, kankorėžiais, riešutais ir kt.), savos gamybos vaikiškais muzikos instrumentais. Groja ritmiškai, aiškiai, taisyklingai sėdi, laiko instrumentą (būgnelį, trikampį, molio švilpynę ir kt.) ir pritaria dainoms, šokiams, rateliams, muzikiniams žaidimams. ✓ Kuria ritmus ir melodijas dainoms, improvizuoja muzikos instrumentais pagal savo sugalvotą ar suaugusiojo pasiūlytą temą. Šokis	

	✓ Žaisdamas šokamuosius žaidimus, šokdamas ratelius, natūralių judesių autorinius šokius savitai reiškia nuotaikas. ✓ Kuria natūralių judesių trumpą šokį, reaguodamas į muziką, perteikdamas trumpą siužetą ar pasirinktą nuotaiką, išreikšdamas šokio elementus (erdvę, laiką ir energiją). Vaidyba ✓ Kurdamas lėlių, dramos vaidinimus pagal girdėtą pasaką, pasiūlytą meninę ar ugdomąją situaciją, bendradarbiauja su kitu vaidinimo veikėju. Improvizuoja dialogą, nuoseklią veiksmų seką, laisvai, su pasitikėjimu atskleidžia veikėjų norus, emocines būsenas. Naudoja charakteringas balso intonacijas, judesius, aprangos detales, prireikus – menamus ar tikrus reikmenis, dekoracijas. Žaidžia muzikinius žaidimus ir ratelius, vaizduodamas veikėjų bendravimo sceneles. Vizualinė raiška ✓ Drąsiai įgyvendina savo kūrybinius sumanymus. Numato galimą sumanymo realizavimo seką bei rezultatą. Įvairiai varijuodamas spalvų, linijų bei formų junginiais ir deriniais, išryškindamas detales pasakoja apie patirtus išgyvenimus, matytus objektus, įsivaizduojamus įvykius, istorijas. Kurdamas bendrus darbus bando derinti savo sumanymus ir veiksmus su kitais. ✓ Kūrybiškai panaudoja tradicines ir netradicines medžiagas, priemones, technikas sumanymui įgyvendinti. Bando kurti naudodamasis skaitmeninio piešimo ar kitomis kompiuterinėmis programomis, skaitmeninėmis priemonėmis.
--	---

Ženkla, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:
✓ vengia dalyvauti veikloje, kai yra derinamas klausymasis ir judesys (pvz., šokis); ✓ atlieka netikslius judesius, kai reikia klausyti muzikos ir ritmiškai ploti; ✓ nemėgsta klausytis pasakojimų, pasakėlių; ✓ negali atpasakoti girdėtų pasakojimų; ✓ nepajėgia pakartoti demonstruojamų judesių; ✓ nesiseka piešti aplinkos daiktų, kopijuoti, jungti taškelius, žaisti su spalvinimo knygelėmis; ✓ nesidomi paveikslėliais knygelėse; ✓ piešdami, lipdydami, aplikuodami, daro netikslius judesius pirštais, darbeliai nuolat ištepti, suglamžyti; ✓ sunkiai pataiko įdėti objektą į reikiamą vietą, varstyti raištelius, tiksliai sujungti dalis ir kt.; ✓ netiksliai gestikuliuoja rankytėmis šokio, žaidimo metu ir pan.; ✓ neigiamai reaguoja (dengiasi ausis, rėkia, slepiasi) į tam tikrus garsus (aukštus, žemus ir kt.); ✓ neigiamai reaguoja š tam tikras spalvas; ✓ „įklimpa“ į vieną meninės raiškos būdą (piešia vienodas formas, naudoja tą pačią spalvą).

KURIANTIS		4.5.2. Estetinis suvokimas	
		Vertybinių nuostata. Domisi, gėrįsi, grožisi aplinka, meno kūriniais, menine veikla.	
		Esminis gebėjimas. Pastebi ir žavisi aplinkos grožiu, meno kūriniais, džiaugiasi savo ir kitų kūryba, jaučia, suvokia ir apibūdina kai kuriuos muzikos, šokio, vaidybos, vizualaus meno estetikos ypatumus, reiškia savo estetinius potyrius, dalijasi išgyvenimais, įspūdžiais.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
	1-asis žingsnis	Susidomi, trumpam sutelkia dėmesį bei rodo pasitenkinimą (krykštauja, siekia paliesti rankomis), kai yra emociškai kalbinamas suaugusiojo, kai mato ryškius, gražių formų daiktus, spalvingus paveikslėlius, žaislus, girdi ritmiškus muzikos ir kitus garsus, mato šokio judesius. 	• Kurti muzikinę aplinką, kurioje vaikas turėtų galimybę klausytis įvairių garsų ir malonių, švelnių melodijų, atliekamų balsu ar muzikos instrumentais. • Emocionaliai kalbėtis, žaidinti, bendrauti, kad vaikas girdėtų intonacijomis ir jautų veiksmais reiškiamas emocijas. • Suteikti vaikui galimybę sureaguoti savo tempu, t. y. palaukti tiek laiko, kiek reikia vaikui, o ne kiek atrodo tinkama auklėtojų. • Būti šalia vaiko, kartu su juo džiūgauti, padrąsinti jo bandymus, pamokyti, kaip paimti ir rankoje išlaikyti piešimo priemonę. • Kurti jaukią, gražią aplinką, kurioje vaikų akių lygyje būtų išdėstyti gražūs daiktai, vaikams prieinami žaislai, paveikslėliai, nuotraukos.

	2-asis žingsnis	Skirtingai reaguoja girdėdamas besikeičiančių intonacijų suaugusiojo kalbinimą, muzikos garsus, matydamas gražius gamtos bei aplinkos daiktus ar vaizdus, spalvingas knygių iliustracijas, šokančius ir vaidinančius vaikus ar suaugusiuosius. Intuityviai mėgdžioja tai, kas jam patinka. 	• Dainuoti vaikui, klausytis įvairios nuotaikos dainų, kontrastingos nuotaikos muzikos kūrinų, skatinti teigiamas, džiugias emocijas ir slopinti neigiamų emocijų proveržius. • Leisti vaikams stebėti šokį gulint ar sėdint ant grindų, kad jie galėtų keisti pozą ir laisvai kūnu reaguoti į stebimo šokio sukeltus įspūdžius. • Kartu su vaiku žaisti ir išraiškingai rodyti, kaip galima veikti, tarytum žaislas ar stalo teatro lėlė būtų gyva. Gąsdinimo, pasibaisėjimo emocijas reikšti sąlygiškais mimikomis ir intonacijomis, leidžiant vaikams pajusti ir suprasti, kad taip elgiamasi ne iš tikrųjų, o tyčia. • Išdėlioti piešinius vaikui matomoje vietoje, kad jis galėtų prieiti ir vėl į juos pasižiūrėti. Pagirti, pasikalbėti apie jo kūrinėlį. Suteikti vaikui galimybę pažinti ir išbandyti įvairias dailės medžiagas ir priemones. • Sudaryti galimybes vaikui matyti gražius gamtos, aplinkos vaizdus, spalvingas knygeles, dailės kūrinius.
4-6 metai	3-iasis žingsnis	Atpažįsta (suklūsta, rodo) kai kuriuos jau girdėtus muzikos kūrinius, matytus šokius, ratelius, vaidinimo veikėjus, dailės kūrinius.	• Duoti klausytis įvairios nuotaikos muzikos kūrinų, kad vaikas juos įsimintų ir vėliau juos kartu aptarti. • Pažiūrėjus drauge šokį, užduoti mąstymą skatinančius klausimus, pvz., „Ką matėte?“ „Kodėl tau atrodo, kad ragana buvo pikta?“ • Kartu su vaikais žiūrėti lėlių ir dramos vaidinimus, klausytis jų įrašų. Užduodant klausimus (pvz., Kas čia?“) skatinti atpažinti vaizduojamą pasaką. • Skatinti pasakoti apie savo ar kitų piešinį, aplinkoje pamatytus paveikslus ar knygių iliustracijas. Nestabdyti vaiko, jei jis su savo kūrybos darbeliu ima žaisti, bėgioti, ką nors vaizduoti judesiais, tai padės vaikui turtinti vaizduotę ir skatinti kūrybinės saviraiškos poreikį.

	Emocingai reaguoja girdėdamas darnų garsų, intonacijų, žodžių sąskambį, žiūrindamas savo ir kitų piešinėlius, spalvingas knygečių iliustracijas, žaislus, džiaugdamasis savo puošnia apranga. 	• Džiuginti vaikus ir padėti jiems kaupti muzikinius įspūdžius, skatinti atidžiai klausytis muzikos, ja gėrėtis. • Kadangi vaikai nuo gausių ryškių įspūdžių greit pavargsta, reikėtų stebėti trumpą vaidinimą (daug kartų tą patį). • Stebėti vaiką tomis akimirkomis, kai jis grožisi, džiaugiasi gamtos ir kitos aplinkos daiktais reiškiniiais, žaislais, savo išvaizda. Tinkamu momentu jį pakalbinti, paklausti, kas jam gražu.
	Paklaustas pasako, ar patiko muzikos kūrinėlis, dainelė, šokis, vaidinimas, dailės darbelis. 	• Pritarti vaiko komentarams, papildyti jo vertinimą kitais žodžiais. • Pasidomėti, ar vaikui patiko vaidinimas. Nuraminti, jei vaikas bijo, jog vilkas gali ateiti ir į jo namus. • Akcentuoti, jog teatre viskas vyksta ne iš tikrųjų, o taip yra sugalvota, pramanyta, sužaista. • Vaikams prieinamoje vietoje, jų akių lygyje, padėti profesionaliosios dailės, tautodailės kūrinių bei meniškų taikomosios dailės dirbinių, kad retkarčiais juos būtų galima apžiūrėti, pasikalbėti apie juos.
4-asis žingsnis	Džiaugiasi menine veikla, nori dainuoti, šokti, vaidinti, pasipuošti, gražiai atrodyti.	• Sudaryti galimybes vaikams dalyvauti muzikinėje veikloje ir daželyje vykstančiuose renginiuose. • Atkreipti dėmesį, kai vaikas sako, kad nori gražiai ką nors daryti, palaikyti jo norą, pasidžiaugti, pagirti. • Paprašyti vaiko pasakyti ir parodyti, kaip jis būtų ką nors daręs. • Įsiklausyti į vaiko klausimus ir, jei vaikas pats nepaaiškina, prieš vaidinimą trumpai papasakoti, apie ką bus vaidinama. Atkreipti vaiko dėmesį į pabaigą, paklausti, kokia ji – laiminga ar liūdna? • Padėti pajusti vaizdo, nuotaikų pasikeitimus keičiantis linijai, formai bei spalvai. Pasikalbėti, kokius potyrius pavyko papasakoti piešiniu,

		naudojant vienokias ar kitokias dailės raiškos priemones, paklausti, kaip jam gražiau.
	Keliais žodžiais ar sakiniiais pasako savo įspūdžius apie klausytą muziką, dainelę, eilėraštį, pasaką, matytą šokį, vaidinimą, dailės kūrinį, knygelių iliustracijas, gamtos ir aplinkos daiktus ir reiškinius, pastebi ir apibūdina kai kurias jų detales. Reaguoja į kitų nuomonę. 	• Skatinti klausant, apžiūrint meno kūrinius kalbėti apie savo ir kitų darbelius: kodėl patinka, kuris gražesnis, kuris linksmiausias, kokių spalvų ar formų, kurį norėtum dar išgirsti, pamatyti, kodėl? • Pažiūrėjus šokį, aptarti, atsakyti į klausimus: „Kaip? Kodėl?“ • Kalbėtis su vaiku apie spalvas paletėje, kurios spalvos jiems atrodo linksmos arba liūdnos, tyrinėti spalvų maišymosi efektus. • Stebėti, kad vertindami neįskaudintų vieni kitų. Dažniau atkreipti vaikų dėmesį į tai, kas gražu, gera, nei į tai, kas kelia pasibjaurėjimą, pasipiktinimą. • Padėti vaikui ugdytis pasitikėjimą savimi, pritarti, padrąsinti tęsti savo kūrybą.

	5-asis žingsnis Mėgaujasi muzikavimu, šokiu, vaidyba, dailės veikla. Rodo pasitenkinimą bendra veikla ir kūryba, gėrasi savo ir kitų menine veikla, geru elgesiu, darbais. Grožisi gamtos spalvomis, formomis, garsais.		• Paprastai ir vaikams suprantamai atskleisti muzikos kūrinį grožį. • Skatinti vaikus savo žaidimuose vaidinti muzikantus, šokėjus, dainininkus, vaizduojant, kad jie yra scenoje, dainuoja su mikrofonu ar groja muzikos instrumentu. • Kartu su vaikais žiūrėti lėlių ir dramos vaidinimus, klausytis vaidinimų įrašų, žiūrėti animacinius filmukus. Sudaryti sąlygas vaikams dalyvauti ar stebėti įvairius muzikinius, vaidybinius renginius. • Skatinti stebėti menininkų kūrybos procesą bei patiems kartu kurti, nes estetinį suvokimą ir jautrumą vaikas geriausiai ugdosi veikdamas, kurdamas, apie tai kalbėdamas, aiškindamas. • Sudominti vaikus patrauklia ir malonia veikla paties auklėtojo ir kitų kūrybos pavyzdžiais. Išklausti vaiką ir pačiam pasakoti apie savo kūrybinius sumanymus. Diskutuoti, ką dailininkas norėjo pasakyti: – Užsimerk ir pasakyk ką, jautei žiūrėdamas į šį paveikslą? – Ką dailininkas galvojo tapydamas šį paveikslą? • Gamta yra pats stipriausias estetinio ugdymo šaltinis, todėl reikėtų skatinti vaikus įvairiausiais būdais pamatyti, pajusti kasdien atsiveriantį vis naują grožį. • Nuolat ugdyti vaikų estetinį skonį, atkreipiant dėmesį į kasdien vaiko aplinkoje esančius daiktus, drabužių puošybą, kitų bei pačių vaikų sukurtą tvarkingą ir gražią aplinką.
	Pastebi kai kuriuos meninės kūrybos proceso ypatumus (siužetą, veikėjų bruožus, nuotaiką, spalvas, veiksmus). Pasako, kaip jautėsi ir ką patyrė dainuodamas, šokdamas, vaidindamas piešdamas.		• Skatinti vaikus domėtis muzika ir jos išraiškos priemonėmis, aptarti turinį, nuotaiką ir muzikos instrumentų tembras. • Sugalvoti įvairių būdų, kaip padėti vaikui suvokti ir papasakoti matyto kūrinio siužetą: žiūrėti pasakojimo videoįrašą, klausytis ausinėmis audio įrašo, pasakoti draugui „telefonu“ ir

		kt. • Kartu su vaikais žiūrėti lėlių ir dramos vaidinimus, klausytis vaidinimų įrašų, žiūrėti animacinius filmukus. Sudaryti sąlygas vaikams dalyvauti ar stebėti įvairius muzikinius, vaidybinius renginius. • Sudaryti galimybę vaikams stebėti vaizduojamosios (tapybos, grafikos, skulptūros) ir taikomosios – dekoratyvinės (keramikos, tekstilės, odos, amatų, liaudies meistrų dirbinių ir kt.) dailės kūrinius, reprodukcijas ir kt. ugdymo įstaigoje, parodose, galerijose, mugėse, šventėse, tradiciniuose renginiuose.
		Dalijasi įspūdžiais po koncertų, spektaklių, parodų, renginių lankymo. Pasako savo nuomonę apie muzikos kūrinių, dainelę, šokį, vaidinimą, dailės darbelį, aplinką, drabužį, tautodailės ornamentais papuoštus daiktus. • Sukurti situacijų, kad vaikas galėtų meno kūrinius, savo ir kitų meninę veiklą vertinti savaip lygindamas. • Paskatinti kiekvieną išsakyti savo nuomonę. Paklausti kaip dar kitaip galėtų apie muziką, šokį, vaidinimą pasakyti, ką dar tai galėtų reikšti ir pan. • Kasdienėje veikloje suteikti galimybę suprasti ir pajusti, kad tiesa, gėris ir grožis visada teikia džiaugsmą ir pasitenkinimą. • Prašyti papasakoti apie savo dailės kūrinius, pateikti į meninius sprendimus orientuotų klausimų, pvz.: „Kuriame piešinyje geriausiai pavyko pavaizduoti išvyką į zoologijos sodą?“ „Kuriame piešinyje pavyko nupiešti tamsiai arba šviesiai žalią eglutę?“ „Kodėl tau taip patinka nupiešta karalaitė?“.
	6-asis žingsnis	Stengiasi kuo gražiau šokti, vaidinti, deklamuoti, dainuoti, groti, piešti, konstruoti. Gėrisi ir grožisi savo menine kūryba. • Sudaryti sąlygas vaikams dalyvauti ar stebėti kuo daugiau ir įvairesnių muzikinių, vaidybinių renginių, koncertų, lankytis parodose, muziejuose, teatre, miesto šventėse, mugėse, cirke ir kitur. • Pasikalbėti apie patirtus įspūdžius, pasidalyti savo mintimis, emocijomis, pasidžiaugti pastebėtu grožiu. Užduoti atvirų klausimų: – Ką pajutai? – Kas įsiminė? – Kas patiko?

			– Ko reikia, kad vaidinimas, šokis ar piešinys būtų gražus, išpūdingas? • Žiūrėti lėlių ir dramos vaidinimų, klausytis jų įrašų, žiūrėti animacinių filmukų. Skatinti pastebėti subtilesnes veikėjų kalbos intonacijų, poelgių, veiksmų, kostiumų, lydinčios muzikos, dekoracijų detales. Vaiko apibūdinimus, pvz., „Kiškis greitai bėgo“, vaizdingai papildyti: „Taip, jis skuodė kaip įkirstas.“ (Pasiaiškinti, ką reiškia „kaip įkirstas“). Paskatinti pavaizduoti, kaip kiškis bėga „kaip įkirstas“. • Sudaryti galimybę vaikui, kitiems girdint ir matant, pasidžiaugti savo ir kitų kūryba bei kasdiene veikla. Demonstruoti jo kūrinius, visų vaikų arba autorines parodėles, sudaryti individualius albumus arba kaupti skenuotų kūrinių elektroninius variantus, juos retkarčiais persiųsti tėveliams, kad vaikas girdėtų ir jų pagyrimą ir atsiliepimus. • Palaikyti ir skatinti vaiko norą siekti grožio, pagirti už jo pastangas, parodyti kitiems, užrašyti vaiko pasakojimą ir prisegti prie demonstruojamo darbėlio, kad pamatytų, kad jo noras siekti grožio yra pastebėtas ir vertinamas.
		Pastebi papuoštą aplinką, meno kūrinius ir pasako, kas jam gražu. Palankiai vertina savo ir kitų kūrybinę veiklą, pasako vieną kitą argumentą, kodėl gražu.	• Skatinti vaikus aptarti stebėtą ar klausytą meno kūrinių, pagrįsti savo nuomonę, atsakant į klausimą, kodėl patiko ar nepatiko. Jei vienas vaikas sako, kad jam patiko, klausti, ar yra tokių, kuriems nepatiko, leidžiant suprasti, kad visokios nuomonės yra svarbios. Pratinti pastebėti ir atskirti kičą nuo tikrojo meno. • Skatinti geranoriškai vertinti kitų saviraiškos ir kūrybos bandymus, išsakyti savo ir kitų nuomonę. Paprašyti pakomentuoti, kurie kūriniai kelia estetinį pasigėrėjimą ir kurie atgraso.

			• Sudaryti sąlygas suprasti aplinkos grožio svarbą ir jį vertinti. Patiems dalyvauti jį puoselėjant: nelaužyti medelių, neskriausti gyvūnėlių, dalyvauti medelių sodinimo akcijose, atskrendančių paukščių sutiktuose ir kt. Gėrėtis gerai atliktu darbu, išsakyti nuomonę apie prastą. • Pastebėti, pagauti momentą, kada vaikas kuo nors gėrėsi, džiaugiasi, pritarti jam, pa - diskutuoti, kodėl taip reikėtų elgtis, kaip kiti jaučiasi, kai mato kitą netinkamai besielgiantį, kokį elgesį pavadintų gražiu ir kt. Pratinti gražiai elgtis viešose vietose (teatre, koncerte, parodoje, prekybos centre). • Skatinti suprasti ir atskirti, kokia išvaizda gali būti pavadinta gražia, akcentuojant tai, ką patys gali padaryti, kad atrodytų gražiai. Siekiant, jog vaikas ugdytųsi gebėjimą pamatyti bei tinkamai vertinti savo ir kitų išorės grožį. • Per pasivaikščiojimus lauke ar darželio aplinkoje paskatinti stabtelėti ir įsižiūrėti į detales, atrasti gražius daiktus, gamtos ar miesto vaizdus. Jei grupė turi fotoaparata, fotografuoti ir, jei yra galimybė, kaupti atspausdintus arba elektroninius vaizdus, peržiūrėti naudojant multimediją. Džiaugtis pastabumu, gražiais užfiksuotais vaizdais. • Su grožiu susijusius dalykus įtraukti į kasdienės veiklos pokalbius ir veiklą, atkreipti vaikų dėmesį, diskutuoti, kas gražu ir negražu, išnaudoti visas galimybes vaiko estetinėms vertybėms puoselėti.
		Pasakoja išpūdžius apie muzikos, vaidinimo, šokio siužetą, matytus dailės, tautodailės kūrinius, vaizduojamus įvykius, veikėjus, nuotaiką, kilusius	• Dažnai klausytis įvairių muzikos kūrinių (dainų, šokių, simfoninės muzikos, operos ar baleto ištraukų), paskatinti vaikus susikaupti, išklausius savo mintimis pasidalyti su pedagogu ir draugais. Už - duoti

	vaizdinius. Plačiau papasakoja, ką sukūrė, kaip pats bei kiti dainavo, grojo, šoko, vaidino, piešė. 	• klausimų apie skambėjusią muziką, atlikėjus. • Skatinti aptarti stebėtą šokį, atkreipti dėmesį į šokėjų judesius, kostiumus, šoko muziką ir pan. Skatinti reikšti įvairią nuomonę leidžiant suprasti, kad visokia nuomonė yra priimtina. • Pasamprotauti, ką teatre veikia aktorius, suteikti galimybę pasikalbėti, užduoti jiems klausimų apie teatrą. • Kalbėtis vaikui suprantama kalba apie vizualaus meno kūrinius ir jų kūrybos raiškos priemones – kompoziciją, spalvą, formą, siluetą, proporcijas, padėtį erdvėje ir plokštumoje. • Paskatinti realizuoti kilusius sumanymus čia ir dabar, nes praktinė patirtis teikia daugiausia peno estetiniam suvokimui ir jausenai. • Stebėti ir padėti vaikams realizuoti kilusius sumanymus: suteikti pakankamai laiko, parūpinti drabužių ir kitos atributikos, reikalui esant įsiliesti į vaidinimą ar žaidimą. • Diskutuoti ieškant vienokių ar kitokių meninių sprendimų, pvz., kuriuose piešinėliuose yra tamsiai, kuriuose – šviesiai mėlyna spalva, kas piešinėliuose pavaizduota arti, o kas – toli, kodėl taip atrodo
	7–asis žingsnis	✓ Nori matyti ir kurti grožį aplinkoje, kūrybinėje ir kasdienėje veikloje. ✓ Atpažįsta ir pasakoja apie muzikoje, šokyje, vaidinime, vizualiajame mene vaizduojamus gamtos, aplinkos, žmonių gyvenimo įvykius, objektus. ✓ Išsako samprotavimus apie muzikos, vaidinimo, šokio, dailės, tautodailės kūrinių siužetą, vaizduojamų įvykių kaitą, veikėjams būdingus bruožus, kilusius vaizdinius, potyrius. ✓ Pastebi, kas gražu, ir stengiasi tai panaudoti savo meninėje raiškoje. ✓ Pasakoja, aiškina, ką pats sukūrė, kaip kūrė. Pasako, kurių kūrinių malonu klausyti ir žiūrėti, o kurių nesinori klausyti, nemalonu žiūrėti. Reiškia savo nuomonę, kodėl gražu. ✓ Domisi kitų kūrybinėmis idėjomis, sumanymais, geranoriškai juos komentuoja.

Ženklai, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:

- ✓ nesidžiaugia savo ir draugų dailės kūrinėliais, darbeliais; –
- ✓ nesistebi malonius garsus skleidžiančiais instrumentais, neįprastais šviesos šaltiniais;
- ✓ nepastebi grupėje (namie) atsiradusio naujo gražaus daikto;
- ✓ nemėgsta puošti grupės ar savo kambario;
- ✓ neturi mėgstamos dainelės, spalvos, pan.;
- ✓ nekreipia dėmesio į tai, kaip apsirengęs, ar drabužėliai švarūs, gražūs (vaikų supratimu); retai kalboje vartoja estetiškas sąvokas „gražu“, „patinka“ ir pan.

4.6. Sėkmingai besiuogdantis vaikas

SĖKMINGAI BESIUGDANTIS		4.6.1. Iniciatyvus ir atkaklus	
		Vertybinė nuostata. Didžiuojasi savimi ir didėjančiais savo gebėjimais.	
		Esminis gebėjimas. Savo iniciatyva pagal pomėgius pasirenka veiklą, ilgam įsitraukia ir ją plėtoja, geba pratęsti veiklą po tam tikro laiko tarpo, kreipiasi į suaugusiųjų pagalbą, kai pats nepajėgia susidoroti su kilusiais sunkumais.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
0 – 3 metai	1-asis žingsnis	Pats juda (šliaužia, ropoja, eina) jį sudominusių žaislų, daiktų link. Trumpam sutelkia žvilgsnį, seka judantį daiktą akimis, klausosi, atlieka tikslingus judesius, veiksmus su daiktais.	Pastebėti vaiko rodomą iniciatyvą ir ją palaikyti. Stebėti ir pasidžiaugti vaiko daug kartų kartojamais veiksmais, rodančiais jo atkaklumą.
		Šypsodamasis, žvelgdamas į akis, čiauškdamas, duodamas žaislą kitam skatina su juo žaisti; išreiškdamas norus parodo „taip“ arba „ne“.	- Priimti vaiko siūlomus žaidimus. Žaisti žaidimus su vaiku tol, kol jis to nori. - Siūlyti žaisti smulkiajai motorikai skirtus žaidimus, reikalaujančius dėmesio, atkaklumo (pvz., sukaišioti detales į atitinkamas ertmes ir kt.).
	2-asis žingsnis	Pats pasirenka daiktus, su jais žaidžia, daug kartų atkakliai bando atlikti naują veiksmą, kartoja tai, kas pavyko. Judesį, veiksmą ar garsą gali pakartoti tuoj pat, po kelių valandų, dienų, todėl savarankiškai modeliuoja kelis judesius ar veiksmus į vieną seką. Trumpam atitraukus dėmesį vėl sugrįžta prie ankstesnės veiklos.	Pabūti greta vaiko, kai jis mokosi naujų veiksmų – tai stiprina jo atkaklumą, skatina tęsti bandymus. Neskubėti padėti vaikui – paties atliktas veiksmas turi didesnę poveikį jo raidai.
		Pats noriai mokosi iš tų, su kuriais jaučiasi saugus. 	Žaisti, ką nors veikti vaikų akivaizdoje, kad mažyliai galėtų stebėti atskirus veiksmus, procesą.

		Veiksmais ir atskirais žodžiais reiškia norus, veda suaugusįjį prie dominančių daiktų. Protestuoja, reiškia nepasitenkinimą, negalėdamas įveikti kliūtis. 	• Kantriai padėti vaikui mokytis, kai jis rodo iniciatyvą, domisi naujais veiksmais. • Padėti vaikui įveikti kliūtis, jei po daugelio bandymų jam nepavyksta atlikti norimo veiksmo.
3-iasis žingsnis	Nuolat energingai žaidžia, ką nors veikia, laisvai juda erdvėje, pats keičia veiklą, pasirenka vieną iš kelių daiktų, sugalvoja būdus, kaip pasiekti neprieinamą norimą daiktą.	• Pasirūpinti saugia aplinka grupėje ir lauke. Auklėtoji pačiam žaisti įvairius sensorinius žaidimus vaikų akivaizdoje, kad jie galėtų jį stebėti ir mėgdžioti, taip mokydami naujų veiksmų. Skatinti vaikus pastatyti bokštelį, baigti sudėti dėlionę. • Siūlyti vaiko poreikius atitinkančių priemonių veiklai.	
	Mėgsta išbandyti suaugusiojo pasiūlytus naujus žaislus, žaidimus, neįprastą veiklą. 	• Nuolat praturtinti grupę kuo nors nauju, pasiūlyti vaikams naujų žaidimų • Neišleisti vaikų iš akių.	
	Ekspresyviai reiškia savo norus, sako „ne“.	• Kai tik įmanoma, palaikyti vaiko norus, patraukliai pasiūlyti jiems pakeisti neigiamą nuomonę.	
4-asis žingsnis	Dažniausiai pats pasirenka ir kurį laiką kryptingai plėtoja veiklą vienas ir su draugais.	• Palaikyti vaikų veiklos sumanymus, padėti juos išplėtoti, įgyvendinti.	
	Kviečiant, sudominant įsitraukia į suaugusiojo pasiūlytą veiklą jam, vaikų grupei ar visai vaikų grupei.	• Pasiūlyti vaikams veiklos dviese, grupelėje ar su visa grupe.	

4-6 metai			
		Susidūręs su kliūtimi arba nesėkme, bando ką nors daryti kitaip arba laukia suaugusiojo pagalbos. Siekia savarankiškumo, bet vis dar laukia suaugusiųjų paskatinimo, padrąsinimo.	Palaikyti vaikus, kurie bando iššūkį įveikti savarankiškai, neskubėti teikti pagalbos. Vaikams, kurie greit nusimena, meta veiklą, padėti surasti išeitį, sprendimus. Pastebėti ir palaikyti vaiko iniciatyvą atlikti nesudėtingus darbus: išplauti teptukus, plauti žaislus ir pan. Džiaugtis vaiko iniciatyva padėti kitam – ką nors paduoti, paaiškinti ar pagelbėti užsisiegti.
	5-asis žingsnis	Pats pasirenka ir ilgesnį laiką kryptingai plėtoja veiklą vienas ir su draugais.	Skatinti vaikus turiningiau išplėtoti jų pačių sumanymą.
		Lengviau pereina nuo paties pasirinktos veiklos prie suaugusiojo jam, vaikų grupei, visai vaikų grupei pasiūlytos veiklos. Suaugusiojo pasiūlytą veiklą atlieka susitelkęs, išradingai, savaip, savarankiškai.	Veiklą vaikams pasiūlyti tik kaip motyvuojančią idėją, kurią jie galėtų sukonkretinti ir savaip įgyvendinti. Nesiūlyti uždarų užduočių, kuriose auklėtojas nurodo vaikui visus veiklos atlikimo žingsnius.
		Ilgesnį laiką pats bando įveikti kliūtis savo veikloje, nepavykus kreipiasi pagalbos į suaugusįjį.	Pagalbą vaikui teikti ne ką nors darant už jį, bet keliant mąstyti skatinančius klausimus, pateikiant keletą alternatyvių pasiūlymų, skatinant bandyti daug kartų.
	6-asis žingsnis	Turiningai plėtoja paties pasirinktą veiklą, ją tęsia po dienos miego, kitą dieną, kelias dienas.	Sudaryti sąlygas grupėje vaikų sumanymus ir auklėtojo pasiūlytą veiklą plėtoti po keletą dienų, neardant vaikų susikurtos aplinkos, nebaigtų darbų.
		Susidomėjęs ilgesniam laikui išitraukia į suaugusiojo jam, vaikų grupei, visai vaikų grupei pasiūlytą veiklą, siūlo vaikams ir suaugusiajam išitraukti į jo paties sugalvotą veiklą.	Pasiūlyti vaikams įdomios veiklos idėjų, sumanymų vaikų grupelių veiklai. Pastebėti vaiko sumanymus, juos palaikyti, padėti išplėtoti.

			
		Savarankiškai bando įveikti kliūtis savo veikloje, nepasisėkus bando įtraukti bendraamžius ir tik po to kreipiasi į suaugusįjį. 	• Skatinti vaikus pabaigti pradėtus darbus, padėti vienas kitam įveikti problemas. Siūlyti vaikams kruopštumo, susikaupimo reikalaujančių darbų, pvz.: įverti siūlą, įsiūti sagą, prisukti veržlę ir pan.
	7–asis žingsnis	✓ Nusiteikęs pradėti, siūlyti naują veiklą, ją užbaigti, užmegzti naują draugystę, naują kontaktą su suaugusiais. ✓ Savo iniciatyva pagal savo pomėgius, interesus pasirenka veiklą, ilgam įsitraukia, ją plėtoja. ✓ Nuo pradžios iki pabaigos gali atlikti ir nepatrauklią veiklą. ✓ Palankiai priima iššūkius, bando pats įveikti kliūtis. ✓ Kreipiasi į suaugusįjį pagalbos, kai pats nepajėgia susidoroti su kilusiais sunkumais.	

Ženkla, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:
✓ mažai arba visai nesidomi naujais daiktais, netyrinėja aplinkos; ✓ neklausinėja; ✓ pernelyg „įstringa“ toje pačioje veikloje; ✓ negeba savarankiškai susirasti veiklos; ✓ su kai kuriais daiktais atlieka įkyrius, neadekvačius veiksmus; ✓ negeba savarankiškai planuoti veiklos; ✓ negeba perkelti turimų įgūdžių į naujas situacijas.

SĖKMINGAI BESIUGDANTIS		4.6.2. Tyrinėjimas	
		Vertybinė nuostata. Didžiuojasi savimi ir didėjančiais savo gebėjimais.	
		Esminis gebėjimas. Savo iniciatyva pagal pomėgius pasirenka veiklą, ilgam įsitraukia ir ją plėtoja, geba pratęsti veiklą po tam tikro laiko tarpo, kreipiasi į suaugusįjį pagalbos, kai pats nepajėgia susidoroti su kilusiais sunkumais.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
	1-asis žingsnis	Pats juda (šliaužia, ropoja, eina) jį sudominusių žaislų, daiktų link. Trumpam sutelkia žvilgsnį, seka judantį daiktą akimis, klausosi, atlieka tikslingus judesius, veiksmus su daiktais.	- Pastebėti vaiko rodomą iniciatyvą ir ją palaikyti. - Stebėti ir pasidžiaugti vaiko daug kartų kartojamais veiksmais, rodančiais jo atkaklumą.
		Šypsodamasis, žvelgdamas į akis, čiauškdamas, duodamas žaislą kitam skatina su juo žaisti; išreiškdamas norus parodo „taip“ arba „ne“.	- Priimti vaiko siūlomus žaidimus. Žaisti žaidimus su vaiku tol, kol jis to nori. - Siūlyti žaisti smulkiajai motorikai skirtus žaidimus, reikalaujančius dėmesio, atkaklumo (pvz., sukaišioti detales į atitinkamas ertmes ir kt.).

0 – 3 metai	2-asis žingsnis	Pats pasirenka daiktus, su jais žaidžia, daug kartų atkakliai bando atlikti naują veiksmą, kartoja tai, kas pavyko. Judesį, veiksmą ar garsą gali pakartoti tuoj pat, po kelių valandų, dienų, todėl savarankiškai modeliuoja kelis judesius ar veiksmus į vieną seką. Trumpam atitraukus dėmesį vėl sugrįžta prie ankstesnės veiklos.	Pabūti greta vaiko, kai jis mokosi naujų veiksmų – tai stiprina jo atkaklumą, skatina tęsti bandymus. Neskubėti padėti vaikui – paties atliktas veiksmas turi didesnę poveikį jo raidai.
		Pats noriai mokosi iš tų, su kuriais jaučiasi saugus.	Žaisti, ką nors veikti vaikų akivaizdoje, kad mažyliai galėtų stebėti atskirus veiksmus, procesą.
		Veiksmams ir atskirais žodžiais reiškia norus, veda suaugusįjį prie dominančių daiktų. Protestuoja, reiškia nepasitenkinimą, negalėdamas įveikti kliūties.	- Kantriai padėti vaikui mokytis, kai jis rodo iniciatyvą, domisi naujais veiksmams. - Padėti vaikui įveikti kliūtis, jei po daugelio bandymų jam nepavyksta atlikti norimo veiksmo.
	3-iasis žingsnis	Nuolat energingai žaidžia, ką nors veikia, laisvai juda erdvėje, pats keičia veiklą, pasirenka vieną iš kelių daiktų, sugalvoja būdus, kaip pasiekti neprieinamą norimą daiktą.	- Pasirūpinti saugia aplinka grupėje, lauke. Auklėtoju pačiam žaisti įvairius sensorinius žaidimus vaikų akivaizdoje, kad jie galėtų jį stebėti ir mėgdžioti, taip mokydami naujų veiksmų. Skatinti vaikus pastatyti bokštelį, baigti sudėti dėlionę. - Siūlyti vaiko poreikius atitinkančių priemonių veiklai.
		Mėgsta išbandyti suaugusiojo pasiūlytus naujus žaislus, žaidimus, neįprastą veiklą.	- Nuolat praturtinti grupę kuo nors nauju, pasiūlyti vaikams naujų žaidimų. - Neišleisti vaikų iš akių.
		Ekspresyviai reiškia savo norus, sako „ne“.	Kai tik įmanoma, palaikyti vaiko norus, patraukliai pasiūlyti jiems pakeisti neigiamą nuomonę.
	4-asis žingsnis	Dažniausiai pats pasirenka ir kurį laiką kryptingai plėtoja veiklą vienas ir su draugais.	Palaikyti vaikų veiklos sumanymus, padėti juos išplėtoti, įgyvendinti.

4-6 metai		Kviečiant, sudominant įsitraukia į suaugusiojo pasiūlytą veiklą jam, vaikų grupei ar visai vaikų grupei.	Pasiūlyti vaikams veiklos dviese, grupelėje ar su visa grupe.
		Susidūręs su kliūtimi arba nesėkme, bando ką nors daryti kitaip arba laukia suaugusiojo pagalbos. Siekia savarankiškumo, bet vis dar laukia suaugusiųjų paskatinimo, padrąsinimo. 	Palaikyti vaikus, kurie bando iššūkį įveikti savarankiškai, neskubėti teikti pagalbos. Vaikams, kurie greit nusimena, meta veiklą, padėti surasti išeitį, sprendimus. Pastebėti ir palaikyti vaiko iniciatyvą atlikti nesudėtingus darbus: išplauti teptukus, plauti žaislus ir pan. Džiaugtis vaiko iniciatyva padėti kitam – ką nors paduoti, paaiškinti ar pagelbėti užsisegti.
	5-asis žingsnis	Pats pasirenka ir ilgesnį laiką kryptingai plėtoja veiklą vienas ir su draugais. Lengviau pereina nuo paties pasirinktos veiklos prie suaugusiojo jam, vaikų grupei, visai vaikų grupei pasiūlytos veiklos. Suaugusiojo pasiūlytą veiklą atlieka susitelkęs, išradingai, savaip, savarankiškai. Ilgesnį laiką pats bando įveikti kliūtis savo veikloje, nepavykus kreipiasi pagalbos į suaugusįjį.	- Skatinti vaikus turiningiau išplėtoti jų pačių sumanymą. - Veiklą vaikams pasiūlyti tik kaip motyvuojančią idėją, kurią jie galėtų sukonkretinti ir savaip įgyvendinti. Nesiūlyti uždavų užduočių, kuriose auklėtojas nurodo vaikui visus veiklos atlikimo žingsnius. - Pagalbą vaikui teikti ne ką nors darant už jį, bet keliant mąstyti skatinančius klausimus, pateikiant keletą alternatyvių pasiūlymų, skatinant bandyti daug kartų.
	6-asis žingsnis	Turiningai plėtoja paties pasirinktą veiklą, ją tęsia po dienos miego, kitą dieną, kelias dienas.	Sudaryti sąlygas grupėje vaikų sumanymus ir auklėtojo pasiūlytą veiklą plėtoti po keletą dienų, neardant vaikų susikurtos aplinkos, nebaigtų darbų.
		Susidomėjęs ilgesniam laikui įsitraukia į suaugusiojo jam, vaikų grupei, visai vaikų grupei pasiūlytą veiklą, siūlo vaikams ir suaugusiajam įsitraukti į jo paties sugalvotą veiklą.	Pasiūlyti vaikams įdomios veiklos idėjų, sumanymų vaikų grupelių veiklai. Pastebėti vaiko sumanymus, juos palaikyti, padėti išplėtoti.

	Savarankiškai bando įveikti kliūtis savo veikloje, nepasisekus bando įtraukti bendraamžius ir tik po to kreipiasi į suaugusįjį. 	• Skatinti vaikus pabaigti pradėtus darbus, padėti vienas kitam įveikti problemas. Siūlyti vaikams kruopštumo, susikaupimo reikalaujančių darbų, pvz.: įverti siūlą, įsiūti sagą, prisukti veržlę ir pan.
7-asis žingsnis	✓ Domisi gamtinės aplinkos tyrinėjimais (stebėjimais, bandymais). Siūlo idėjas, ką norėtų tyrinėti, išbandyti, pasirenka tai, kas labiausiai domina. ✓ Suaugusiojo padedamas numato, ką reikės atlikti, pasiūlo, kokias priemones ir kaip galima panaudoti tyrinėjant, stebi ar bando, aptaria ir daro išvadas. Tai, ką sužinojo tyrinėdamas, susieja su tuo, ką jau žinojo, išsako savo abejones ir ką dar norėtų sužinoti. ✓ Suaugusiojo padedamas atlieka paprastus artimiausios socialinės aplinkos, žmonių gyvenimo, darbo, kūrybos tyrinėjimus (stebi, klausia, nupiešia, nufotografuoja, ieško informacijos įvairiuose šaltiniuose). ✓ Tyrinėjimams naudoja skaitmenines technologijas (kompiuterį, mobilųjį telefoną, fotoaparata ir kt.). ✓ Tyrinėja susidomėjęs, atidžiai, stengiasi viską pastebėti. Samprotauja apie pastebėtas aplinkos objektų savybes, požymius, žmonių gyvenimo būdo bruožus, palygina, kritiškai vertina. ✓ Atskiria dalis nuo visumos, sujungia dalis į visumą, sudaro sekas, grupuoja, klasifikuoja. Projektuoja, modeliuoja. ✓ Tyrinėjimo rezultatus pavaizduoja piešiniu, nuotraukomis, nesudėtinga schema, pristato kitiems. Baigęs tyrinėjimą, aptaria, kaip pavyko viską atlikti, ką galima buvo daryti kitaip. ✓ Stebėdamas ar vykdydamas bandymą stengiasi viską atlikti tvarkingai, laikytis sutartų taisyklių. Paaiškina, kad gamtą ar socialinę aplinką tyrinėti reikia atsargiai, nežalojant, neniokojant, nurodo, ko reikia saugotis gamtoje (neragauti nepažįstamų vaisių, uogų, neimti į rankas vabzdžių ir t. t.), buityje, gatvėje.	

Ženkla, įspėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:	
✓	mažai arba visai nesidomi naujais daiktais, netyrinėja aplinkos;
✓	neklausinėja;
✓	pernelyg „įstringa“ toje pačioje veikloje;
✓	negeba savarankiškai susirasti veiklos;
✓	su kai kuriais daiktais atlieka įkyrius, neadekvačius veiksmus;

- ✓ negeba savarankiškai planuoti veiklos;
- ✓ negeba perkelti turimų įgūdžių į naujas situacijas

SĖKMINGAI BESIUGDANTIS		4.6.3. Problemų sprendimas	
		Vertybinė nuostata. Nusiteikęs ieškoti išeičių kasdieniams iššūkiams bei sunkumams įveikti.	
		Esminis gebėjimas. Atpažįsta ką nors veikiant kilusius iššūkius bei sunkumus, dažniausiai supranta, kodėl jie kilo, suvokia savo ir kitų ketinimus, ieško tinkamų sprendimų ką nors išbandydamas, tyrinėdamas, aiškindamasis, bendradarbiaudamas, pradeda numatyti priimtų sprendimų pasekmes.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
0 – 3 metai	1-asis žingsnis	Pakartoja nepasisekusį veiksmą, jį keičia, kad pasiektų laukiamą rezultatą. Mimika, gestais ir žodžiais parodo, kad susidūrė su kliūtimi, tikėdamasis suaugusiojo ar vyresnio vaiko pagalbos. 	• Padrąsinti vaiką savarankiškai bandyti įveikti iššūkį ar problemą. Pagirti, kai jam pasiseka susidoroti su kliūtimi. Parodyti vaikui naujų veiksmų sunkumui įveikti. • Kai vaikas bando atlikti tai, ko padaryti dar negali, padėti jam. Jei bando daryti tai, kas pavojinga – aiškinti, kad to daryti negalima, nukreipti dėmesį, nuraminti.
	2-asis žingsnis	Susidūręs su sudėtinga veikla, kliūtimi, išbando jau žinomus veikimo būdus. Stebi, kaip panašioje situacijoje elgiasi kiti ir išbando jų naudojamus būdus.	• Drąsinti vaiką: „Tau pavyks!“ „Pabandyk kitaip!“ „Na, dar kartą!“ • Rodyti vaikams būtinus veiksmų su daiktais būdus. Patarti, kaip elgtis įvairiose sudėtingose situacijose. • Komentuoti vaiko veiksmų ir auklėtojo demonstruojamų veiksmų pasekmes. •
		Nepavykus įveikti kliūtis, meta veiklą arba laukia pagalbos.	 • Šiek tiek padėti vaikui įveikti kliūtį ar sunkumą, atlikti sudėtingą veiklą, kad stiprėtų jo pasitikėjimo savimi jausmas.

	3-iasis žingsnis	Drąsiai imasi sudėtingos veiklos, atkakliai, keisdamas veikimo būdus bando ją atlikti pats, stebi savo veiksmų pasekmes.	Skatinti vaikus imtis pagal jų galimybes sudėtingos veiklos. Jei vaikas sako „negaliu“, „nemoku“, jį drąsinti.
		Nepavykus įveikti sudėtingos veiklos ar kliūtis, prašo pagalbos arba meta veiklą.	Kai vaikui kas nors nepasiseka arba jei jis prašo padėti, klausti paties vaiko: – Ką dar galima padaryti? – Kaip kitaip galima padaryti? Arba pateikti kelis sprendimo būdus, padedančius įveikti kliūtis, kad vaikas pasirinktų vieną iš jų.
	4-asis žingsnis	Supranta, kad susidūrė su sudėtinga veikla, kliūtimi, problema.	Komentuoti vaikų taikytus problemų sprendimo būdus ir jų pasekmes, kad vaikai geriau suprastų, kodėl pavyko įveikti sunkumus.
		Nori ją įveikti, išbando paties taikytus, stebėtus ar naujai sugalvotus veikimo būdus.	Vaikams susidūrus su problema, skatinti juos prisiminti, kokius panašios problemos sprendimo būdus jie taikė anksčiau.
		Stebi savo veiksmų pasekmes, supranta, kada pavyko įveikti sunkumus. Nepasisėkus prašo suaugusiojo pagalbos. 	- Drąsinti vaikus kartu ieškoti išeities iš susidariusios probleminės situacijos. - Padėti vaikams įveikti sunkumus, tariantis kartu su vaikais, padedant jiems apmąstyti svarbiausius problemų sprendimo etapus.
	5-asis žingsnis	Retsykais pats ieško sunkumų, kliūčių, aktyviai bando įveikti sutiktus sunkumus.	Siūlyti vaikams sudėtingos veiklos, drąsinti jos imtis, drąsiai bandyti, eksperimentuoti, tartis su kitais.

		Ieško tinkamų sprendimų, tariasi su kitais, mokosi iš nepavykusių veiksmų, poelgių. Nepasisiekus samprotauja, ką galima daryti toliau, kitaip arba prašo suaugusiojo pagalbos	• Skaityti kūrinį apie įvairius žmonių ketinimus, poelgius ir jų pasekmes. • Kai vaikai susiduria su problema, paprašyti visų pagalvoti, ką galima daryti toje situacijoje. Padėti vaikams geriau suprasti kiekvieno pasiūlyto sprendimo pasekmes.
6-asis žingsnis	Atpažįsta, su koku sunkumu ar problema susidūrė.		• Užduoti vaikams atvirusius klausimus, padedančius apmąstyti problemą: – Kas atsitiko? – Kaip tu jautiesi? – Kaip jaučiasi kiti?
	Ieško tinkamų sprendimų, pradeda numatyti priimtų sprendimų pasekmes, tariasi su kitais ir atsižvelgia į jų nuomonę, siūlo ir priima pagalbą, mokosi iš savo ir kitų klaidų.		• Vaikui susidūrus su problema, klausti: – Ką tu darei? – Ar tai padėjo įveikti problemą? – Ką dar galima daryti? – Ar tai padės įveikti problemą?
	Nepasisiekus bando kelis kartus, ieškodamas vis kitos išeities, arba prašo kito vaiko ar suaugusiojo pagalbos.		• Siūlyti vaikams probleminių užduočių, kurias įveikti turėtų jie patys.
7 – asis žingsnis	✓ Sudėtingą veiklą, kliūtis, sunkumus ar problemas priima natūraliai, nusiteikęs juos įveikti. ✓ Ieškodamas, kaip susidoroti su sudėtinga veikla, kliūtimi ar problema, samprotauja apie sprendimus, jų pasekmes, pasirenka tinkamiausią sprendimą iš kelių galimų. Tariasi su kitais, drauge ieško išeities, siūlo ir priima pagalbą. ✓ Supranta ir pasako, ar problemą gali įveikti pats kartu su kitais vaikais, ar būtina suaugusiojo pagalba.		

Ženkla, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:	
✓	neatpažįsta problemos, su kuria susidūrė;
✓	negeba pasakyti, kas yra ne taip, neveikia, blogai ar pan.;

- ✓ nusimena, susidūręs su problema, bet nesistengia jos spręsti;
- ✓ nedrįsta imtis nežinomos veiklos;
- ✓ iškilus sunkumams neklausia, kaip juos įveikti;
- ✓ spręsdama(-s) problemą, nesugeba suplanuoti veiksmų; – neatpažįsta, kad problema jau išspręsta.

0 – 3 metai	SĖKMINGAI BESIUGDANTIS	4.6.4. Kūrybiškumas	
		Vertybinė nuostata. Jaučia kūrybinės laisvės, spontaniškos improvizacijos bei kūrybos džiaugsmą.	
		Esminis gebėjimas. Savitai reiškia savo išpūdžius įvairioje veikloje, ieško nežinomos informacijos, siūlo naujas, netikėtas idėjas ir jas savitai įgyvendina.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
	1-asis žingsnis	Pastebi ir smalsiai, gyvai reaguoja į naujus daiktus, žmones, aplinkos pasikeitimus. 	• Pasirūpinti, kad vaikas nuolat patirtų vis naujų išpūdžių. Aplinkoje turėtų atsirasti smalsumą žadinančių dalykų – garsų, spalvų, žaislų, meno kūrinių – kurie keltų smalsumą ir atkreiptų dėmesį. • Reikėtų išnaudoti visus 5 pojūčius (uoslės, skonio, regos, klausos, lytėjimo), suteikiant galimybę apžiūrinėti aplinką, klausytis, skonėtis, uosti, paliesti ir pajusti įvairių žaislų medžiagų paviršius (tekstūras). • Duoti žaisti su įvairių spalvų, tekstūros, formų žaislais, leisti klausytis įvairių garsų, suteikti galimybę užuosti įvairius kvapus.
	2-asis žingsnis	Domisi naujais daiktais, vaizdais, garsais, judesiais.	• Parūpinti įvairių, atkreipiančių dėmesį, naujus potyrius žadinančių žaislų, medžiagų (skirtingų formų, tekstūros, spalvų), objektų, skleidžiančių garsus. • Medžiagų ir žaislų nuolatinis atnaujinimas, kaitaliojimas turėtų būti vaikams įprastas reiškinys. • Aplinka ir joje esantys žaislai, priemonės, naudojami veiklos metu, turėtų lavinti visus pojūčius.

	Atranda naujus veiksmus (tapyti ant veidrodžio, ridenti, nardinti į vandenį ir kt.) ir taiko juos daiktams tyrinėti. 	• Naudoti žaislus, kuriuos galima išardyti, išbandyti jų formas, pritaikant tinkamiausią, taip pat garsus skleidžiančius žaislus. • Parūpinti priemonių ir skatinti veiklą, grindžiamą visų 5 pojūčių panaudojimu aplinkai tyrinėti. • Pasiūlyti žaisti dailės priemonėmis ir medžiagomis, kad eksperimentavimo metu įgyta patirtis taptų pirmuoju žingsniu kūrybos link.
3-asis žingsnis	Atranda vis naujus dalykus artimiausioje įprastoje aplinkoje.	• Kurti saugią, džiaugsmingą, laisvą aplinką, kurioje vaikas gali eksperimentuoti su įvairia saugia medžiaga. • Siūlyti žaidimų su vandeniu. Vaikai jį gali pilstyti, sverti, semti, laistyti (prižiūrimi suaugusiųjų). • Lauke nesmarkiai lyjant ir nesant šaltam orui, tinkamai aprengus vaikus leisti braidyti po balas, taškyti vandenį, semti jį kibirėliais. • Skatinti klausti, domėtis, į klausimus atsakyti trumpai, bet aiškiai, siekiant sudominti ir skatinti toliau tyrinėti. • Vaikus skatinti daryti taip, kaip iki šiol nedarė, pasirenkant kuo įvairesnių sprendimų. • Veiklą organizuoti ir patalpose, ir lauke.
	Įsivaizduoja gyvūnus, augalus, daiktus, apie kuriuos jam pasakojama, skaitoma. Žaisdamas atlieka įsivaizduojamus simbolinius veiksmus.	• Skatinti vaikus savarankiškai, be suaugusiųjų pagalbos, statyti smėlio pilis, joms dekoruoti naudoti gamtos dovanas (kankorėžius, smilgas, kaštonus, medžių žiedus ir pan.), piešti, tapyti, žaisti.

	4-asis žingsnis	Ižvelgia naujas įprastų daiktų bei reiškinių savybes. 	• Skatinti išbandyti įvairią veiklą, įvairius daiktų panaudojimo būdus, siekiant, kad vaikai pastebėtų, jog tą patį daiktą, priemonę, dalyką galima pa - naudoti įvairioms reikmėms ir tikslams (žaisti, vaidinimui kurti, dekoracijoms puošti), kaip galima pakeisti jo funkcijas, išvaizdą, skirtingai jį pritaikius ar panaudojus. • Suteikti laisvės, erdvės, laiko, pasiūlant naudoti įvairius su - neštus butaforinius daiktus, kuriuos vaikai gali panaudoti kurdami vaidinimus, rinkdamiesi jiems patinkančią veiklą, režisuodami savo pačių sugalvotas istorijas. • Lavinti kūrybinį mąstymą – lankstumą, gausumą, detalumą, originalumą. • Klausti: „Kaip dar kitaip galėtum pasakyti, padaryti, ką dar tai galėtų reikšti?“ (mąstymo lankstumas). • Prašyti kuo tiksliau apibūdinti kūrinį, išdailinti piešinį ir pan. (mąstymo detalumas). • Užduodant netikėtus, fantastinius klausimus, skatinti vaiką išsakyti originalias mintis (mąstymo originalumas). • Vaiko prašyti drąsiai išsakyti visas į galvą atėjusias idėjas: nupiešti, išvaidinti, atlikti kuo įvairesnius judesius, sukurti melodijas ir t. t. (mąstymo ribos, idėjų gausumas).
--	-------------------------------	---	---

Pasitelkia vaizduotę ką nors veikdamas: žaisdamas, pasakodamas, judėdamas, kurdamas.	• Skatinti džiaugtis savo kūriniais, aptarti, kokias sugalvotas idėjas, originalius sprendi - mus galima pritaikyti ar išbandyti realiame gyvenime. • Aptarti, ką naujo, originalaus pavyko sukurti, svarstyti, kaip galėtų patobulinti panašų kūrinį kitą kartą.
Sugalvoja įdomių idėjų, skirtingų veikimo būdų.	• Girti, įdomiausius posakius, klausimus, veiklos būdai užrašyti, skatinti idėjomis pasidalyti grupėje, kad vaikai pajustų, jog originalūs atsakymai ir mintys yra vertinami.
5-asis žingsnis Klausinėja, aiškindamasis jam naujus, nežinamus dalykus. 	• Skatinti kūrybiškumą, laisvai reikšti idėjas, užduoti daug atvirojo tipo klausimų: „Kaip?..“ „Ką dar?..“ „Kas būtų?..“ ir pan.). • Klausiti ir drąsinti, kad idėjų būtų kuo daugiau. Ugdyti mąstymo lankstumą – skatinti išsakyti, pavaizduoti kuo įvairesnes idėjas. • Ugdyti originalumą – prašyti išsakyti idėjas taip, kad niekas kitas taip nesugebėtų, drąsinti fantazuoti, kurti, ne - bijoti savo idėjų, sakyti visa, kas tik ateina į galvą.
Savitai suvokia ir vaizduoja pasaulį.	• Ugdyti fantaziją, žaidžiant ir kuriant nerealias, bet prasmingas situacijas (įsivaizduokime, kad mes einame džiunglėmis...). • Prašyti sugalvoti, kaip būtų galima detalai išstobulinti savo „objektą“, įsivaizduojant, papasakojant, išreiškiant judesiu, piešiant, kad jis būtų kuo labiau išbaigtas, dar tobulesnis. • Suteikti galimybę ir skatinti

		atrasti skirtumus tarp fantazijos ir realybės. • Pasiūlyti įdomios veiklos ir patirties, skatinant patirti naujų išgyvenimų. • Skatinti dalytis praeityje išgyventa įdomia patirtimi, veikla, kelionių įspūdžiais ir nuotykiams su kitais vaikais. • Vengti vertinti, „rūšiuoti“ vaikus „pagal pasiekimus (kūrybos produktai nevertinami, nelyginami vieni su kitais, nerenkami geriausieji kūriniai, vaikai nesivaržo vieni su kitais). Priimti ir palankiai vertinti visokius atsakymus, bet kokio lygio veiklos rezultatus, visais atvejais surandant, pastebint ir išsakant tai, už ką būtų galima juos pagirti.
	Išradingai, neįprastai naudo - ja įvairias medžiagas, priemones. Lengvai sugalvoja, keičia, pertvarko savitas idėjas, siūlo kelis variantus. Džiaugiasi savitu veiksmo procesu ir rezultatu.	• Pateikti įvairių medžiagų, žaislų priemonių, skatinant vaiką kurti iš jų naujus produktus po vieną ar grupelėse. Skatinti dalytis idėjomis, dirbant porose ir (ar) grupelėse, kartu priimti sprendimus. • Organizuoti projektus, grupinę veiklą. Mokyti mokytis ir dirbti grupėje, kalbėtis apie tai, kaip jaučiasi kiti vaikai, jei vienas neleidžia kitiems nieko pasakyti. • Mokymo dalytis idėjomis. pavyzdys: – Jūs abu norite piešti šia spalva, bet ji yra tik viena. Ką jūs galite padaryti, kad ja pasidalintumėte? • Tokie pokalbiai turėtų vykti nedidelėse grupelėse.
6-asis žingsnis	Nori atlikti ir suprasti vis daugiau naujų, nežinomų dalykų.	• Skatinti tolesnį divergentinį mąstymą. Užduoti klausimus: „Kas būtų, jeigu?..“ • Siūlyti įvairios veiklos ne tik patalpoje, bet ir lauke,

		skatinant pamatyti naujus, iki tol nepastebėtus įvairius gamtos reiškinius skirtingais metų laikais, stebėti augalų, paukščių gyvenimą. Nuolat atkreipti dėmesį į visus žmogaus pojūčius. Mokyti pastebėti, įsiklausyti, užuosti, paliesti ir pajusti.
Kelia probleminius klausimus, diskutuoja, svarsto, įsi - vaizduoja, fantazuoja.		- Taikyti įvairius metodus ir būdus: – smegenų audrinimas (pvz., klausimas, ką daryti, kad žmonės būtų laimingi, kad nebūtų karo?); – fantastiniai klausimai (pvz., kas būtų, jei nustotų šviesti Saulė, jei išnyktų visi su - augusieji?);prašymas išvardyti kuo daugiau daikto naudojimo būdų (pvz., kaip dar galima panaudoti šaukštą, plastikinius butelius?);– kūrybiniai vaidinimai (prašoma suvaidinti kokia nors tema trumpą siužetą, padalijus vaikus į dvi grupes (vieni vaidina, kiti spėja, kas ten vaidinama); – pasakos kūrimas sėdint ratu; fantastinio gyvūno piešimas (po vieną ar grupelėse). - Prieš tai vaikams paaiškinama, kad galimi patys įvairiausi atsakymai, ir kuo jie įdomesni ir labiau netikėti, tuo geriau.
	Ieško atsakymų, naujų idėjų, netikėtų sprendimų, neįprastų medžiagų, priemonių, atlikimo variantų, lengvai, greitai keičia, pertvarko, pritaiko, siekia savito rezultato.	Kurti žaidybines ir tyrinėjimo aplinką suteikiant įvairių reikiamų priemonių ir medžiagų.
Drąsiai, eksperimentuoja, suklysti, daryti kitaip.	savitai nebijo	Skatinti perkurti pasakas (pvz., klausiant, kas būtų, jei pasakoje vilkas taptų geras, o Raudonkepuraite – klastinga?).

	7- asis žingsnis	✓ Greitai pastebi ir renkasi tai, kas nauja, sudėtinga. ✓ Išvelgia dar neišbandytas veiklos, saviraiškos galimybes, kelia probleminius klausimus, diskutuoja, svarsto. ✓ Pasineria į kūrybos procesą, įsivaizduoja, fantazuoja, remiasi vidine nuojauta, turimas patirtis jungdamas į naujas idėjas, simbolius, naujus atlikimo būdus. ✓ Pats ir kartu su kitais ieško atsakymų, netikėtų idėjų, savitų sprendimų, neįprastų medžiagų, atlikimo variantų, lengvai, greitai keičia, pertvarko, pritaiko, siekia savito rezultato. ✓ Nebijo daryti kitaip, būti kitoks, drąsiai, savitai eksperimentuoja.
--	-------------------------	---

Ženkla, išpėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:	
	✓ retai naudoja realius daiktus žaidimo tikslams, nežaidžia siužetinių žaidimų; ✓ kalba per daug realistiškai, joje nėra fantazijos net kūrybai atvirose situacijose (sekant grupėje pasaką ir pan.); ✓ susiduria su sunkumais vaizduodamas veikėjus, veiksmus; ✓ pažodžiui suvokia perkeltinę kalbą; ✓ nelabai supranta juokus; ✓ piešdami, konstruodami užstringa ties vienu būdu, spalva, forma ir pan.; ✓ mažai kuo domisi (interesai apsiriboja viena siaura sritimi, nepavyksta sudominti kita veikla); ✓ kūrybinėse situacijose vaiko pasiūlymai, pastebėjimai kasdieniškai, neoriginalūs; ✓ nekuria įdomių žodžių; – nežaidžia kurdamas melodiją, dainelę.

SĖKMINGAI BESIUGDANTIS		4.6.5. Mokėjimas mokytis	
		Vertybinių nuostatų. Noriai mokosi, džiaugiasi tuo, ko išmoko. Noriai mokosi, džiaugiasi tuo, ko išmoko.	
		Esminis gebėjimas. Mokosi žaisdamas, stebėdamas kitus vaikus ir suaugusiuosius, klausinėdamas, ieškodamas informacijos, išbandydamas, sprendžiamas problemas, kurdamas, įvaldo kai kuriuos mokymosi būdus, pradeda suprasti mokymosi procesą.	
	Žingsniai	Vaikų pasiekimai	Ugdymo gairės
0 – 3 metai	1-asis žingsnis	Reaguoja į kalbinimą, mimiką, žaislus, daiktus. Stebi ką nors ir susitapatina su juo, mėgdžioja, siekia išgauti tą patį rezultatą. Pradeda tyrinėti žaislus ir daiktus visais pojūčiais.	• Palaikyti priežiūros tvarką kuri sudaro galimybes žaidybinei sąveikai . • Kalbinti kūdikį, rodyti jam įdomius žaislus ar daiktus, sudaryti galimybę judėti, praktikuotis, džiaugtis, kai kas nors pavyksta, girti. • Maitinant, maudant, žaidžiant su kūdikiu kalbėtis su juo, rodyti ir įvardyti daiktus, veiksmus su žaislais. • Parūpinti žaislų, kurie skatina tyrinėti visais pojūčiais.
	2-asis žingsnis	Nori naujų išspūdžių, todėl aktyviai domisi aplinkos daiktais – juda, norėdamas paimti, pasiekti, išbandyti žaislus ar daiktus.	• Pripažinti, kad viskas, kas vyksta, gali būti naudinga žaidimui ir mokymuisi. • Pastebėti vaikų ketinimus, juos įvardyti: —Tu nori paimti smėlio formelę ir iškepti pyragą? • Jei reikia, padėti įgyvendinti.

		Patraukia, pastumia, paridena, įdeda daiktus ir stebi, kas vyksta, bando pakartoti pavykusį veiksmą. Stebi, mėgdžioja, klausia.	• Duoti tokių žaislų, kurie skatintų stumti, traukti, imti, čiupinėti pirštais, kišti į burną, kuriais galima įvairiais būdais manipuliuoti, esant minimaliai suaugusiojo pagalbai. • Leisti vaikams žaisti ir mokytis individualiu tempu. Į vaiko individualias pastangas, smalsumą ir tyrinėjimus žiūrėti pozityviai, išklausti vaikus, skatinti, džiaugtis tuo, ko jie išmoko, jų mažais atradimais. • Žaislai ar žaidimui tinkamus daiktus parinkti taip, kad būtų ir tokių, su kuriais lengva veikti, ir tokių, kurie keltų iššūkius ir galėtų būti įvairiai panaudojami.
	3-asis žingsnis	Veikia spontaniškai ir tikėdamasis tam tikro rezultato.	• Atkreipti dėmesį į vaiko ketinimus, norą ką nors išbandyti, pažinti, ir kurti sąlygas vaikui mokytis.
		Klausia, kaip kas nors vyksta, kaip veikia, atidžiai stebi, bando. Modeliuoja veiksmus ir siužetinio žaidimo epizodus. 	• Vaikams padėti suprasti savo galimybes ir apribojimus, sudaryti visas sąlygas tobulinti savo gebėjimus individualiu tempu. • Leisti vaikams patiems pajusti ir nuspręsti, kada jiems reikalinga pagalba. • Vaikus drąsinti inicijuoti žaidimus. Kurti prasmingas ir, kur įmanoma, tikrovišką žaidimo ir darbo kontekstą. Pvz., šluota šluojamas takelis, o šlapia šluoste valoma siena.
		Džiaugiasi tuo, ką išmoko.	• Kartu su vaiku pasidžiaugti tais dalykais, kurių jis jau išmoko: užsisėgti sagas, bėgioti, sudėlioti dėlionę.
	4-asis žingsnis	Pasako, parodo, ką nori išmokti.	• Pastebėti situacijas, kuriose vaikas nori ko nors išmokti.

4-6 metai			Skatinti pasakyti, ko jis nori išmokti, sudaryti sąlygas mokytis to, ko jis nori.
		Mėgsta kūrybiškai žaisti, veikti, siūlo žaidimų ir veiklos idėjas, imasi iniciatyvos joms įgyvendinti, pastebi ir komentuoja padarinius.	• Netrukdyti, kai vaikas įsitraukia į žaidimą, ko nors mokosi, tačiau stebėti ir padėti ar padrąsinti, kai vaikas prašo ir kai tai būtina.
		Pasako, ką veikė ir ką išmoko.	• Kalbėtis su vaikais apie tai, ką veikė per dieną ir ko iš jų išmoko.
	5-asis žingsnis	Norėdami ką nors išmokti pasako, ko nežino ar dėl ko abejoja. 	• Vaikus drąsinti sakyti „Aš nežinau“, nebijoti suklysti ką nors darant, iškelti klausimus, problemas, galvoti, kaip rasti atsakymą ar sprendimą. Pvz., kaip iš aplinkinių daiktų pasistatyti namą, kaip nulipdyti iš plastilino norimą daiktą.
		Drąsiai spėja, bando, klysta ir taiso klaidas, klauso, ką sako kiti, pasitiksina.	• Pripažinti, kad vaikų sugebėjimas išlaikyti dėmesį ir domėjimasis aplinkiniu pasauliu didėja. Todėl planuojant ugdymo programą numatyti įvairios veiklos, kuri padeda mokytis tyrinėti ir pažinti aplinką.
		Aptaria padarytus darbus, planuoja, ką darys toliau, spėlioja, kas atsitiks, jeigu...	• Skatinti kalbėti apie savo žaidimus, kitą veiklą ir taip plėtoti • jų refleksijos gebėjimus.
	6-asis žingsnis	Kalba apie tai, ką norėtų išmokti, ką darys, kad išmoktų, numato, ką veiks toliau, kai išmoks. Laiko save tikru mokiniu, atradėju.	• „Ryto rato“ ir kitos veiklos metu pasikalbėti su vaikais, ko jie nori išmokti, kaip jie gali mokytis, pastebėti vaiko norą ir sudaryti sąlygas to išmokti.
		Drąsiai ieško atsakymų į klausimus, rodo iniciatyvą iškeliant ir sprendžiant problemas. Išsiaiškina, kokios informacijos reikia, randa reikiamą informaciją įvairiuose	• Leisti, siūlyti vaikams naudotis imitaciniais žaidimams tinkamomis priemonėmis (pvz., spausdinimo mašinėlė ar kompiuterio klaviatūra,

		šaltiniuose, pvz., enciklopedijose, žinyuose. Siūlo ir jungia idėjas bei strategijas joms įgyvendinti. 	skaičiuotuvai, šluotos, tuščios dėžės, kartonas, liniuotės, stiklinės, vamzdeliai, žarnelės). • Sudaryti sąlygas vaikui žaisti sudėtingus žaidimus ir kartu mokytis tyrinėti daiktus, medžiagas, jų savybes ir kitų dalykų. • Supažindinti vaikus su enciklopedijomis, internetu, leidžiama, siūloma bei mokoma jais naudotis.
		Pasako, ką jau išmoko, ką dar mokosi, paaiškina, kaip mokėsi, kaip mokysis toliau.	• Kalbėtis su vaikais ne tik apie tai, ką jie jau išmoko ar mokysis, bet ir apie tai, kaip jie mokosi, kaip dar galima mokytis.
	7-asis žingsnis	✓ Samprotauja apie mokymąsi mokykloje, išsako savo požiūrį į mokymąsi, jo prasmę. ✓ Kelia nesudėtingus mokymosi tikslus ir numato, kaip jų sieks, samprotauja apie tai, kaip pavyko. ✓ Kalba apie tai, kad daug sužinoti ir daug ko išmokti apie žmones, daiktus, gamtą galima klausinėjant, stebint aplinką, iš spaudos ir knygų, enciklopedijų, interneto, TV ir kt. ✓ Savarankiškai susiranda nesudėtingą informaciją, klausinėja draugus, suaugusiuosius, kai reikia, prašo suaugusiųjų pagalbos. ✓ Siūlo idėjas, ko ir kaip galima būtų mokytis kartu, imasi iniciatyvos joms įgyvendinti. Mokosi iš kitų. ✓ Apmąsto ir samprotauja, ko mokėsi, ką išmoko, ko dar norėtų išmokti.	

Ženkla, įspėjantys apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą

Palyginti su bendraamžiais vaikas dažnai arba visada:
✓ tik trumpam (2–3 kartus trumpiau nei bendraamžiai) sutelkia dėmesį į atliekamą veiklą; ✓ ypač judrus, nenustygs vietoje; ✓ susiduria su sunkumais kopijuodami kitų vaikų veiksmus, elgesį, kalbėjimą; ✓ vengia žaidimų, reikalaujančių įsiminti ir atgaminti informaciją; ✓ nuolat kartoja tas pačias klaidas net pakartotinai paaiškinus; ✓ blogai išgirsta instrukciją, todėl jos nesupranta ir užduotį atlieka savaip; ✓ mažai domisi knygelėmis, paveikslėliais; ✓ neklausinėja, norėdamas sužinoti daugiau; ✓ nepritaiko žinių ir gebėjimų pasikeitusiose situacijose;

- ✓ sutikęs kliūtį veikloje, neieško jos įveikimo būdų (meta žaidimą, pasišalina);
- ✓ menkai tyrinėja aplinką, naujus daiktus, jais nesidomi, nemanipuliuoja norėdamas iširti;
- ✓ išmokto veiksmo (veiklos) negali pakartoti su kitais daiktais ar (ir) kitomis sąlygomis;
- ✓ nepritaiko žinių ir gebėjimų pasikeitusiose situacijose;
- ✓ nepastebi, kad sėkmingai atliko veiksmą ar užbaigė veiklą (negeba įvertinti veiklos rezultato);
- ✓ mažai klausia apie veiklos, reiškinių, daikto paskirtį, prigimtį, veikimo būdą;
- ✓ dalyvaudamas kūrybiniuose žaidimuose laikosi įprastų, gerai žinomų veiksmų sekos, mėgdžioja kitus;
- ✓ kalbėdamas retai pasako, ką veiks toliau, kaip tai darys;
- ✓ nemoka panaudoti gautos informacijos savo veikloje;
- ✓ negeba savarankiškai planuoti veiklos.

V.Vaikų ugdymo pasiekimai ir jų vertinimas

Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašo paskirtis – padėti ikimokyklinio ugdymo auklėtojams ir kitiems ugdytojams atpažinti vaikų ugdymosi pasiekimus ir poreikius, stebėti vaikų pažangą ir tikslingai ugdyti kiekvieną vaiką.

5.1. Pasiekimų aprašo nuostatos

- ✚ Į ikimokyklinį ugdymą žvelgiama iš vaiko perspektyvos – vaikas pripažįstamas kaip savo poreikius, interesus bei patirtį turinti individualybė, gebanti autentiškai mokytis ir kaupti patirtį dialoginėje sąveikoje su pedagogu ir kitais vaikais.
- ✚ Kiekvieno vaiko ugdymosi pažangai būdingi tie patys žingsniai, tačiau dėl kiekvieno vaiko gyvenimo patirties ir ugdymosi stiliaus skirtubių to paties amžiaus vaikų pasiekimai gali skirtis.
- ✚ Visoms vaiko raidos sritims – sveikatos, socialinei, kalbos, pažinimo, meninei – skiriamas vienodas dėmesys. Pasiekimų apraše vaiko ugdymosi pasiekimų sritys išskirtos sąlyginai.
- ✚ Orientuojamasi į vaiko vertybinių nuostatų, gebėjimų, žinių ir supratimo visuminį ugdymąsi.
- ✚ Kiekvienas vaikas sėkmingai ugdosi pagal savo galias, jeigu sulaukia reikiamos paramos ir palaikymo.
- ✚ Vaiko pasiekimų ir pažangos refleksija gerina vaiko ugdymosi kokybę.
- ✚ Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas sukuria vaikui geriausias ugdymosi galimybes.
- ✚ Orientuojamasi į vaiko ugdymosi kokybės tobulinimą, o ne į diagnostinį kiekvieno vaiko gebėjimų ar pedagogų darbo kokybės vertinimą.

5.2. Vaikų pasiekimų bei pažangos stebėjimas

Pasiekimų aprašas padeda ikimokyklinio ugdymo auklėtojams, kitiems pedagogams ir specialistams pažinti vaikus: tikslingiau stebėti, atpažinti bei vertinti, ką vaikas jau žino, supranta, geba, išsiaiškinti vaiko patirtį ir tolesnio ugdymosi poreikius.

Pedagogai nustato, kuriame pasiekimų žingsnyje yra vaikas, palygindami jo kalbos, bendravimo, elgesio situacijas, kūrybos darbelius su pasiekimų žingsnių aprašymais.

Pedagogai nustato vaiko pažangą vienoje, keliose ar visose ugdymosi srityse periodiškai stebėdami ir fiksuodami jo pasiekimus.

Vaiko pasiekimai vertinami du kartus metuose:

- ✚ pirmasis ikimokyklinio amžiaus vaiko pasiekimų vertinimas atliekamas mokslo metų pradžioje, nuo rugsėjo 1 d. iki spalio 31 d. Pirminį vertinimą atlieka pedagogai ir tėvai.
- ✚ pirmasis ikimokyklinio amžiaus specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų vertinimas atliekamas mokslo metų pradžioje, nuo rugsėjo 1 d. iki spalio 31 d.
- ✚ antrasis ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų vertinimas atliekamas mokslo metų pabaigoje nuo gegužės 1 d. iki gegužės 31 d.
- ✚ tarpinis vaiko pasiekimų vertinimas atliekamas pedagogo nuožiūra, pastebėjus ugdymo (si) spragas ar pastebint didžiulę pažangą.

Vaiko, turinčio specialiųjų poreikių, pasiekimai vertinami kartu su švietimo pagalbos specialistu (-ais), dirbusiu (-iais) su vaiku.

(Panevėžio lopšelio-darželio „Pasaka“ vaikų pasiekimų tvarkos aprašas direktoriaus įsakymas 2019-01-28 įsakymas Nr. V-27).

5.3. Vertinimo dokumentavimas

5.3. Vertinimo dokumentavimas

- ✚ elektroniniame dienyne „Mūsų darželis“ meniu punkte „Vaiko pasiekimai“ ir „Pasiekimų žingsneliai“.
- ✚ Aplankuose kaupiami: vaikų kūrybiniai darbai (su datomis); anketinės apklausos.

Naudota literatūra ir informacijos šaltiniai

1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas. Švietimo ir mokslo ministerijos švietimo aprūpinimo centras, 2016.
2. Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos. Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2015.
3. Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. XII-745 „Valstybinė švietimo 2013-2022 metų strategija“.
4. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011, Nr.38-1804).
5. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. birželio 7 d. įsakymas Nr. V-1009 „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2005 m. balandžio 18 d. įsakymo Nr. ISAK-627 „Dėl ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašo“ pakeitimo“.
6. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 2012 m. gegužės 15 d. Nr. XI-2015 „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030““.
7. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo programai rengti. Vilnius, 2006.
8. Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa. Vilnius, 2014.
9. Szarkowicz D. Stebėjimas ir refleksija vaikystėje. Thomson socialsciencepress, 2011.

